Ο ΦΟΙΝΙΞ

ΣΥΓΓΡΑΜΜΑ ΠΕΡΙΟΔΙΚΟΝ

ΤΟΜΟΣ Α'.

ΦΥΛΛΑΔΙΟΝ Γ'. ΜΑΙΟΣ 1853.

ΕΤΟΣ Α'.

Συντάκται:

ΚΑΝΤΑΣ ΙΕΡΕΥΣ ΦΩΤΙΟΣ
ΦΙΛΗΤΑΣ ΧΡΙΣΤΟΦΟΡΟΣ.
ΜΑΥΡΟΜΜΑΤΗΣ ΑΝΔΡΕΑΣ.
ΟΙΚΟΝΟΜΙΔΗΣ ΙΩΑΝΝΗΣ Ν.
ΣΑΚΕΛΛΑΡΟΠΟΥΛΟΣ ΚΩΝΣΤΑΝΤΙΝΟΣ.
ΒΡΑΪΛΑΣ ΠΕΤΡΟΣ.
ΙΔΡΩΜΕΝΟΣ ΜΙΧΑΗΛ.
ΛΑΖΑΡΑΣ ΠΑΝΑΓΙΩΤΗΣ.
ΖΑΒΙΤΖΙΑΝΟΣ ΚΩΝΣΤΑΝΤΙΝΟΣ.
ΛΑΒΡΑΝΟΣ ΧΡΙΣΤΟΦΟΡΟΣ.
ΤΥΠΑΛΔΟΣ ΠΡΕΤΕΝΤΕΡΗΣ ΧΑΡΑΛΑΜΠΗΣ.
ΚΟΓΕΒΙΝΑΣ ΑΓΓΕΛΟΣ.
ΕΛΛΙΩΝ ΓΕΩΡΓΙΟΣ.
ΠΑΣΧΑΛΗΣ ΑΝΔΡΕΑΣ.
ΣΤΑΜΑΤΕΛΟΣ ΙΩΑΝΝΗΣ Ν.

ΕΝ ΚΕΡΚΥΡΑ,
ΤΥΠΟΓΡΑΦΕΙΟΝ ΕΡΜΗΣ
Α. Τερζάκη καὶ Θ. Ῥωμαίου.

1853.

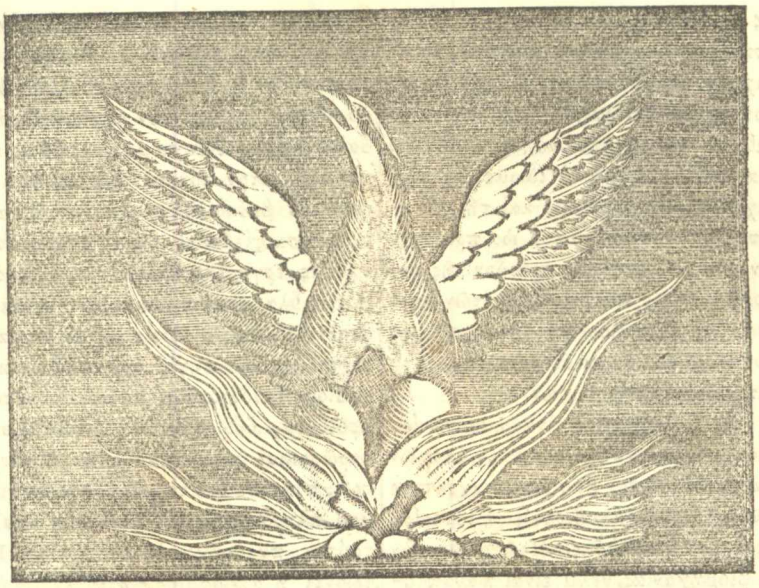

Ο ΦΟΙΝΙΞ

ΦΥΛΛΑΔΙΟΝ Γ'. ΤΟΜΟΣ Α'. ΜΑΙΟΣ 1853.

ΣΧΕΣΕΙΣ ΤΗΣ ΒΙΟΜΗΧΑΝΙΑΣ ΠΡΟΣ ΤΗΝ ΗΘΙΚΗΝ ΚΑΙ ΝΟΗΤΙΚΗΝ ΑΝΑΠΤΥΞΙΝ.

Ἐπεκράτησεν εἷς τινας ἡ ἰδέα, ὅτι ἡ οἰκονομικὴ συνήθως λεγομένη, καὶ ἑλληνικώτερον *χρηματικὴ*, ἀνάπτυξις καὶ ἡ περὶ τὰς πλουτολογικὰς θεωρίας ἀνένδοτος ἐνασχόλησις, ἐνῷ περιορίζουσι τὸν ἄνθρωπον εἰς τὸ ὑλικὸν στοιχεῖον τοῦ προορισμοῦ του, βλάπτουσι τὸ νοητικὸν καὶ ἠθικὸν καὶ παρεμποδίζουσιν ἢ βραδύνουσι τὴν ἀνάπτυξίν των.

Κατὰ τῆς ἐσφαλμένης ταύτης δοξασίας δύο δυνάμεθα ν' ἀντιτάξωμεν ἀποδείξεις· τὴν μὲν ἐκ τῶν προτέρων, τὴν δὲ ἐκ τῶν ὑστέρων.

Καὶ ἡ μὲν ἐκ τῶν προτέρων εἶναι πρόδηλος, καθότι εἰς τὸν φιλοσοφικῶς μελετήσαντα τὴν ἀνθρωπίνην φύσιν πρόδηλος εἶναι ἡ ἄκρα καὶ ἀδιάσπαστος ἑκείνη ἑνότης, ἥτις συνδέει ὅλα τῆς ἀνθρωπίνης φύσεως τὰ στοιχεῖα καὶ κατὰ τὴν ἀρχικὴν αὐτῶν κατάστασιν καὶ κατὰ τὴν ἱστορικὴν μόρφωσιν καὶ τελειοποίησιν, εἰς τρόπον ὥστε ἡ ἀνάπτυξις τοῦ ἑνὸς συνεπιφέρει ἐξ ἀνάγκης καὶ τὴν ἀνάπτυξιν τοῦ ἄλλου. Ἐπειδὴ δὲ ἡ ἀπόδειξις αὕτη, προϋποθέτουσα φιλοσοφικὰς μελέτας, μεθ' ὧν δὲν δύνανται νὰ ἦναι οἱ πλεῖστοι τῶν ἀναγνωστῶν οἰκειωμένοι, φαίνεται ἴσως εἰς αὐτοὺς σκοτεινὴ καὶ ἀβέβαιος, ἐρχόμεθα εἰς τὴν δευτέραν.

Τί εἶναι ἡ χρηματικὴ ἀνάπτυξις;

Ἀνάπτυξις τῆς βιομηχανίας, καὶ βιομηχανία, κατὰ τὴν γενικωτέραν αὐτῆς ἔννοιαν, εἶναι ἡ ἐφαρμογὴ τῆς ἀνθρωπίνης ἐνεργείας εἰς τὸν ὑλικὸν κόσμον πρὸς παραγωγὴν πλούτου. Ἡ δὲ θεωρία τῆς τοῦ πλούτου παραγωγῆς καὶ διανομῆς εἶναι ἡ ἐπιστήμη, ἥτις Πολιτικὴ οἰκονομία ἐκλήθη ὑπὸ τῶν νεωτέρων, καὶ ὀρθώτερον ἴσως ἠδύνατο νὰ ὀνομασθῇ *Πλουτολογία*.

Τώρα τὸ ζήτημα εἶναι, ἐὰν ἡ ἀνάπτυξις τῆς βιομηχανίας συντείνῃ ἢ ὄχι εἰς τὴν ἀνάπτυξιν τῆς ἠθικότητος καὶ τῆς διανοίας, εἴτε τῶν κοινωνιῶν εἴτε τοῦ ἀτόμου.

Ἡ βιομηχανία, ὡς εἶναι γνωστὸν, τρεῖς ἔχει βαθμοὺς, καὶ διακλαδοῦται ἑπομένως εἰς τρία ὑποδεέστερα εἴδη, καθότι ἢ περιορίζεται εἰς τὴν καλλιέργειαν καὶ συγκομιδὴν τῶν καρπῶν τῆς γῆς καὶ ἐν γένει ὅλων τῶν φυσικῶν προϊόντων, καὶ τότε λέγεται γεωργικὴ, ἁλιευτικὴ, ποιμαντικὴ, ἢ τὰ προϊόντα ταῦτα πολυειδῶς καὶ πολυτρόπως συνενόνει, διαιρεῖ, διαπλάττει, μεταποιεῖ καὶ διατυπόνει πρὸς θεραπείαν παντοίων κοινωνικῶν ἀναγκῶν, καὶ τότε λέγεται χειροτεχνία, ἢ, τέλος, καὶ τὰ φυσικὰ καὶ τὰ τεχνητὰ προϊόντα πανταχόθεν μεταφέρει καὶ ἀνταλλάσσει πρὸς ἄλληλα, καὶ τότε ὀνομάζεται ἐμπορία. Εἶναι ἐπίσης γνωστὸν ὅτι ἕκαστον τῶν εἰδῶν τούτων ἔχει

μὲν χαρακτήρας καὶ νόμους ἰδιαιτέρους, ὅρους συστάσεως καὶ ὑπάρξεως ἀναγκαίους καὶ ἀπαραιτήτους· ἀλλ' ὑπάρχουσι καὶ νόμοι κοινοὶ καὶ εἰς τὰ τρία, ὅροι κοινοί, ἀρχαὶ γενικαί, αἱ ὁποῖαι καθ' ὁποιονδήποτε βαθμὸν καὶ εἰς ὁποιονδήποτε κλάδον βιομηχανίας ἐφαρμόζονται. Διὰ νὰ ἴδωμεν δὲ ποῖα εἶναι τῆς βιομηχανικῆς ἀναπτύξεως καὶ τῆς πλουτολογικῆς μελέτης τὰ ἀποτελέσματα ὡς πρὸς τὴν ἠθικὴν μόρφωσιν καὶ τὴν νοητικὴν πρόοδον τῆς ἀνθρωπότητος, ὀφείλομεν εἰς τὴν ἐνέργειαν τῶν ὅρων καὶ ἀρχῶν τούτων νὰ ἐπιστήσωμεν τὴν προσοχήν μας, καὶ τὰς συνεπείας αὐτῶν νὰ ἐξετάσωμεν κατὰ τὴν κοινωνικὴν πραγματοποίησίν των.

Πρῶτος ὅρος τῆς βιομηχανίας εἶναι ἡ κοινωνία. Βιομηχανία μεμωνομένων καὶ ἀκοινωνήτων ἀτόμων εἶναι βιομηχανία ἀτελεστάτη, σάσιμος, καχεκτικὴ καὶ ὅλως ἀσήμαντος· τοῦτο ἀποδεικνύει ἡ ἱστορία, ἡ πραγματικὴ καὶ ὄχι ἡ μυθώδης. Πρῶτον λοιπὸν ἀποτέλεσμα τῆς βιομηχανίας θέλει εἶναι ἡ ἀνάπτυξις τῆς κοινωνικῆς τάσεως, δι' ἧς διεγείρεται καὶ διατηρεῖται ἡ ἐπιθυμία καὶ ἡ ἀνάγκη τῆς μετ' ἀλλήλων συμβιώσεως, πρώτη πηγὴ τῆς φιλανθρωπίας, τῆς συμπαθείας καὶ τῆς πρὸς ἀλλήλους ἀγάπης.

Καὶ τῳόντι, διὰ τὴν ἐφαρμογὴν τῆς ἀνθρωπίνης ἐνεργείας εἰς τὸν ὑλικὸν κόσμον, τρία τινὰ χρειάζονται· ἡ ἀνθρωπίνη ἐργασία, τὰ φυσικὰ ὄργανα οἷον ἡ γῆ, τὰ ὕδατα, ὁ ἀὴρ, τὰ ζῶα καὶ τὰ τεχνητὰ ὄργανα, ἢ τὰ κεφάλαια, δηλαδὴ τὰ βιομηχανικὰ ἐκεῖνα προϊόντα, τὰ ὁποῖα δὲν καταναλίσκονται, ἀλλ' εἰς νέαν ἐπιφυλάττονται παραγωγὴν, οἷον ἐργαλεῖα, κτίρια, μηχαναὶ, νομίσματα κτλ. Ἀλλὰ τὰ τρία ταῦτα παραγωγικὰ ὄργανα δύσκολον εἶναι νὰ τὰ κατέχῃ ὁ αὐτὸς ἄνθρωπος. Ὅθεν ἀπαραίτητον εἶναι οἱ κατέχοντες αὐτὰ νὰ προσεγγίσωσι πρὸς ἀλλήλους καὶ νὰ ἀνταλλάξωσι τὰς παραγωγικὰς αὐτῶν ὑπηρεσίας· ὁ ἐργάτης, νὰ λάβῃ παρὰ τοῦ κεφαλαιούχου τὰ κεφάλαια καὶ δι' αὐτῶν νὰ ἐφαρμόσῃ τὴν ἐργασίαν του εἰς τὰ τρίτῳ τινὶ ἀνήκοντα φυσικὰ ἀντικείμενα, καὶ οὕτως ἡ βιομηχανία, ὑπὸ τῶν τριῶν ὁμοῦ ἐνεργουμένη πρὸς ὄφελος αὐτῶν, νὰ παραγάγῃ νέα προϊόντα, ὧν ἡ ὠφέλεια μεταξὺ αὐτῶν νὰ διανέμηται ἀναλόγως πρὸς τὸ ὑφ' ἑκάστου συνεισφερόμενον. Εἰς τὸ ἁπλούστατον τοῦτο φαινόμενον ἀνάγεται ὅλη ἡ κοινωνικὴ βιομηχανία, ὅσῳ μεγάλη καὶ ἐκτεταμένη καὶ ἂν ὑποτεθῇ, ὅσῳ θαυμαστὴ καὶ ἂν ἦναι ἡ δύναμίς της, ὅσῳ πολυπληθῆ, πολυποίκιλα, ἀξιοθαύμαστα καὶ καταπληκτικὰ τὰ δι' αὐτῆς τελούμενα ἔργα. Ὑποθέσατε ὅτι τὸ φαινόμενον τοῦτο περιλαμβάνει ὄχι τρία ἄτομα, ἀλλὰ πολλὰ ἑκατομμύρια, πολλαπλασιάσατε, ὅσῳ καὶ ἂν θέλετε, τοὺς βραχίονας, πολλαπλασιάσατε, ἢ διαιρέσατε καὶ ὑποδιαιρέσατε ἐπ' ἄπειρον τὰ κεφάλαια, ἐκτείνατε ἐπὶ χώραν ἀπέραντον τὰς γαίας καὶ τὰ φυσικὰ ἀντικείμενα, συνδυάσατε, διαποικίλατε, περιπλέξατε, ὅσῳ θέλετε, τὰς τρεῖς ταύτας σχέσεις, δὲν θέλετε προσθέσει τίποτε εἰς τὰ συστατικὰ στοιχεῖα τῆς παραγωγικῆς ἐργασίας. Ὁ νόμος τῆς παραγωγῆς εἶναι τόσον ἁπλοῦς καὶ καθολικὸς ὅσον ὁ νόμος τῆς ἀμοιβαίας ἕλξεως τῶν μορίων τῆς ὕλης, τῆς ἀμοιβαίας ἕλξεως τῶν σωμάτων, ὅστις ἀληθεύει καὶ εἰς τὸν ἐλάχιστον κόκκον ἄμμου, τὸν εἰς τὰ βάθη τοῦ ὠκεανοῦ βεβυθισμένον, καὶ εἰς τὰ ἀναρίθμητα σώματα ὅσα ῥίλβουσιν εἰς τὸ στερέωμα. Εἰς τὰς τρεῖς ταῦτας ἐργασίας ἀνάγονται, εἴτε ἀμέσως εἴτε ἐμμέσως, ὅλαι αἱ κοινωνικαὶ λειτουργίαι, τὰ τρία ταῦτα στοιχεῖα εἶναι αἱ τρεῖς μόναι πηγαὶ τοῦ πλούτου, αἱ τρεῖς μόναι πηγαὶ τοῦ τε ἰδιωτικοῦ καὶ τοῦ δημοσίου εἰσοδήματος, καὶ τὰ δι' αὐτῶν παραγόμενα προϊόντα, ὅσῳ καὶ ἂν μεταβάλλωνται καὶ κυκλοφορῶσι καὶ ἀνταλλάσσωνται μέχρι τῆς ἀναλώσεώς των, πάντοτε διὰ τοῦ ἀντ' αὐτῶν διδομένου ἀντιτίμου πληρόνουσιν ἐν τελευταίᾳ ἀναλύσει τὰς τρεῖς ταύτας παραγωγικὰς ὑπηρεσίας. Παράδοξος εἶναι τῳόντι ἡ ἀπόστασις, ἥτις ἐνίοτε διαχωρίζει τὰς δύο ταύτας στιγμὰς, ἐκείνην δηλαδὴ καθ' ἣν παράγεται τὸ προϊὸν, καὶ ἐκείνην καθ' ἣν διὰ τῆς τελευταίας πωλήσεως ἐξοφλοῦνται ὅλαι αἱ προηγηθεῖσαι παραγωγικαὶ ὑπηρεσίαι, πληρονόμεναι ὑπὸ τοῦ τελευταίου ἀγοραστοῦ καὶ ἀναλωτοῦ τοῦ προϊόντος. Καὶ κατὰ τὴν μακρὰν ταύτην ἀπόστασιν καὶ κυκλοφορίαν πόσαι ἐργασίαι, πόσα κεφάλαια, πόσαι προκαταβολαὶ, πόσαι διαδοχικαὶ παραγωγαὶ συντρέχουσιν εἰς τὴν τελείαν μόρφωσιν καὶ μετακόμισιν οἵου δήποτε ἐμπορεύματος. Λάβετε ὡς παράδειγμα, ἐὰν θέλετε, ἓν ἀπὸ τὰ κομψὰ ἐκεῖνα φορέματα, τὰ ὁποῖα μὲ ὀλίγα νομίσματα ἀγοράζετε ἀπὸ τὸν ῥάπτην σας, καὶ ἀκολουθήσατε, ἐὰν δύνασθε, τὴν ἀπέραντον σειρὰν τῶν παραγωγικῶν ὑπηρεσιῶν, αἵτινες συνέτεινον πρὸς τελείαν κατασκευήν του καὶ αἱ ὁποῖαι δι' αὐτῶν τῶν ὀλίγων χρημάτων ἀποπληρόνονται. Μέρος τοῦ ποσοῦ τούτου χρησιμεύει ὡς ἀμοιβὴ τῆς ἐργασίας τοῦ ῥάπτου, καὶ μὲ αὐτὸ οὗτος πάλιν πληρόνει τοὺς ἐργάτας του, τὸ ἐνοίκιον, τὰς τροφάς του, τὰ ἔξοδα τῆς οἰκογενείας του, τὰ ἔξοδα τῆς τέχνης του, καὶ ἕκαστον τῶν μεριδίων τούτων πάλιν διαιρεῖται καὶ ὑποδιαιρεῖται ἐπ' ἄπειρον. Διὰ δὲ τοῦ ἑτέρου μέρους τοῦ αὐτοῦ ποσοῦ πληρόνεται ὁ ἔμπορος, ὅστις ἐπώλησε τὸ σηρικὸν ἢ ἐριοῦχον ὕφασμα, ἐξ οὗ ἐμορφώθη τὸ φόρεμα. Ἀλλὰ καὶ τοῦτο τὸ εἰς τὸν ἔμπορον διδόμενον ἀντίτιμον χρησιμεύει πρὸς ἀμοιβὴν τῆς ἰδιαιτέρας του βιομηχανίας ἢ τοῦ κέρδους του, πρὸς πληρωμὴν τῶν ἐπὶ τῆς εἰσαγωγῆς τοῦ ὑφάσματος τελωνικῶν δασμῶν, τῶν ἐξόδων τῆς μετακομίσεως, τῆς τιμῆς καθ' ἣν ἠγοράσθη παρὰ τῷ πρώτῳ παραγωγῷ αὐτοῦ, δι' ἧς πάλιν ἐπληρώθησαν τὰ κέρδη αὐτοῦ, οἱ ἐργάται, αἱ πρῶται ὕλαι, οἱ τόκοι τῶν κεφαλαίων κτλ. καὶ ἕκαστον τῶν κλασμάτων τούτων πάλιν διαιρεῖται καὶ ὑποδιαιρεῖται ἐπ' ἄπειρον. Ἰλιγγιᾷ ὁ νοῦς τοῦ παρατηρητοῦ, ὅταν θέλῃ νὰ παρακολουθήσῃ ὅλας τὰς μεταβάσεις καὶ

μεταβολὰς τῶν μορίων, ἐξ ὧν συνίστανται τὰ βιομηχανικὰ προϊόντα, καὶ προσπαθῇ ν' ἀνελίξῃ τὰς περιπεπλεγμένας σχέσεις καὶ τοὺς μυρίους συνδυασμοὺς, οἵτινες συντείνουσιν εἰς τὴν παραγωγὴν ὁποιουδήποτε, ἔσω καὶ τοῦ ἐλαχίστου καὶ τοῦ ἁπλουστάτου, ἐμπορεύματος. Ἀλλ' ὅσῳ πολυποίκιλον καὶ πολυειδὲς καὶ πολύτροπον καὶ πολυσύνθετον καὶ ἂν ἦναι τὸ φαινόμενον τῆς παραγωγῆς, τὰ ἀρχικά του στοιχεῖα εἶναι ὅμως πάντοτε τὰ αὐτὰ, ἁπλᾶ καὶ ὡρισμένα καὶ εὐκρινῆ καὶ εὐσύνοπτα, καθὼς εἶς καὶ ὁ αὐτὸς πάντοτε εἶναι ὁ ὀργανισμὸς εἰς καθὲν τῶν ἀναριθμήτων ἀτόμων, ἐξ ὧν συγκροτοῦνται τὰ διάφορα εἴδη τῶν φυτῶν καὶ τῶν ζώων· διότι ἐν τῷ κοινωνικῷ ὡς ἐν τῷ ὑλικῷ κόσμῳ ἡ ἄκρα ποικιλία παντοῦ ὑποκρύπτει ἄκραν ἑνότητα, καὶ ἡ παραγωγὴ θαυμαστῶν ἀποτελεσμάτων δι' ὀλίγων καὶ ἁπλῶν μέσων εἶναι εἷς τῶν χαρακτήρων τοῦ μεγαλείου τῆς δημιουργίας.

Ἀλλ' ἐν τοσούτῳ, ἐκτὸς τῆς κοινωνίας, τὸ φαινόμενον τοῦτο τί ἄλλο ὑποθέτει; ποῖοι εἶναι οἱ ἄλλοι ὅροι τῆς ὑπάρξεώς του;

Εἶναι φανερὸν ὅτι τὸ φαινόμενον τῆς παραγωγῆς προϋποθέτει πρῶτον τὴν ἰδιοκτησίαν· διότι χωρὶς ἰδιοκτησίαν οὔτε ἀνταλλαγὴ ὑπηρεσιῶν γίνεται, οὔτε ἀμοιβαία παραχώρησις δικαιωμάτων, ἀλλὰ σύγχυσις, ἀμοιβαῖαι ἀξιώσεις, σφετερισμοὶ, συγκρούσεις, πόλεμος, ἀναρχία καὶ καταστροφὴ ἑπομένως πάσης βιομηχανίας· προϋποθέτει κτηματικὴν καὶ προσωπικὴν ἀσφάλειαν, εἰρήνην, δικαιοσύνην εἰς τὰς μεταξὺ τῶν ἰδιοκτητῶν σχέσεις καὶ διενέξεις, καὶ πρὸ πάντων ἰσότητα καὶ ἐλευθερίαν. Ἡ δὲ ἀσυκὴ ἐλευθερία εἶναι ἱστορικῶς ἀποδεδειγμένον ὅτι, προϊόντος τοῦ χρόνου, ἐπιφέρει καὶ τὴν πολιτικὴν, καὶ μαρτυρεῖ ἐπίσης ἡ ἱστορία τοῦ ἀρχαίου καὶ τοῦ νέου κόσμου, ὅτι τὰ πλέον βιομήχανα ἔθνη εἶναι καὶ τὰ πλέον φιλελεύθερα, τὰ πλέον προοδευτικά· διότι διὰ τῆς βιομηχανίας ὄχι μόνον συνταυτίζονται εἰς ἓν τὰ συμφέροντα καὶ εὐκολώτερον ἑπομένως μορφόνεται μία κοινὴ γνώμη καὶ ἓν πνεῦμα δημόσιον ἀναπτύσσεται, ἀλλὰ διὰ τῆς ἑκάστου μετοχῆς τοῦ κοινοῦ συμφέροντος διεγείρεται ἡ ἐπιθυμία καὶ ἡ ἀνάγκη τοῦ νὰ μετέχωσιν ὅσῳ τὸ δυνατὸν πλειότεροι τῆς συστάσεως καὶ ἐνεργείας τῶν δημοσίων ἀρχῶν, καὶ οὕτω, γινόμενοι ἄρχοντες ἐνταυτῷ καὶ ἀρχόμενοι, νὰ συνεννοῶνται περὶ τῆς μορφώσεως καὶ διατηρήσεως τῆς ὅσον ἔνεστιν ἀρίστης πολιτείας. Ὥστε διὰ τῆς βιομηχανίας ὄχι μόνον τὸ κοινωνικὸν πνεῦμα ἀναπτύσσεται καὶ αἱ κοινωνικαὶ ἀρεταὶ, ὧν πρώτισαι καὶ ἀνακεφαλαιώσεις, οὕτως εἰπεῖν, ὅλων τῶν ἄλλων εἶναι ἡ δικαιοσύνη καὶ ἡ πρὸς ἀλλήλους ἀγάπη, ἀλλὰ καὶ πάντες οἱ ὅροι βαθμηδὸν πραγματοποιοῦνται τελείου πολιτεύματος βασιζομένου ἐπὶ τοῦ κοινωνικοῦ λόγου καὶ ἐπὶ τῆς πολιτικῆς ἐλευθερίας.

Ἐὰν δὲ τώρα παρατηρήσωμεν τὰ ἀποτελέσματα τῆς βιομηχανίας ὡς πρὸς αὐτὸ τὸ ἄτομον, θέλομεν φθάσει πάντοτε εἰς τὸ αὐτὸ συμπέρασμα.

Πηγὴ τῆς βιομηχανίας καὶ πρώτιστον αὐτῆς ὄργανον εἶναι ἡ ἐργασία. Ἡ δὲ ἠθοποιὸς δύναμις τῆς ἐργασίας δὲν χρήζει ἀποδείξεως, διότι καθὼς ἡ ἀργία εἶναι πασῶν τῶν κακιῶν καὶ ἐλαττωμάτων ἡ ἀφορμὴ, οὕτως ἡ ἐργασία εἶναι μήτηρ ὅλων τῶν καλῶν ἕξεων καὶ ἀρετῶν. Διὰ τῆς ἐργασίας ὁ ἄνθρωπος ὄχι μόνον εὐπορεῖ, ἀλλὰ καὶ εὔρωστος διατηρεῖται καὶ μετριοπαθὴς καὶ σώφρων ἐξ ἀνάγκης ἀποβαίνει. Ἡ ἐργασία συνενόνει τὴν ἐνέργειαν τοῦ ἀνθρώπου μὲ τὴν ἐνέργειαν τῆς φύσεως, καὶ ὡς ἐκ τούτου, ἀνακαλοῦσα αὐτὸν κατὰ πᾶσαν στιγμὴν εἰς τὴν ἀρχὴν πάσης κινήσεως καὶ πάσης ἐνεργείας, ἐμπνέει καὶ περιθάλπει εἰς τὴν καρδίαν του τὸ θρησκευτικὸν αἴσθημα, καὶ δι' αὐτοῦ τὴν εὐσέβειαν καὶ τὴν λατρείαν τοῦ δημιουργοῦ καὶ τοῦ δοτῆρος πάντων τῶν ἀγαθῶν. Ἐξεθείασάν τινες τῶν πλουτολόγων, ὑπὲρ τὸ δέον ἴσως, τὰ ὠφελήματα τοῦ καταμερισμοῦ τῆς ἐργασίας, ἀλλ' οὐχ ἧττον ἀξιοθαύμαστα καὶ ἐξαίσια εἶναι τὰ ἀποτελέσματα τῆς συνενώσεως καὶ συγκεντρώσεως καὶ συναρμολογήσεως τῶν ἐργασιῶν. Ἡ διαχώρισις καὶ ἡ συνένωσις τῶν ἐργασιῶν εἶναι, οὕτως εἰπεῖν, ἡ κεντρόφυξ καὶ ἡ κεντρόμολος δύναμις τῆς βιομηχανίας, ὧν ἑκατέρα ἔχει μεγάλα ὠφελήματα, ἐὰν μή, ὑπὲρ τὸ δέον ἐκτεινόμεναι, περιορισθῶσιν ἐντὸς τῶν νομίμων ὁρίων καὶ ἐλλόγως συναρμολογηθῶσιν. Ἀλλ' ἐὰν ἐπρόκειτο νὰ δώσωμεν εἰς μίαν ἐξ αὐτῶν τὴν προτίμησιν, δὲν ἠθέλαμεν διστάσει εἰς τὴν δευτέραν ν' ἀπονείμωμεν τὰ πρωτεῖα. Ἀπὸ τὴν πρώτην καὶ ἐμβρυώδη ἑταιρίαν, ἥτις συσταίνεται διὰ τῆς οἰκογενείας καὶ διὰ τῆς συνυπάρξεως ὀλίγων οἰκογενειῶν εἰς τὸν μικρότατον δῆμον, μέχρι τῶν κολοσσαίων ἐκείνων ἑταιριῶν, αἵτινες ὁπλίζουσι στόλους καὶ στρατοὺς καὶ κυβερνῶσι πολλὰ ἀνθρώπων ἑκατομμύρια, βλέπομεν ὅτι ὁ συνεταιρισμὸς ὑπῆρξε πάντοτε ὁ δραστηριώτερος μοχλὸς τῶν χειροτεχνικῶν καὶ ἐμπορικῶν προόδων, ὡς ἂν ἤθελε δι' αὐτοῦ νὰ μᾶς διδάξῃ ὁ Θεὸς, ὅτι ἐξαρτώμεθα ἀλλήλων, ὅτι χωρὶς ἀμοιβαίας ἀνοχῆς καὶ ἀμοιβαίας βοηθείας τίποτε δὲν δυνάμεθα νὰ κατορθώσωμεν, καὶ ὅτι παντὸς ἀνθρωπίνου οἰκοδομήματος ὁ θεμέλιος λίθος εἶναι ἡ ἀμοιβαία εὔνοια καὶ ἡ πρὸς ἀλλήλους φιλία.

Καὶ ὄχι μόνον εἰς τὰς μεταξὺ ἀτόμων βιομηχανικὰς σχέσεις ἀναφαίνεται ἡ τῆς ἀμοιβαιότητος καὶ συμβοηθείας ἀνάγκη, ἀλλὰ καὶ εἰς τὰς μεταξὺ τῶν κοινωνιῶν. Ὡς χρήζουσιν ἀλλήλων τὰ ἄτομα, οὕτω καὶ τὰ ἔθνη. Τὰ φυσικὰ καὶ τεχνητὰ προϊόντα τῶν διαφόρων χωρῶν δὲν ἐξαρκοῦσιν εἰς τὴν θεραπείαν ὅλων τῶν χρειῶν τῶν ἐγκατοίκων των. Ἐντεῦθεν ἡ ἀνάγκη τῶν ἀνταλλαγῶν καὶ τῆς πρὸς ἄλληλα ἐμπορίας, ἐντεῦθεν αἱ ἐμπορικαὶ σχέσεις καὶ συνθῆκαι, αἱ ὁποῖαι τόσον ἐπωφελέστεροι εἶναι ὅσον εὐνοϊκότεραι καὶ δικαιότεραι, καὶ ἐκείνη τέλος πάντων ἡ μεταξὺ τῶν ἐθνῶν ἀλληλεγγυότης, ἥτις εἶναι ἡ πολυτιμοτέρα

θεωρία τῆς νέας ἐπιστήμης, αἰσίως ἐφαρμοζομένη τὴν σήμερον εἰς ὅλα σχεδὸν τὰ πεπολιτευμένα ἔθνη, δι᾽ ἧς ἡ εὐημερία τοῦ ἑνὸς ἐξαρτᾶται ἀπὸ τὴν εὐημερίαν τοῦ ἄλλου, ὥστε καὶ ὅλα ὁμοῦ καὶ ἕκαστον ἀτομικῶς ἐνδιαφέρονται εἰς τὴν εὐδαιμονίαν ἁπάντων. Εὔκολον δὲ νὰ προϊδῇ τις ποῖα αἰσθήματα πρέπει φυσικῷ τῷ λόγῳ νὰ πηγάσωσιν ἀπὸ τὰς ἀναγκαίας ταύτας σχέσεις, ἀφ᾽ οὗ κανονισθῶσι κατὰ τὰς ὑγιεῖς ἀρχὰς τῆς ἐπιστήμης.

Ὥστε καὶ ἡ ἀτομικὴ ἠθικὴ καὶ ἡ δημοσία, καὶ αἱ κοινωνικαὶ ἀρεταὶ καὶ αἱ πολιτικαί, ἡ ἐντὸς τῆς πολιτείας δικαιοσύνη καὶ ἡ ἐλευθερία, καὶ αἱ μεταξὺ τῶν ἐθνῶν εὐνοϊκαὶ σχέσεις καὶ ἡ εἰρήνη καὶ ἡ φιλία, πάντα ταῦτα ὄχι μόνον συβιβάζονται μὲ μεγίστην βιομηχανικὴν ἀνάπτυξιν, ἀλλὰ μάλιστα εἶναι μετ᾽ αὐτῆς συνδεδεμέναι ἀναποσπάστως, εἶναι ὅροι ἀπαραίτητοι τῆς ὑπάρξεώς της, εἶναι ἀναγκαῖαι αὐτῆς συνέπειαι καὶ ἄφευκτα ἀποτελέσματα.

Καὶ ταῦτα μὲν ὡς πρὸς τὴν ἐπὶ τοῦ ἠθικοῦ ἐπιρροὴν τῆς βιομηχανίας.

Καθ᾽ ὅσον δὲ ἀφορᾷ τὴν ἐπὶ τοῦ νοητικοῦ, ἀρκεῖ μία μόνη παρατήρησις.

Ἡ ἀνθρωπίνη ἐνέργεια ἐφαρμοζομένη εἰς τὸν ὑλικὸν κόσμον πρὸς παραγωγὴν πλούτου, ἀπὸ τοῦ κατωτάτου αὐτῆς βαθμοῦ μέχρι τοῦ ἀνωτάτου, φωτίζεται ἀπὸ τὴν διάνοιαν καὶ ἀπὸ τὸν λόγον. Ὅσῳ λοιπὸν ἀναπτύσσεται καὶ φωτίζεται τὸ πνεῦμα, τόσῳ μᾶλλον τελειοποιεῖται καὶ δραστηριοτέρα καὶ παραγωγικωτέρα ἀποβαίνει ἡ σωματικὴ ἐργασία, καὶ ὅσῳ μᾶλλον γνωρίζομεν τὴν φύσιν, τόσῳ περισσότερον ἐξ αὐτῆς ὠφελούμεθα. Καὶ μάλιστα ἡ πρόοδος τῆς βιομηχανίας κυρίως ὁρίσταται εἰς τὴν ἀντικατάστασιν τῶν φυσικῶν δυνάμεων εἰς τὰς ἀνθρωπίνας διὰ τῶν τεραστείων ἐκείνων μηχανῶν, αἵτινες, ἀναπληροῦσαι πολλῶν ἑκατοντάδων ἀνθρώπων τὴν ἐργασίαν, ἀφίνουσι περισσότερον καιρὸν καὶ πλείονα μέσα παρέχουσιν εἰς τὴν νοητικὴν ἀνάπτυξιν καὶ εἰς τὴν λογικὴν μόρφωσιν τῆς ἀνθρωπότητος. Ἀλλὰ διὰ νὰ κυριεύσωμεν τὴν φύσιν πρέπει νὰ τὴν ὑπακούσωμεν, καὶ δὲν τὴν ὑπακούομεν εἰμὴ γνωρίζοντες τοὺς νόμους της καὶ προσπαθοῦντες ν᾽ ἀνακαλύψωμεν τὰ μυστήριά της. Τί ἄλλο δὲ εἶναι ἡ ἀνακάλυψις καὶ ἡ γνῶσις αὕτη εἰμὴ αὐτὴ ἡ νοητικὴ ἀνάπτυξις, αὐτὴ ἡ ἐπιστήμη;

Ἐὰν δὲ τώρα μᾶς εἴπωσιν οἱ ἀντιφερόμενοι ν᾽ ἀναστρέψωμεν τὴν εἰκόνα, ἵνα ἴδωμεν καὶ τὰ σκιώδη καὶ σκοτεινὰ αὐτῆς μέρη, ἐὰν μᾶς εἴπωσιν, ὅτι ναὶ μὲν διὰ τῆς βιομηχανίας ἀναπτύσσεται τὸ πνεῦμα, προοδεύει ἡ ἐπιστήμη, ἀλλ᾽ αἱ πρόοδοι αὐτῆς περιστρέφονται μόνον εἰς τὰς ἀμέσως μὲ τὰ βιομηχανικὰ ἔργα συνεχομένας μαθήσεις, καὶ μένει στάσιμος ὡς πρὸς τὰς ἠθικὰς καὶ ἱστορικὰς μελέτας, ὡς πρὸς τὴν γραμματολογίαν καὶ καλλιτεχνίαν· ἐὰν μᾶς ἐνδείξωσι τὰ κακὰ ἀποτελέσματα τῆς βιομηχανικῆς ἐλευθερίας καὶ τοῦ συναγωνισμοῦ, τὴν πενίαν τῶν ἐργατικῶν τάξεων, τὸ ἄστατον καὶ ἀβέβαιον τῆς ἐργομισθίας των, τὴν ἐκ τούτου ἀμάθειαν καὶ διαφθορὰν καὶ τὸν μέγαν κοινωνικὸν κίνδυνον τὸν διηνεκῶς ἐπαπειλοῦντα, ὡς ἐκ τῶν ἐνδεχομένων στάσεων, τὰς βιομηχανικὰς κοινωνίας· ἐὰν μᾶς εἴπωσιν, ὅτι ἡ ὑπέρμετρος ἀνάπτυξις τοῦ βιομηχανικοῦ πνεύματος παροτρύνει τὰς ὑλικὰς καὶ ἐγωϊστικὰς ὁρμὰς, διευθύνει τὴν ἀνθρωπίνην ἐνέργειαν ἀποκλειστικῶς σχεδὸν εἰς τὴν κερδοσκοπίαν, καὶ παράγει τὴν φιλοχρηματίαν καὶ τὴν ἰδιοτέλειαν, ἥτις ἐκ διαμέτρου ἀντίκειται εἰς πᾶσαν γενναιότητα καὶ εἰς πᾶσαν ἀρετὴν, ἀπαντῶμεν, ὅτι τὰ κακὰ ταῦτα ἐν μέρει ἀληθεύουσιν, ἀλλ᾽ ὄχι πάντοτε καὶ ἐπὶ πολὺ, καὶ δὲν εἶναι ἀθεράπευτα, καὶ εἶναι τοῦ κακοῦ μᾶλλον ἢ τοῦ καλοῦ ὀργανισμοῦ τῆς βιομηχανίας ἀποτελέσματα. Διότι ἡ τελειοποίησις τῆς βιομηχανίας ναὶ μὲν ἀπαιτεῖ καὶ προκαλεῖ ἰδιαιτέρως τὴν πρόοδον καὶ ἐπέκτασιν τῶν φυσικῶν γνώσεων, ἀλλὰ δὲν παρεμποδίζει καὶ δὲν ἀποκλείει τὴν ἀνάπτυξιν τῶν ἀνωτέρων καὶ εὐγενεστέρων ἐκείνων μαθήσεων, αἵτινες σκοποῦσι τὴν νοητικὴν καὶ ἠθικὴν φύσιν, τὴν ἱστορικὴν πορείαν τῆς ἀνθρωπότητος καὶ τὴν ἀποκάλυψιν καὶ διάπλασιν τοῦ καλοῦ· διότι ἀφ᾽ ἑνὸς μὲν, εἶναι τόσῳ στενῶς συνδεδεμέναι, καὶ αἱ μὲν καὶ αἱ δὲ, καὶ κατὰ τὴν πνευματικὴν καὶ ἐσωτερικὴν καὶ κατὰ τὴν ἀντικειμενικὴν των ἑνότητα, ὥστε μιᾶς μόνης ἡ ἀνάπτυξις δύναται ὅλων τῶν ἄλλων νὰ προκαλέσῃ τὴν γέννησιν· ἀφ᾽ ἑτέρου δὲ, εἶναι ἴδιον τοῦ ἀνθρώπου, ἀφ᾽ οὗ θεραπεύσῃ τὰς ὑλικάς του ἀνάγκας, ἀφ᾽ οὗ πληρώσῃ κατὰ κόρον τὰς ἐγωϊστικὰς ὀρέξεις καὶ τὰς χρηματικάς του ἐπιθυμίας, νὰ μὴ μένῃ, ὡς τὰ κτήνη, προσηλωμένος εἰς τὴν γῆν, ἐξ ἧς μόνον τὸ σῶμα του τρέφεται καὶ κραταιοῦται, ἀλλ᾽ ὡς *φυτὸν οὐκ ἔγγειον ἀλλ᾽ οὐράνιον*, ἐκεῖ νὰ ὑψώσῃ τὰ βλέμματα, *ὅθεν ἡ πρώτη τῆς ψυχῆς γένεσις ἔφυ*, ὅθεν καὶ ἡ τύχη του ἐξαρτᾶται καὶ ἡ διάνοια, ὅθεν δύναται καὶ τὴν ἀρχὴν καὶ τὸ τέλος του νὰ κατανοήσῃ, καὶ ὅθεν πᾶσα ἔμπνευσις καὶ πᾶν καλὸν καὶ ἀγαθὸν ἀπορρέει. Καθ᾽ ὅσον δὲ ἀφορᾷ τὰ ἐλλείμματα καὶ τοὺς κινδύνους τῶν βιομηχανικῶν κοινωνιῶν, οὐδεὶς δύναται ν᾽ ἀρνηθῇ, ὅτι τὰ κακὰ τοῦ ἄκρου καὶ ἀπεριορίστου συναγωνισμοῦ δύνανται κατὰ μεγα μέρος δι᾽ ἐμφρόνων μέτρων νὰ προληφθῶσιν ἢ νὰ θεραπευθῶσι, καὶ ὡς ἐκ τούτου νὰ ἐξασφαλισθῶσιν αἱ ἐργατικαὶ τάξεις κατ᾽ ἐκείνων τῶν αἰφνιδίων καὶ τρομερῶν κρίσεων, αἵτινες, στεροῦσαι αὐτὰς τοῦ ἐπιουσίου ἄρτου, τὰς ὠθοῦσιν εἰς στάσεις καὶ ἀνταρσίας, καὶ αἱ ὁποῖαι σπανιώτερον ἀναφαίνονται, ὅταν φροντίσωσιν οἱ κυβερνῶντες περὶ τῆς ἐκπαιδεύσεως καὶ ἠθοποιήσεως αὐτῶν καὶ περὶ τῶν μέσων τῆς ἀποταμιεύσεως μικροῦ τινος κεφαλαίου διὰ τὰς ἀπροσδοκήτους ἀνάγκας των. Ἀλλ᾽ ὡς πρὸς ὅλα ταῦτα, δύο τινὰ ὀφείλομεν νὰ ἔχωμεν πάντοτε ὑπ᾽ ὄψιν, ὅτι ἀφ᾽ οὗ ἡ ἄκρα εὐδαιμονία δὲν ἐδόθη εἰς τὸν ἄνθρωπον, φυσικῷ τῷ λόγῳ δὲν ὑπάρχει κοινωνικὴ κατάστασις χωρὶς ἄτοπα, χωρὶς κινδύνους, καὶ ὅτι ἐκεῖνα τὰ κακὰ, τὰ ὁποῖα δὲν εἶναι ἀπολύτως ἄφευκτα καὶ ἀθεράπευτα, καθὸ ἀχώριστα τῆς ἀτελείας τῶν ἀνθρωπίνων, δὲν δυνάμεθα νὰ θεραπεύσωμεν εἰμὴ μελετῶντες βαθύτερον καὶ ἐπιμελέστερον τὸν κατὰ φύσιν κοινωνικὸν ὀργανισμὸν, σεβόμενοι καὶ ἀκολουθοῦντες τὰς ὑπαγορεύσεις καὶ τοὺς νόμους τῆς φύσεως, καὶ ὄχι ποτὲ καταστρέφοντες τὴν κοινωνίαν, διὰ νὰ τὴν ἀναπλάσωμεν κατὰ τοὺς φαντασιώδεις τύπους τῆς μικρᾶς μας διανοίας, καὶ ἀντικαθιστῶντες τὰς ἀθλίας δημιουργίας τοῦ ἀνθρώπου εἰς τὴν πάνσοφον δημιουργίαν τοῦ Θεοῦ.

Π. Β. Α.

ΟΛΙΓΑ ΤΙΝΑ ΑΝΑΦΕΡΟΜΕΝΑ ΕΙΣ ΤΗΝ ΘΕΩΡΙΑΝ ΤΗΣ ΙΔΙΟΚΤΗΣΙΑΣ.

Πολλοὶ τὴν σήμερον δυσανασχετοῦσι πρὸς τὰς αἱρέσεις πολιτικῶν τινων φατριῶν, αἵτινες προβληματικὰς κατέστησαν καὶ αὐτὰς τὰς φυσικωτέρας, ἐναργεστέρας καὶ ἀπανταχοῦ παραδεδεγμένας ἰδέας, μωροὺς ἀποκαλοῦντες τοὺς νεωτεριστὰς τούτους, ἀγύρτας, ὀνειροπολοῦντας. Ὅτε ὁ Καΐρης ἀποθνήσκει μὲ τὸ θεοσεβικόν του δόγμα, ὡς ὁ βόμβυξ ἐντὸς τῆς μεταξωτῆς κοιτίδος ἣν ἐξύφανεν ἐκ τοῦ τιμαλφοῦς σιάλου του, δὲν εἶναι παράδοξον τὸ ν᾽ ἀκούσωμεν τοὺς συμπολίτας αὐτοῦ λέγοντας, ὅτι λῆρος ἦτο καὶ παραφροσύνη τὸ δόγμα του· ἀλλ᾽ ὅτε μύριαι ὑπόκωφοι φωναὶ ἀπὸ τὰ σπλάγχνα αὐτῆς τῆς πεπολιτισμένης καὶ γηραιᾶς Εὐρωπαϊκῆς κοινωνίας ἐκπορευόμεναι συνενοῦνται εἰς τὸ νὰ ἐκφράσωσι προσφάτους ἰδέας τεινούσας εἰς τὴν ἐκ βάθρων ἀνατροπὴν τῶν καθεστώτων, ἡμεῖς δὲ γελῶμεν ἢ ἀδιαφοροῦμεν ἀκούοντες τὸν συγκεχυμένον ἦχον τῶν φωνῶν τούτων, ὁμοιάζομεν ἄνθρωπον περιγελῶντα τὸν ὡς ἐκ τοῦ ἄλγους τῆς ψυχῆς του παραλογιζόμενον καὶ παραφρονοῦντα, οὐδόλως δὲ φροντίζοντα νὰ ἐξιχνιάσῃ τὸ αἴτιον τῶν παθημάτων του, ὅπως τὸν καθησυχάσῃ, παραμηθήσῃ, καὶ διὰ τοῦ λόγου βάλσαμον ἐπιχύσῃ ἐπὶ τῶν αἱμοσταγῶν πληγῶν του.

«Ἰδιοκτησία εἶναι κλοπὴ» εἶπον Προυδὼν ὁ σοσιαλιστὴς καὶ οἱ περὶ αὐτόν. Βεβαίως ἡ πρότασις αὕτη εἶναι ἐλλειπὴς λογικῆς ἐννοίας εἰς τοιοῦτον βαθμὸν, ὥστε, ἅμ᾽ αὐτοὶ οὗτοι οἱ κοινωνισταὶ προτείνωσι νέαν διοργάνωσιν τῆς κοινωνίας λαβόντες ὡς θεμέλιον αὐτῆς τὴν κοινοκτημοσύνην, ὑποπίπτουσιν εἰς ψηλαφητὴν ἀντίφασιν. Καταστήσαντες ἀμφισβητήσιμον τὸ δικαίωμα τῆς ἰδιοκτησίας τοῦ ἀνθρώπου, καθιστῶσιν ἐπίσης ἀμφισβητήσιμον τὸ δικαίωμα τοῦ ζῆν, διότι συνταυτίζονται. Ὅθεν ναὶ μὲν δυνάμεθα νὰ ἀμφισβητήσωμεν περὶ τῆς διανομῆς καὶ διατάξεως τῆς κυριότητος τῶν πραγμάτων, ἀλλ᾽ ὄχι καὶ περὶ τοῦ δικαιώματος αὐτοῦ τῆς ἰδιοκτησίας. Ὑπὸ ταύτην τὴν ἔποψιν θεωρουμένη ἔννοιάν τινα ἔχει ἡ πρότασις. «Ἰδιοκτησία εἶναι κλοπὴ,» εἰδεμὴ, τὸφιλονεικεῖν περὶ ἰδιοκτησίας, εἶναι φιλονεικία περὶ ὄνου σκιᾶς. Ἀλλ᾽ ὁποίας βαρύτητος ἔχεται ἡ ὡς ἔμπροσθεν πρότασις; Οἱ περὶ τὰς κοινωνικὰς καὶ πολιτικὰς ἐπιστήμας ἐνασχολούμενοι ὑπέπεσαν ὡς ἐπιτοπολὺ εἰς ἀτυχῆ πλάνην, μὴ διαστέλλοντες τὴν ἐπιστημονικὴν ἰδέαν ἀπὸ τὴν ἐφαρμοστὴν ἐπιστήμην. Κατὰ συνέπειαν τούτου, ὡς ἐξ ἀντιθέτων δυνάμεων ὑποκινούμενοι, τῆς κεντρόφυγος καὶ κεντρομόλου, οἱ μὲν παρεγνώρισαν τὴν καθαρὰν καὶ ἀκήρατον ἰδέαν, θυσιάσαντες εἰς τὸ ἱστορικὸν γεγονὸς καὶ τὴν παράδοσιν, οἱ δὲ τἀνάπαλιν. Ἡ ἰδέα εἶναι ψυχὴ τοῦ ἱστορικοῦ γεγονότος ἐν ᾧ ἐνσαρκοῦται, ἀφ᾽ οὗ κατὰ καιρὸν διαυγέστερον ἀντανακλᾶται, ἡ δ᾽ ἐνσάρκωσις αὕτη εἶναι ἀδιάκοπος πάλη μεταξὺ ἀπολύτου καὶ σχετικοῦ, ἀπείρου καὶ πεπερασμένου, πάλη ἐξ ἧς ὠφελούμενος ὁ ἄνθρωπος εὐοδοῦται καὶ προάγεται εἰς τὴν τῆς ἰδέας ἀπόλαυσιν, τῆς ἀναγκαίως καὶ μὴ ἐφικτῆς καθολοκληρίαν. Ἀπὸ τοῦ συνδέσμου τοῦ ἰδανικοῦ μετὰ τοῦ πραγματικοῦ γεννᾶται ἡ κυρίως πολιτικὴ ἐπιστήμη. Ἀλλ᾽ ὅ,τι εἶναι πολιτικὸν σήμερον ἀπόφθεγμα δὲν δύναται ν᾽ ἀναιρέσῃ τὸ αξίωμα τῆς ἐπιστήμης, μολονότι ταῦτα ἀντικρούονται κατὰ τὸ φαινόμενον. Καὶ τῷ θέλοντί σοι »κριθῆναι, καὶ τὸν χιτῶνά σου λαβεῖν, ἄφες αὐτῷ »καὶ τὸ ἱμάτιον» — «Οὔτε ἄρα ἀνταδικεῖν χρὴ, »οὔτε κακῶς ποιεῖν οὐδένα ἄνθρωπον, οὐδ᾽ ἂν ὁτιοῦν »πάσχῃ ὑπ᾽ αὐτῶν.» — Αἱ ὑψηλαὶ αὗται ἀποκαλύψεις τῆς ἠθικῆς εἶναι ἄρά γε ἧττον ἀληθεῖς, διότι εὑρίσκουν πρόσκομμα κατὰ τὴν ἐφαρμογήν των τὸν ἐγωϊσμὸν τοῦ ἀνθρώπου;

Διὰ τοῦτο εἰς τοιούτου εἴδους ἐπιστήμας ἐνασχολούμενοι πρέπει νὰ μὴ προκαταληφθῶμεν ὑπὸ τῶν προλήψεων τῆς παραδόσεως καὶ τῆς συνηθείας, ἀμφοτέρας σεβόμενοι, ἐὰν τῆς ἀληθείας ὀρεγώμεθα. Τοιουτοτρόπως ὁ νοῦς θέλει ἀναγνωρίσει τὴν ἀφῃρημένην ἀλήθειαν, ἐξ ἧς ὡς ἐκ πηγῆς ἀεννάου θέλει ἀρυσθῆ τὴν οὐσίαν εἰς τὰς ἐκ διαλειμμάτων συγκρίσεις τοῦ τυχαίου περιστατικοῦ μὲ αὐτὴν τὴν ἀμετάβλητον ἀλήθειαν.

Ἡ ἀρχὴ τοῦ Ῥωμαϊκοῦ δικαίου: **Quod nullius est id ratione naturali occupanti conceditur,** τὴν ὁποίαν καὶ παρεδέχθησαν οἱ διασημότεροι τῶν Νομοδιδασκάλων μέχρι τῆς ιζ᾽ ἑκατονταετηρίδος, ἢ δὲν εἶναι ἀκριβὴς ἢ παντελῶς ψευδὴς εἶναι· διότι ἐὰν μὲν βασίζεται εἰς τὸ ἱστορικὸν γεγονὸς, τοῦτ᾽ αὐτὸ καθ᾽ ἑαυτὸ δὲν δύναται νὰ χρησιμεύσῃ ὡς θεμέλιον φυσικοῦ δικαίου (ὅθεν ἀκριβέστερον τὰ Βασιλικὰ φέρουσι «τὸ μηδενὸς ὂν τοῦ προλαμβάνοντος γίνε»ται»), ἐὰν δὲ ὑπολαμβάνεται ὡς ἐξ ἐπαγωγῆς σιωπηλοῦ τινος συναλλάγματος τῶν ἀνθρώπων, δι᾽ οὗ συγκατετίθετο ὁ εἷς τοῦ ἑτέρου νὰ σεβασθῇ τὴν προκατάληψιν τοῦ πράγματος, τοιοῦτο συνάλλαγμα εἶναι ὅλως ἰδανικὸν καὶ ἀναιρεῖται παρὰ τῶν γε-

γονότων τῆς ἱστορίας. Ἡ τρομερὰ σκηνὴ τῆς ἱστορίας μὲ αἱμοβαφεῖς χροιὰς παριστάνει εἰς ἡμᾶς τὴν ἀδιάλλακτον πάλην ἐθνῶν ἀλληλομαχούντων, λαῶν διὰ τῆς βίας ἐξωσθέντων ἀπὸ τὸ ὑπ' αὐτῶν κατεχόμενον ἔδαφος, καταλιπόντων δ' αὐτὸ εἰς ἄλλους αὐτῶν ἰσχυροτέρους λαοὺς εἰσβαλόντας εἰς τὴν ἀλλοδαπὴν ὡς λάβρους χειμάῤῥους ἢ τοὺς ποταμοὺς πυρὸς τοὺς ἀποθρώσκοντας ἀπὸ τοῦ κρατῆρος τῆς Αἴτνης.

«. . . . . δάπτοντας ἀγρίαις γνάθοις
»τῆς καλλικάρπου Σικελίας λευρὰς γύας.»

Οἱ διὰ τοῦ δόρατος ὑποταχθέντες λαοὶ καθίστανται Εἵλωτες καὶ δοῦλοι, οἱ δὲ κατακτηταὶ, κύριοι καὶ δεσπόται. Τοιαύτη ἡ ἱστορία καὶ κατὰ τὰς ἐποχὰς καθ' ἃς βλέπομεν ἀκμάζοντα τὸν ἀρχαῖον πολιτισμόν. Ἡ Τριανδρία τῷ 713 τῆς Ῥώμης διένειμε εἰς ἀπομάχους τινὰς πολλὰς γέας συμπερειλημμένας ἐν τῇ ἐντὸς τῶν Ἄλπεων ὑπὸ τοῦ Πάδου διαῤῥεομένῃ Γαλλικῇ ἐπαρχίᾳ· ἡ δὲ ὠμοτάτη αὕτη διανομὴ συμπίπτει μὲ τὴν λαμπροτέραν ἐποχὴν τοῦ Ῥωμαϊκοῦ πολιτισμοῦ. Ἀλλ' ἡ Κλειὼ, γράφουσα ὑπερηφάνως ἐπὶ ἀδαμαντίνων δέλτων τὰ ἐπίσημα τῶν ἐθνῶν κατορθώματα καὶ τὰ σημαντικότερα τῆς ὑδρογείου μας συμβεβηκότα, παραβλέπει τὰς λεπτομερείας ἐκείνας τὰς ἀφορώσας τὰ ἐνδόμυχα τοῦ ἐξ αὐτῶν ἐπηρεασθέντος ἀνθρώπου, αὐτῆς δὲ καθάπτεται ἄλλη μοῦσα, ὡς δ' ἄλλη εὐσεβὴς χοηφόρος ἀποδεχομένη ἐν τῷ μυχῷ τῆς καρδίας τὰ πικρὰ τῆς ἀτυχίας δάκρυα ἀποσπένδει αὐτὰ πρὸς ἐξιλέωσιν, συνδιαλλαγὴν καὶ παραμυθίαν. Τίνος δὲν συγκινεῖται ἡ καρδία ἀναγινώσκοντος τοὺς ἐμπαθεῖς καὶ μελαγχολικοὺς ςίχους τοῦ πρώτου Εἰδυλλίου τοῦ Οὐιργιλίου;

«At nos hinc alii sitientes ibimus Afros
. . . . . .
»En, umquam patrios longo post tempore fines
»Pauperis et tuguri congestum cespite culmen
»Post aliquot, mea regna videns, mirabor ari-
[stas?»

Ἐκ τούτων ἕπεται ὅτι ἡ ἀρχὴ τῆς ψιλῆς *προκαταλήψεως* ὡς ἱστορικὸν γεγονὸς συμπίπτει μὲ τὴν τῆς βίας καὶ τῆς κατακτήσεως, ἀφ' ἧς δὲν δυνάμεθα νὰ τὴν ἀποσπάσωμεν χωρὶς νὰ ὑποπέσωμεν εἰς ἱστορικὸν σολοικισμόν· ἑπομένως ἡ ἀρχὴ τῆς βίας καὶ τῆς κατακτήσεως καθιεροῦται σὺν τῇ Ῥωμαϊκῇ ἰδέᾳ τῆς προκαταλήψεως ἢ κατασχέσεως (1) τῶν πραγμάτων.

Συνισταμένου τοῦ ἀνθρώπου ἀπὸ σῶμα καὶ ψυχὴν, δὲν περιορίζονται αἱ ἀνάγκαι αὐτοῦ εἰς ὅ,τι εἶναι ἱκανὸν πρὸς συντήρησιν τοῦ σώματός του, ἀλλ' ἔχει καὶ νοητικὰς καὶ ἠθικὰς ἀνάγκας. Αἱ μὲν καὶ αἱ δὲ συνταυτίζονται ἐν αὐτῷ, διότι αἱ πρῶται ἀφ' ἑαυτῶν δὲν ἤθελον ἀποτελέσει δικαίωμα, ὡς τῳόντι δὲν ἀποτελοῦν ἐν τοῖς ἀλόγοις ζώοις (2), ἀλλὰ συνταυτιζόμεναι καὶ συγχωνευόμεναι εἰς τὸ ἱερὸν αὐτοῦ πρόσωπον, ἐν ᾧ ὁ Θεὸς ἐνεφύσησε τὸ ἀΐδιον πνεῦμά του, παράγουσι τὰ πρῶτα καὶ ἐνδελεχῆ αὐτοῦ δικαιώματα ὡσανεὶ ὅρους τῆς ἐκπληρώσεως τῶν ἀναγκῶν αὐτοῦ καθὸ φυσικοῦ καὶ ἠθικοῦ ὄντος. Προσωπικὰ, οἰκογενειακὰ, δημοτικὰ, ἐθνικὰ δικαιώματα ἔχουν ὑποστατικῶς τὴν αὐτὴν ἰδεολογικὴν γένεσιν, καθ' ὃν τρόπον ῥίπτοντες στερεόν τι σῶμα εἰς ὑγρὸν βυθιζόμενον σχηματίζει δίνην περὶ τὴν ὁποίαν, μεταδιδομένης τῆς κινήσεως, ἀναφύονται πολλαὶ ἄλλαι συγκεντρικαὶ δῖναι παρεκτεινόμεναι ἐπ' ἄπειρον, ἐὰν τὸ ὑγρὸν ἐκεῖνο ἦναι ὁ ἀχανὴς Ὠκεανός. Ἐκ τῶν φύσει καὶ πρώτων δικαιωμάτων εἶναι καὶ τὸ τῆς ἰδιοκτησίας δικαίωμα, ἀπόλυτον ἑπομένως πάσης ἰδέας πραγματικῆς προκαταλήψεως.

Ἡ κατάσχεσις εἶναι *ἀναγκαῖον* μέσον τῆς ἐξασκήσεως τοῦ δικαιώματός του, ἀλλ' ὄχι ἐνταυτῷ ἡ πηγὴ τοῦ δικαιώματος. Ὁ Θεὸς τῶν ὁρίων (Deus Termen), τὸν ὁποῖον οἱ σώφρονες Ῥωμαῖοι ἐπενοήθησαν ἐν τῇ τῶν ἐθνικῶν θεογονίᾳ, πρῶτον ἰδεολογικῶς ἀναφαίνεται, ὅταν οἱ ἄνθρωποι μὴ ἀρκούμενοι εἰς τὰ προϊόντα τῆς σφενδόνης τοῦ θηρευτοῦ, τῶν δικτύων τοῦ ἁλιέως καὶ τῆς βοσκῆς, μετεχειρίσθησαν δίκελλαν καὶ ἄροτρον, τῇ Δήμητρι ἱερά. Ἡ ἀπαλὴ χλόη, ἣν ἀφομοιουμένη ἡ ἀμνὰς ἀνταπέδιδε γάλα καὶ ἔριον, δὲν ἦτον ἰδιοκτησία τοῦ νομάδος, ἀλλ' ἐγένετο κτῆμα τοῦ γεωργοῦ ὁ καρπὸς τῆς γῆς ἣν διέτεμε πρῶτον μετὰ πόνου καὶ κόπου, ἐφαρμόσας τὴν δύναμιν τῶν μυώνων του καὶ τοὺς ὁλκοὺς τοῦ διεσχισμένου ἐδάφους καταβρέξας μὲ τοὺς ἱδρῶτας τῆς σαρκός του. Τότε δὴ ἐνετύπωσε τὴν ἀτομικότητά του εἰς τὴν καλλιεργημένην γῆν καταςαθεῖσαν ἰδικήν του καὶ συντελετικὸν, οὕτως εἰπεῖν, μέρος αὐτοῦ. Ἡ δ' ἀτρήγετος θάλασσα ὑπεκφεύγουσα τὴν ἐνέργειάν του δὲν ἔγεινε κτῆμά του. Ἡ ἄνωθεν *εἰδικοποίησις (specificatio)* ἐγέννησε τὸ δικαίωμα του ἐπὶ τῶν ἀντικειμενικῶν χρημάτων, ἀλλὰ τὸ ἀφῃρημένον δικαίωμα τῆς ἰδιοκτησίας ὑπῆρξεν ἀπὸ τοῦ εἶναί του. Τὸ κεκτημένον δικαίωμα μὴ συντηρούμενον διὰ τῆς ἀνανεώσεως τῆς ἐργασίας ἐξαλείφεται, καὶ (ἂν μοὶ ἐπετρέπετο νὰ ἐκφρασθῶ οὕτως) ἐξατμίζεται, ὅπερ μὲ νομικὴν κυριολεξίαν λέγομεν *παραγράφεσθαι*. Ἕπεται ἐκ τούτου ὅτι ὅσα ἐκ τῶν πρώτων δικαιωμάτων δὲν χρῄζουσιν ἐξωτερικῆς πράξεως πρὸς ἐξάσκησιν αὐτῶν, οἷον τὸ τῆς ἐλευθερίας κτλ. εἶναι ἀπαράγραπτα.

Διὰ τῆς ψυχῆς ὁ ἄνθρωπος μετέχει τῆς ἁπλότητος, τοῦ ἀμεταβλήτου καὶ μονοτρόπου τοῦ ἀΰλου πνεύματος· διὰ τοῦ σώματος, τοῦ πολλαπλοῦ εὐμεταβλήτου καὶ ποικιλοτρόπου τῆς ὕλης. Διαφαίνεται τὸ θεῖον πνεῦμα διὰ τοῦ προσώπου ἀνθρώπων τινῶν ὡς αἱ ἡλιακαὶ ἀκτῖνες δι' ὕλης διαφανοῦς, ἐνῷ ἡ λαμπηδὼν τοῦ πνεύματος ἄλλων συσκιάζεται καὶ ἀμαυροῦται παρὰ τοῦ φθαρτοῦ περικαλύμματος αὐτῶν. Μεταξὺ Ναπολέοντος καὶ τοῦ ὀρεινοῦ κρετίνου φαίνεται διατρέχον τὸ ἄπειρον. Ἄρα, ἐπειδὴ τὸ σῶμα εἶναι ὁ κρῖκος ὁ συνδέων τὸ ὑποκειμενικὸν μετὰ τοῦ ἀντικειμενικοῦ, ἕπεται ὅτι ἄλλοι ἄλλως πραγματοποιοῦσι τὰς δυνάμεις των ἐπὶ τοῦ τελευταίου. Ἡ ἀτομικότης λοιπὸν εἶναι φύσει ἄνισος. Ἐντεῦθεν ἡ ἀνισότης τῆς ἀτομικότητος συνεπέφερε τῆς ἐπὶ τῶν πραγμάτων κυριότητος τοῦ ἀνθρώπου τὴν ἀνισότητα. Ἀλλ' ἡ φυσικὴ αὕτη ἀνισότης δὲν ἦτο ἐπικίνδυνος ἐνόσῳ δὲν συνεπλέκετο καὶ ἐσυγχέετο μετ' ἄλλης πλαστῆς καὶ αὐθαιρέτου προκυψάσης ἐκ τῆς παραγνωρίσεως τῶν φύσει δικαιωμάτων τοῦ ἀνθρώπου. Ἂν ἡ ἀριστοκρατία ἦτο φυσικὸν παραγόμενον τοῦ ἀτελοῦς τοῦ ἀνθρωπίνου ὄντος, τὰ *προνόμια* αὐτῆς ἦσαν πλαστούργημα τῆς αὐθαιρεσίας. Ὁ ἄνθρωπος ἐλεύθερος, κύριος τῶν κινημάτων του καὶ ἰσονόμως παρὰ τῆς πολιτικῆς ἐξουσίας προστατευόμενος, θέλει δυνηθῆ ἀείποτε, ἂν καὶ κατὰ διαφόρους βαθμοὺς ἀναλόγως τῆς φυσικῆς ἱκανότητός του, ν' ἀπολαύῃ τῶν ἀγαθῶν, ἃ ἡ θεία Πρόνοια ἐπεδαψίλευσεν αὐτῷ πρὸς αὐτοῦ συντήρησιν καὶ πραγματοποίησιν τῶν ὑψηλῶν τελῶν του. Τοῦτο κατορθοῦται διὰ τῆς συμπνόου ἐπὶ τὸ αὐτὸ συνεργείας τῶν πρώτων δικαιωμάτων του, καὶ προπάντων διὰ τῆς ἐλευθερίας.

Ἀνθιστάμενοι εἰς τὴν φυσικὴν ἀνισότητα τῆς ἀτομικότητος ματαιοπονοῦμεν ἀποπειρώμενοι τὸ ἀδύνατον. Παλινδρομεῖ ὁ ῥοῦς τοῦ χειμάῤῥου εἰς τὴν πηγήν του; Καὶ τὶς ὁ ἐπιχειρήσας τὴν ἀντίστασιν; Ἡ πολιτικὴ Ἀρχὴ. Ἀλλ' αὕτη, παραφυὰς οὖσα τῆς κοινωνικῆς ἡμῶν τωρινῆς καταστάσεως, δὲν ἐνεργεῖ εἰμὴ κατ' ἐξαίρεσιν θετικὴν ἐνέργειαν, ἡ δὲ κανονικὴ ἐνέργειά της εἶναι ἀρνητική. Τίνι δικαιώματι θέλει περιςείλει τὴν ἐλευθερίαν τῆς ἀναπεπταμένης ἐπὶ τοῦ ἀντικειμενικοῦ δυνάμεως τοῦ ἀνθρώπου; τίνι δικαιώματι θέλει ἐπιχειρήσει νέαν τῆς ἰδιοκτησίας διανομήν; Καὶ ποίαν λογικὴν σημασίαν ἔχει ἡ διαγομὴ αὕτη τῆς ἰδιοκτησίας; Ἡ ἰδιοκτησία εἶναι σῶμα καὶ αἷμα τοῦ ἰδιοκτήμονος. Δύναται ἄρα ἡ Ἐξουσία νὰ ἐκμυζήσῃ τὸ αἷμα τοῦτο τοῦ κτήτορος, διανέμουσα αὐτὸ καὶ οἰκονομοῦσα μεταξὺ τῶν ἀκτημόνων; Παράφρονα ἠθέλαμεν εἰπεῖ τὸν ἀποκόπτοντα κλῶνας καὶ παρακλάδια δένδρου ἐν αὐτῇ τῇ ἐαρινῇ ἰκμάδι του, λέγοντα δὲ εἰς τὸν ἀπογεγυμνωμένον καυλόν· ζῆθι τώρα, ἀνθοφόρει καὶ καρποφόρει. Ἔνθα πράσινοι λειμῶνες ἐν Ὁλλανδίᾳ παρέχουν εἰς μυριάδας ἀγελῶν βοσκὴν, ἤθελεν ἡ ἁλμυρὰ θάλασσα περιστρέφεσθαι μεταξὺ τῆς εὐθρύπτου καὶ εὐκάμπτου ἄμμου, ἂν ὁ ἄνθρωπος δὲν συνεπήγνυε καὶ ἑστερέου τὸ ἔδαφος ἐκεῖνο διὰ τῶν ἀκαταμαχήτων προσπαθειῶν του, καὶ ἐπ' ἐλπίδι τοῦ μετασχεῖν τῶν καρπῶν τῶν τόσων ὑπ' αὐτοῦ καταβαλλομένων πόνων καὶ μόχθων. Ἀπέραντα δάση ἐν τῇ Ἀμερικῇ, ὅπου ἡ φύσις ἀνεπτύσσετο καθ' ὅλον αὐτῆς τὸν αὐθόρμητον ὀργανισμὸν καὶ τὴν ἀγριότητα καὶ τὴν σοβαρὰν αὐτῆς καὶ ὑψηλὴν μεγαλοπρέπειαν καὶ ἀφθονίαν, ὅπου μεταξὺ τῶν λαβυρίνθων αἰωνοβίων δένδρων καὶ αὐτοφυῶν, ποικιλοχρόων φυτῶν, ἑξετύλιττε τὸ ἑρπετὸν τὰς ἕλικάς του, ἐν αἷς ἀντανακλῶνται αἱ τῆς ἴριδος φωτοβόλοι χροιαὶ, ὁ δὲ ἄναξ τῶν τετραπόδων ἀνύψου ὑπερηφάνως τὴν μὲ δασεῖαν χαίτην ἐστεμμένην κεφαλήν του, — ταῦτα κατεστράφησαν, ἐξηλείφθησαν ὡς χάος ἐνώπιον τῆς παντοδυνάμου τοῦ Κτίστου χειρὸς, ἅμα ὁ ἄνθρωπος ἐξέτεινε τὴν δημιουργὸν καὶ θεοκατασκεύαστον χεῖρά (1) του· ὡς δὲ ἐκ θαύματος ποῦ μὲν ἀνεφύησαν πολυάνθρωποι πόλεις, ὅπου ἡ ἀρχιτεκτονικὴ ἐνδείκνυσι ὅλην τὴν μεγαλοπρέπειάν της, ποῦ δὲ ἡ ἀγεώργητος γῆ ἐξωμαλύνθη εἰς λευρὰς γέας διαβρεχομένας καὶ γονιμοποιουμένας ὑπὸ βαθυῤῥόων καὶ πλατυστέρνων ποταμῶν ἢ μᾶλλον εἰπεῖν μεσογείων πελάγων, ἅτινα, διατεμνόμενα ὑπ' αὐτοκινήτων κολοσσαίων ὀχημάτων, διαχέουσι πανταχοῦ τὸν πλοῦτον, τὴν πολυτέλειαν, τὴν εὐημερίαν καὶ τὸν πολιτισμόν. Ταῦτα πάντα οὐδέποτε ἤθελε προθυμοποιεῖσθαι νὰ ἐκτελέσῃ ὁ ἄνθρωπος ἐν τῇ ὑποθέσει μιᾶς κοινοκτημοσύνης, καθ' ἣν ὁ νοημονέστερος τῶν ἐργατῶν ἤθελε μετασχῇ ἴσης μερίδος μὲ τὸν ἠλίθιον, ἂν καὶ ἀσυγκρίτῳ λόγῳ περισσότερον συνεισέφερεν εἰς τὴν ἐργασίαν. Τίνι τρόπῳ λοιπὸν ἤθελεν ὠφεληθῆ ὁ κοινοκτήμων, παραλυομένων τῶν παραγωγικῶν τοῦ πλούτου δυνάμεων καὶ ἀποφρασσομένων τῶν πηγῶν αὐτοῦ; Δέκα τετραγωνικαὶ λεῦγαι ἐν τῇ χώρᾳ τῶν Ταρτάρων τρέφουν τὰ κτήνη πεντακοσίων ἢ ἑξακοσίων νομάδων, ἴση δὲ χώρα εἰς τὰ πλέον πολιτισμένα τῆς Εὐρώπης μέρη καλύπτεται ὑπὸ πεντάκις καὶ ἐπέκεινα χιλίων γεωργῶν ἀκτημόνων ἀπολαμβανόντων τὰ πρὸς τὸ ζῆν ἐκ τῶν ἀγροτικῶν των ἐργασιῶν, καὶ ὑπὸ ἰσαρίθμου ποσότητος ἄλλων ἀκτημόνων χειρωνάκτων.

Αἱ βιομηχανικαὶ τέχναι ἐν αἷς ἐνδυναμοῦνται

---

(1) Δὲν λέγω κατοχῆς, πρὸς ἀποφυγὴν συγχύσεως, διότι ὁ Μεταφραστὴς τῶν Ἰονίων Κωδήκων μετεχειρίσθη τὴν λέξιν αὐτὴν εἰς τὴν σημασίαν τῆς possessio. Τὰ Βασιλικὰ ἔχουν κατοχὴ εἰς τὴν σημασίαν ἐνίοτε τῆς detentio — νομὴ τῆς possessio. Τὰ ῥήματα δὲ προλαμβάνω, προκαταλαμβάνω, κατέχω = occupo. Ἐντοσούτῳ occupatio, detentio, possessio εἶναι τρεῖς διακεκριμέναι στιγμαὶ μιᾶς πράξεως περὶ τῶν ὁποίων σαφέστατα μαρτυρεῖ ἡ Ῥωμαϊκὴ ἀκριβολογία.

(2) Ὁ Νόμος 1. §. 3. Πανδ. I, I ἔχει οὕτω: Jus naturale »est quad natura omnia animalia docuit . . . . . Hinc »descendit maris atque feminae conjunctio, quam nos ma»trimonium appellamus; hinc liberorum procreatio, hinc »educatio. Videmus enim caetera quaque animalia, feras »etiam, istius juris peritia censeri.» Ὁ ἄνωθεν ὁρισμὸς εἶναι προφανὴς παραλογισμός. Σημειωτέον πρὸς τούτοις, ὅτι μετὰ τὸν ἐθνικὸν τὸν παραβάλλοντα τὸν γάμον μὲ τὴν σαρκικὴν τῶν ἄλλων ζώων μίξιν, ὁ χριστιανισμὸς, ἀποβλέπων εἰς τὴν πνευματικὴν τοῦ ἀνθρώπου καταγωγὴν, αὐτὸν ἐκήρυττε μυστήριον.

(1) Τόσον θαυμασία εἶναι ἡ κατασκευὴ τῆς χειρὸς τοῦ ἀνθρώπου, ὥστε ἀπετόλμησάν τινες νὰ εἴπωσιν ὅτι εἰς αὐτὴν ὀφείλει τὸν ὀρθὸν λόγον τὸν διακρίνοντα αὐτὸν ἀπὸ τὰ ἄλλα ζῶα.

καὶ κραταιοῦνται τὰ σημερινὰ Κράτη τῆς Εὐρώπης ὄχι μόνον δὲν ἤθελον ἀναπτυχθῆ ἐπὶ τοσοῦτον, ἂν οἱ πολῖται δὲν εἶχον ἐλευθέραν τὴν ἐνέργειαν των, ἀλλ' οὐδ' αὐτὸ τὸ πολλοστημόριον αὐτῶν ἤθελεν ὑπάρξει· ὁ δὲ πολιτισμὸς, ἂν ἦτο πραγματοποιήσιμος ἡ *βιαστὴ* κοινοκτημοσύνη, ἤθελεν ἀφανισθῆ. Ἐξ ἐναντίας, τὰ προϊόντα τῆς γῆς μεταμορφούμενα δι' ἀλληλοδιαδόχων ἐργασιῶν καὶ μετακομιζόμενα εἰς τὰ κέντρα τῆς πωλήσεώς των καὶ καταναλώσεως κέκτηνται νέαν (καὶ κατὰ μείζονα λόγον τῆς ἧς ἀπολαύουσιν ἐλευθερίας) ἀξίαν καὶ νέα καθίστανται πηγὴ πλούτου παραγωγική. Εἰς δὲ τὴν ἀκατέργαστον ὕλην προσέθεσε τὴν νέαν ταύτην ἀξίαν μόνον ἡ ἀνθρωπίνη ἐργασία, βραβευομένη ὑπὸ τῶν μεγάλων ἐξαγομένων τῆς τε χειροτεχνικῆς καὶ ἐμπορικῆς βιομηχανίας. Γεννῶνται κατ' αὐτὸν τὸν τρόπον τὰ κεφάλαια, ἅτινα, συγκεντρούμενα εἰς χεῖρας νοημόνων κεφαλαιούχων, παρακινοῦσιν εἰς ἀποτόλμους καὶ γιγαντιαίας ἐπιχειρήσεις, εἰς ἃς ἐνασχολοῦνται μύριοι βραχίονες καὶ νόες, χρηζούσας δὲ κατὰ διαφόρους βαθμοὺς τῆς νοημοσύνης τοῦ ἐργάτου, καὶ εἰς ἅπαντας ἑπομένως ἐφικτάς. Πολλαπλασιαζόμενα τὰ κεφάλαια καὶ καρποφοροῦντα πολλαπλασιάζουσι τὰς καταναλωτικὰς ὕλας, εὐθηνοτέρας καὶ καλητέρας ποιότητος αὐτὰς καθιστάνοντα καὶ εὐφορώτερον καὶ ἀνετώτερον τὸν βίον καὶ αὐτῶν τῶν κατωτέρων τῆς κοινωνίας τάξεων.

Ἔστιν ὅμως ἀφ' ἑτέρου καιρία τῆς νῦν κοινωνικῆς καταστάσεως πληγὴ ἡ πρὸς τὴν πτωχείαν ῥοπὴ (le pauperisme) (1). Αὕτη δὲ ἐκ τριῶν μάλιστα προκύπτει αἰτίων· ἀ. ἐκ τῶν συνεπειῶν τοῦ ἀποπνεύσαντος, ποῦ δὲ τῆς Εὐρώπης ἔτι ψυχορράγοῦντος φεουδαλικοῦ συστήματος· β'. ἐκ τῶν παραπτωμάτων τῶν νόμων: γ'. ἐκ τοῦ ὅτι πᾶν ἀνθρώπου ἔργον ἢ πᾶν μὲ αὐτὸν συσχετιζόμενον δὲν δύναται νὰ ἦναι τέλειον, διότι τὸ τέλειον εἶναι τοῦ πλάσαντος λόγου προσόν, οὐχὶ δὲ καὶ τοῦ πλάσματος. Προσηλοῦντες τοὺς ὀφθαλμοὺς εἰς τὰ ἐνδόμυχα τῶν Εὐρωπαϊκῶν κοινωνιῶν, ὡς ὅταν περιπλανώμενοι μεταξὺ τῶν ἐρειπίων ἀρχαίας τινὸς πόλεως ἀπαντῶμεν πανταχοῦ τὰ περισσεύματα τῆς βορᾶς τῶν ἀδδηφάγων αἰώνων, οὕτως ἐκεῖ βλέπομεν τὰ λείψανα τῶν καταῤῥευσάντων θεσμῶν. Περιπτυσσόμενα ταῦτα τοὺς νέους θεσμοὺς, ὡς παράσιτα φυτὰ τὸν κορμὸν ἀρτιθαλοῦς δένδρου, ἀποῤῥοφῶσιν ὡς αὐτὰ τὸν ζωτικὸν χυμόν των καὶ ἐνίοτε τοὺς ἀποπνίγουσι. Οἱ σώφρονες δὲ τῶν πολιτικῶν ἀνδρῶν καταβάλλουσι πᾶσαν προσπάθειαν, ὅπως οὐδετερώσωσι τὴν μιαρὰν ἐνέργειαν τῶν λειψάνων τούτων τῶν πεπαλαιωμένων καὶ σαθρῶν θεσμῶν ἐπὶ τῶν νεωστὶ πεφυκότων, μιμούμενοι δὲ τὸν ἐπὶ τῶν Οἰκονομικῶν ἐκεῖνον Ὑπουργὸν ὅστις βαθμηδὸν καὶ ἡμέραν παρ' ἡμέραν ἀφαιρεῖ ἀπὸ τὴν κυκλοφορίαν, ἐξαγοράζων καὶ ἐξαργυρῶν τὰ πρώην παρ' αὐτοῦ ἐκδοθέντα γραμμάτια, καὶ οὕτω ὀλίγον κατ' ὀλίγον ἀποσβέννει τὸ δημόσιον χρέος, τοῦτον λέγω μιμούμενοι, ἀποσμύχουσιν ὅ,τι περιττὸν καὶ ἀνάρμοστον καὶ ἐπιβλαβὲς εἰς τὴν ἐλευθέραν ἐνέργειαν καὶ ἐφαρμογὴν τῶν νεωτέρων θεσμοθεσιῶν. *Σπεύδουσα βραδέως* ἐπὶ τὸ ἄπειρον τοῦ προοδευτικοῦ σταδίου τῶν ἐθνῶν, εὐδαίμων ἡ Ἀγγλία ἔνθα τοιοῦτόν τι ὀσημέραι κατορθοῦται χωρὶς τῶν βιαίων ἐκείνων ἐκρήξεων καὶ ἀναστατώσεων τῶν ἀποτινασσουσῶν ἐκ θεμελίων τὴν ὅλην κοινωνίαν. Νεοσύστατον δὲ Βασίλειον ἡ Ἑλλὰς δύναται νὰ ὠφεληθῆ ἀπὸ τὸν Δυτικὸν πολιτισμὸν ἀποκρούουσα ὅ,τι σεσαπρωμένον καὶ δυσαναρμόστον αὐτῇ οἱ Εὐρωπαϊκοὶ ἔχουσι θεσμοί. Ἀγόνου δὲ καὶ φύσει καταστρεπτικοῦ τοῦ Μωαμεθανισμοῦ ὄντος, δὲν ἐκληρονόμησε παρ' αὐτοῦ οὐδεμίαν ὀργανικὴν κοινωνίας ἀρχήν. Διῆλθε διὰ τοῦ Ἑλληνικοῦ ἐδάφους ἡ ῥομφαία τοῦ Ἰσλαμισμοῦ φέρουσα, πανταχοῦ τρόμον, καταστροφὴν, κατερήμωσιν· ἀποστομωθεῖσα δὲ, ἐπιμένει κατὰ τὸ πλεῖστον μέρος αὐτῆς ὡς ἄπνουν καὶ σεσηπωμένον πτῶμα μὲ σῶμα ζῶν συνδεδεμένον καὶ σφαδάζον ὑπὸ τὴν παγερὰν αὐτοῦ ἐπαφὴν, τὸ εὐθαλὲς καὶ θεόσδοτον στοιχεῖον τοῦ Χριστιανισμοῦ.

Διὰ τῆς συναρμόσεως τῶν πολιτικῶν νόμων μὲ τὰς θεμελιώδεις τῆς νεωτέρας κοινωνίας ἀρχὰς καὶ τῆς συνεργίας τῶν πολιτῶν εἰς διαφόρους πρὸς ἀγαθοεργοὺς σκοποὺς ἑταιρίας συγκεντρουμένων, ἐνδέχεται τὸ κακὸν τοῦτο τῆς πτωχείας τῆς χειρογάστορος τάξεως νὰ θεραπευθῆ. Ἡ Ἐξουσία ὑποχρεοῦται νὰ παραχωρήσῃ ὑφ' ὅρους τινὰς τὴν μεγαλητέραν ἐλευθερίαν εἰς τοὺς φιλανθρωπικοὺς συνδυασμοὺς τῆς περινοίας καὶ εὐφυΐας τῶν διοικουμένων, διότι, ἐχούσης μόνον καθῆκον τὴν τήρησιν τῆς ἁρμονίας καὶ τῆς τάξεως μεταξὺ τῶν πολυειδῶν τῆς κοινωνίας στοιχείων, ἡ ἐνέργεια αὐτῆς εἶναι, καθὼς εἴπομεν, ἀρνητική. Διευθύνει, διοικεῖ, τακτοποιεῖ, βάλλει εἰς κίνησιν τὰ κοινωνικὰ στοιχεῖα, τὰ διατηρεῖ διὰ τῆς δικαιοσύνης εἰς ἰσορροπίαν, ἀλλὰ δὲν εἶναι δεσπότις καὶ αὐτοκράτειρα.

Ἀνακεφαλαιοῦμεν. Τὸ δικαίωμα τῆς ἰδιοκτησίας δὲν εἶναι ἐπίκτητον, εἶναι ἔμφυτον εἰς τὸν ἄνθρωπον, πρῶτον, ἀπόλυτον.

Πραγματοποιεῖται ἐπὶ τοῦ ἀντικειμενικοῦ καὶ ἀναπτύσσεται διὰ τῆς ἐλευθερίας.

Παρὰ τῆς ἐλευθερίας ὁδηγούμενος καὶ προπεμπόμενος ὁ ἄνθρωπος προάγεται εἰς τὴν ἱκανοποίησιν τῶν φυσικῶν, νοητικῶν, ἠθικῶν ἀναγκῶν.

Ἡ ἐλευθερία, πρῶτον τοῦ πολιτισμοῦ στοιχεῖον καὶ βάσις, ἔσεται δακτύλιον συνενοῦν τὸν νῦν πολιτισμὸν μὲ τὰς ἐπ' ἄπειρον ἀλληλοδιαδόχους αὐτοῦ μεταμορφώσεις. Φ. Α.

(1) Ἀγνοῶ ποίαν λέξιν ἐν Ἑλλάδι μετεχειρίσθησαν διὰ νὰ ἐκφράσωσι τὴν ἰδέαν τοῦ pauperisme Πενία ἢ πτωχεία ἤθελον ἀντιστοιχεῖ εἰς τὸ pauvreté καὶ ὄχι εἰς ἰδέαν πλέον συμπλεκῆ οἷα ἡ πρώτη.

Τὸ ἑπόμενον τεμάχιον εἶναι τὸ συμπέρασμα διεξοδικῆς διατριβῆς, εἰσέτι ἀνεκδότου, Περὶ ἱστορικῶν συστημάτων, ἣν ὁ Κ. Π. Β. Α. ἀνέγνωσεν ἐκ διαλειμμάτων εἰς τὴν ἑταιρίαν τῶν φιλομαθῶν.

ΠΕΡΙ ΙΣΤΟΡΙΚΗΣ ΜΕΘΟΔΟΥ.

Μὲ τὴν λέξιν ταύτην ἐννοοῦμεν τὸν τρόπον, καθ' ὃν ὀφείλει ὁ ἱστορικὸς φιλόσοφος νὰ ἐφαρμόζῃ εἰς τὴν μελέτην τῆς ἱστορίας τὰς ἀρχὰς τῆς ἱστορικῆς φιλοσοφίας. Τὸ σύνολον τῶν ἱστορικῶν νόμων ἀποτελεῖ, ὡς ἤδη παρετηρήσαμεν, τὴν θεωρίαν τῆς ἱστορικῆς φιλοσοφίας, καὶ ἡ ἔκθεσις τῆς κατὰ τόπον καὶ χρόνον ἐφαρμογῆς καὶ πραγματοποιήσεώς των ἀποτελεῖ τὴν ἐπαλήθευσιν τῆς θεωρίας ταύτης. Ἐκ τούτου λοιπὸν εἶναι εὔκολον νὰ κατανοήσῃ τις· ἀ. ὅτι τὸ ὀρθὸν καὶ λυσιτελὲς τῆς μεθόδου ἐξαρτᾶται ἀπὸ τὴν ἀλήθειαν τῶν ἀρχῶν· β'. ὅτι ἡ ἱστορικὴ ἐπαλήθευσις πρέπει νὰ ἦναι ἡ ἐπιβεβαίωσις τῶν ἀρχῶν.

Ἃς ὑποθέσωμεν λοιπὸν ὅτι αἱ ἀρχαὶ, τὰς ὁποίας ἐθέσαμεν ἐπὶ κεφαλῆς τῆς παρούσης διατριβῆς, εἶναι ἀληθεῖς· ποία θέλει εἶσθαι ἡ ἐκ τούτων πηγάζουσα ἱστορικὴ μέθοδος; Πόθεν θέλει ἀρχίσει καὶ πῶς θέλει προχωρήσει ἡ ἱστορικὴ ἔκθεσις;

Α'. Ὁ ἱστορικὸς φιλόσοφος ὀφείλει ν' ἀρχίσῃ ἀπὸ τὴν μελέτην τῆς ὑλικῆς κτίσεως, τῆς σφαίρας ταύτης, τῆς ὁποίας ὁ ἄνθρωπος ἐκλήθη ἡγεμὼν καὶ ἐφ' ἧς ἐγχαράττει μὲ νέους πάντοτε χαρακτῆρας τὸ μεγαλεῖον τῆς φύσεώς του καὶ τοῦ προορισμοῦ του. Τὴν ἀλήθειαν ταύτην συναισθανόμενος ὁ μέγας Ἔρδερος, ἐκφωνεῖ εἰς τὴν ἀρχὴν τοῦ ἀθανάτου ποιήματός του· «Ἡ γῆ μας εἶναι ἀστὴρ μεταξὺ ἀστέρων. Ἡ φιλοσοφία τῆς ἀνθρωπίνης ἱστορίας, ἐὰν θέλῃ νὰ γίνῃ κατά τι ἀξία τοιούτου ὀνόματος, ὀφείλει ν' ἀρχίσῃ ἀπὸ τὸν οὐρανόν. Ἡ γῆ τὴν ὁποίαν κατοικοῦμεν δὲν εἶναι τίποτε ἀφ' ἑαυτῆς. Εἰς τὰς οὐρανίους δυνάμεις τοῦ παγκοσμίου συστήματος ὀφείλει καὶ τὸ σχῆμα της καὶ τὴν σύστασίν της, καὶ τὴν ὁποίαν ἔχει δύναμιν τοῦ παράγειν καὶ συντηρεῖν διωργανισμένα ὄντα. Πρέπει λοιπὸν νὰ τὴν θεωρήσωμεν ὄχι μόνον καθ' ἑαυτὴν, ἀλλὰ καὶ ὡς μέρος τοῦ μεγάλου τοῦ κόσμου συστήματος, εἰς τὸ ὁποῖον ἐτάχθη. Συνενοῦται δι' ἀοράτων δεσμῶν μὲ τὸ κέντρον της, μὲ τὸν ἥλιον, ὅς τις δίδει εἰς αὐτὴν τὸ φῶς, τὴν θερμότητα, τὴν ζωὴν καὶ τὴν διάρκειαν, καὶ χωρὶς τοῦ ὁποίου τὸ σύστημα τῶν πλανητῶν μένει ὡς κύκλος ἄνευ κέντρου.» (Ἔρδερος Ἰδέαι κλ.). Τοιουτοτρόπως ὑψοῦται καὶ μεγαλύνεται ἡ μελέτη τῆς ἱστορικῆς τοῦ ἀνθρώπου ἀναπτύξεως, καὶ ἡ ὕπαρξίς του συνδέεται μὲ τὴν ὕπαρξιν τοῦ κόσμου, μὲ τὴν ὕπαρξιν τῶν οὐρανίων φωστήρων, οἵτινες δορυφοροῦσιν ἀεννάως τὸν ἡγεμόνα τοῦ φωτὸς, τὴν πηγὴν τῆς ζωῆς, τὸν θρόνον τοῦ Ὑψίστου. Ἡ ἐφήμερος αὕτη καὶ περιωρισμένη τοῦ ἀνθρώπου κατάστασις ἀναφαίνεται ὑπὸ νέαν μορφὴν, ἅμα τεθῇ εἰς συγκοινωνίαν μὲ τὰς ἀνωτάτας σφαίρας τῆς κτίσεως, καὶ ὁ προορισμὸς τοῦ ἀνθρώπου ἀνακαλύπτεται καθ' ὅλον του τὸ μεγαλεῖον. Ἀνακαλύπτεται ἡ ἁρμονία τοῦ παντὸς καὶ θεία τις γαλήνη ἐπιχέεται εἰς τὸν νοῦν τοῦ παρατηρητοῦ τῆς φύσεως. Ἡ χεὶρ, ἥτις διέσπειρεν ὡς κονιορτὸν ἐν τῷ οὐρανῷ τοὺς ἀστέρας, ἔθεσε τοὺς πανσόφους καὶ ἀναλλοιώτους νόμους τῶν περιφορῶν των, ἔπλασε τὴν γῆν, τὴν ἐζωογόνησε, τὴν ἐκόσμησε, τὴν διεποίκιλεν, αὐτὴ ἡ χεὶρ ἔθεσεν ἐπὶ τῆς γῆς τὸ ἄνθος τῆς κτίσεως, τὸ τελειότατον τῶν πλασμάτων, τὴν εἰκόνα τοῦ δημιουργοῦ, καὶ εἰς τὴν καρδίαν του ἐνεχάραξε τὸν ἠθικὸν νόμον, τὸν νόμον τῆς προόδου καὶ τῆς τελειοποιήσεως. Ἡ τύχη τοῦ ἀνθρώπου συνδέεται λοιπὸν μὲ τὴν τύχην τοῦ παγκοσμίου συστήματος, καὶ οἱ νόμοι τῆς ζωῆς του, οἱ νόμοι τῆς ἀναπτύξεώς του εἶναι ἐπίσης ἀληθεῖς, *καθολικοὶ* καὶ *ἀμετάτρεπτοι* ὡς οἱ νόμοι τῆς ἕλξεως τῶν οὐρανίων σωμάτων καὶ τοῦ ἡλιακοῦ συστήματος. Διὰ τοῦτο, πρὸ τοῦ νὰ ἐνασχοληθῇ περὶ τοῦ ἀνθρώπου, ὀφείλει ὁ ἱστορικὸς φιλόσοφος νὰ ἐπιστήσῃ τὴν προσοχήν του ἐπὶ τῆς ἐπιγείου ταύτης κατοικίας του, καὶ νὰ προσδιορίσῃ τὴν θέσιν της, τοὺς νόμους της καὶ τὰς σχέσεις τὰς ὁποίας ἔχει μὲ τὰ ἄλλα σώματα. Καὶ αὕτη εἶναι ἡ πρώτη ἀρχὴ τῆς μεθόδου.

Β'. Ἀλλ' ἡ γῆ, τὴν ὁποίαν κατοικοῦμεν, δὲν ἦτο πάντοτε εἰς τὴν ὁποίαν εὑρίσκεται τὴν σήμερον κατάστασιν. Πρὸ τοῦ νὰ ἐνδυθῇ τὸ τελευταῖον τοῦτο περικάλυμμα, ἐπὶ τοῦ ὁποίου ζῶμεν, πρὸ τοῦ νὰ παράξῃ τὸ τελευταῖον προϊὸν τῆς δημιουργικῆς δυνάμεως, τὸν ἄνθρωπον, ὑπέμεινε πολλὰς ἀλλοιώσεις, πολλὰς ἐπαναστάσεις, τῶν ὁποίων ἀναγινώσκομεν τὴν ἱστορίαν ἐγγεγραμμένην μὲ ἀνεξαλείπτους χαρακτῆρας εἰς τὰ σπλάγχνα της καὶ εἰς τὰ διασχίσματα τῶν ὀρέων της. Ὑπὸ τὸ στρῶμα τοῦτο, ἐπὶ τοῦ ὁποίου ζῇ ἡ ἄπειρος τῶν φυτῶν καὶ τῶν ζώων οἰκογένεια πρὸς χρῆσιν καὶ ὑπηρεσίαν τοῦ ἀνθρώπου, ὑπάρχουσιν ἄλλα στρώματα μὲ τὰ λείψανα ἄλλων φυτῶν καὶ ἄλλων ζώων. Ὁ δημιουργικὸς νοῦς τοῦ Κυβιέρου στηριζόμενος ἐπὶ τῆς παρατηρήσεως καὶ βοηθούμενος ἀπὸ τὴν μελέτην τῆς συγκριτικῆς Ἀνατομίας καὶ ἀπὸ τὸν μέγαν νόμον τῆς ἀναλογίας ἐδυνήθη, ἐὰν ὄχι νὰ προσδιορίσῃ ἀκριβῶς τὴν διαδοχικὴν σειρὰν τῶν ἐπαναστάσεων τούτων, τὰς αἰτίας καὶ τὰ ἀποτελέσματά των, ν' ἀνακαλύψῃ τοὐλάχιστον τὴν ἀρχήν· ὅτι καὶ ἡ μόρφωσις τῆς γῆς μας ὑπήκουσεν εἰς τὸν νόμον τῆς βαθμικῆς προόδου, ὅτι ὁ διοργανισμὸς τοῦ ἀνθρώπου εἶναι ὁ ἀνώτατος διοργανισμὸς, ὁ τελειότατος τύπος, πρὸς τὸν ὁποῖον τείνουσιν οἱ ἀτελέστεροι καὶ κατώτεροι διοργανισμοὶ τῶν ἄλλων ζώων, ὅτι ὑπάρχει μία ἑνότης εἰς τὴν ἀνάπτυξιν τῶν διοργανισμῶν, διὰ τῆς ὁποίας βαθμηδὸν τελειοποιούμενοι φυλάττουσιν ὅμως πάντοτε κοινόν τινα καὶ κύριον χαρακτῆρα, ὅς τις λαμβάνει πλήρη καὶ ἐντελῆ ἀνάπτυξιν εἰς τὸν

διοργανισμὸν τοῦ ἀνθρώπου. Τοιουτοτρόπως ἡ ἱστορικὴ φιλοσοφία συνδέεται μὲ τὴν φυσικὴν ἱστορίαν, καὶ αἱ ἐπαναστάσεις τῆς γηΐνης σφαίρας προετοιμάζουσι τὸν νοῦν εἰς τὰς ἐπαναστάσεις τῶν ἐθνῶν καὶ εἰς τὰς ἠθικὰς καὶ πολιτικὰς μεταβολάς. Ὁ δὲ νόμος τῆς προόδου ἐκτεινόμενος μέχρι τῆς τυφλῆς καὶ ὑλικῆς κτίσεως, ἐπιβεβαιοῦται ἔτι μᾶλλον, διαφωτίζεται καὶ ἀποκτᾷ χαρακτῆρα ἀναντιῤῥήτου ἀξιώματος, καθολικωτάτου καὶ θεμελιωδεστάτου νόμου τῆς φύσεως.

Γ΄. Τρίτον ζήτημα εἶναι τὸ περὶ κλιμάτων, καὶ τρίτον μέρος τῆς ἱστορικῆς μεθόδου εἶναι ἡ κλιματογραφία. Ἡ σφαῖρα, ἐπὶ τῆς ὁποίας ζῶμεν, διαιρεῖται εἰς διαφόρους χώρας, αἵτινες παντοιοτρόπως διαποικίλλουσι καὶ τροπολογοῦσι τὴν ἐξωτερικὴν καὶ ἐσωτερικὴν τοῦ ἀνθρώπου μορφήν. Διάφορα χρώματα, διάφορα ἀναστήματα, διάφορος μορφὴ τοῦ κρανίου ἐπικαλύπτουσι τὴν καθολικὴν ταυτότητα τῆς ἀνθρωπίνης φύσεως. Πρὸς τούτοις δὲ αἱ ἠθικαὶ καὶ νοητικαὶ διαθέσεις, αἱ θεσμοθεσίαι, οἱ νόμοι, τὰ ἔθιμα διαφέρουσι τὰ μέγιστα. Μέχρι τίνος τὸ κλίμα ἔλαβεν ἐπιῤῥοὴν ἐπὶ τῶν διαφορῶν τούτων; μέχρι τίνος ἐκτείνεται ἡ δύναμίς του καὶ ἡ τροπολογική του ἐνέργεια; μέχρι τίνος δύνανται νὰ ὑπερνικήσωσι τοῦ κλίματος τὴν ἐπιῤῥοὴν ἡ ἐνέργεια τοῦ ἀνθρώπου, ἡ σταθερὰ καὶ ἐπίμονος θέλησίς του, ἡ γονιμότης τοῦ νοός του, ἡ πρόοδος τῶν ἐπιστημονικῶν γνώσεων, ἡ τελειοποίησις τῶν μηχανικῶν ὀργάνων, τὰ ἀναρίθμητα βοηθήματα, ὅσα παρέχει ἡ καθημερινὴ ἀνάπτυξις τῆς βιομηχανικῆς ἐργασίας; Μεγάλα ζητήματα, τὰ ὁποῖα παρουσιάζουσιν ὕλην ἀνεξάντλητον σκέψεων καὶ παρατηρήσεων. Ὁ ἱστορικὸς φιλόσοφος, ὠφελούμενος ἀπὸ τὰς ἐμβριθεῖς παρατηρήσεις τῆς Ἑλληνικῆς μεγαλοφυΐας καὶ τῆς τῶν νεωτέρων σοφίας, ὀφείλει νὰ ἐξακριβώσῃ περὶ τούτου τὰς ἰδέας του, νὰ μορφώσῃ γνώμην τινὰ ἔλλογον καὶ ἀποδεδειγμένην, ν' ἀνακαλύψῃ, εἰ δυνατὸν, τὰς ἀληθεῖς ἀρχὰς, τοὺς ἀληθεῖς νόμους τῆς φύσεως, πρὸ τοῦ νὰ προχωρήσῃ εἰς τὴν μελέτην τοῦ ἀνθρωπίνου ὄντος. Ἴσως τότε φθάσῃ εἰς τὸ συμπέρασμα, ὅτι τὰ διάφορα κλίματα, αἱ διάφοροι χῶραι τῆς ἐπιγείου σφαίρας δὲν προωρίσθησαν νὰ ἦναι τὸ θέατρον τῆς ἀναπτύξεως μιᾶς μόνης ἰδέας, ἀποκλειστικῆς τινος ἀρχῆς, ὅτι αἱ διαφοραὶ δὲν ἀφανίζουσι τὴν ὁμοιότητα, ὅτι ἡ ποικιλία δὲν ἀποῤῥοᾷ τὴν ἑνότητα, ἀλλ' ὑπηρετεῖ εἰς αὐτὴν, ὅτι ἡ ὕλη δὲν δύναται νὰ κατισχύσῃ κατὰ τοῦ πνεύματος, τὸ ὑλικὸν κατὰ τοῦ ἠθικοῦ καὶ κατὰ τοῦ ἀνθρώπου ὁ κόσμος, ὅτι οὐδεμία χώρα εἶναι ἀπόκληρος τῆς κοινῆς καὶ θεοδωρήτου τῶν ἀνθρώπων κληρονομίας, καὶ ὅτι παντοῦ ἔνθα τοῦ ἀνθρώπου τὰ ὄμματα ἀνοίγονται εἰς τὰ θαύματα τῆς φύσεως καὶ ὁ νοῦς του ὑψόνεται εἰς τὴν θεωρίαν τοῦ Θεοῦ, ἡ ἠθικότης, ἡ ἐπιστήμη, ἡ κοινωνικὴ ἀνάπτυξις δύνανται νὰ ἦναι ὄψιμα μὲν, ἀλλ' ὄχι ἐξωτικὰ καὶ ξένα προϊόντα.

Δ΄. Εἰς τὸ αὐτὸ συμπέρασμα ἴσως φθάσῃ καὶ ὡς πρὸς τὰς φυλὰς, εἰς τὰς ὁποίας διαμελίζεται τὸ ἀνθρώπινον γένος. Περὶ τῆς γενεαλογίας τῶν ἀνθρωπίνων φυλῶν πολλὰ καὶ διάφορα συστήματα θέλει ἀπαντήσει ὁ ἱστορικὸς φιλόσοφος. Ἀλλ' εἴτε παραδεχθῇ τὴν θρησκευτικὴν παράδοσιν, καθ' ἣν τὸ ἀνθρώπινον γένος ἀπὸ μίαν μόνην φύτραν καταγόμενον διῃρέθη εἰς τὰς διαφόρους φυλὰς, αἵτινες ἐκ τοπικῶν περιστάσεων πολυειδῶς τροπολογούμεναι συνιστῶσι τὴν ἄπειρον τῶν ἐθνῶν ποικιλίαν, εἴτε συμφωνήσῃ μὲ τὴν γνώμην τινῶν φιλοσόφων, τῶν ὁποίων ἄλλοι μὲν τρεῖς, ἄλλοι δὲ πέντε, καὶ ἄλλοι ἓξ ἀρχεγόνους φύτρας ἀναγνωρίζοντες, ἐκ τούτων παράγουσιν, ὡς ὑποδιαιρέσεις, ὅλας τὰς ἀνθρωπίνας φυλὰς, οὐδέποτε ὅμως θέλει δυνηθῇ νὰ παραγνωρίσῃ τὴν καθολικὴν ταυτότητα τοῦ ἀνθρωπίνου ὄντος· καὶ ὅπου ἀπαντήσῃ λόγον, αἴσθησιν καὶ ἐνέργειαν, θέλει κατανοήσει ὅτι, καὶ ὑπὸ διάφορα χρώματα, καὶ ὑπὸ διάφορα σχήματα, ὁ ἄνθρωπος εἶναι ἓν καὶ τὸ αὐτὸ ὄν, ὅμοιον κατὰ τὴν οὐσιώδη φύσιν καὶ ἑπομένως κατὰ τὸν οὐσιώδη νόμον τῆς συνυπάρξεως καὶ τῆς ἀναπτύξεως, καὶ θέλει διακηρύξει τὴν ἀπανταχοῦ ἑνότητα τῆς φύσεως καὶ τοῦ προορισμοῦ του. Τίς δύναται νὰ προϊδῇ τὰ ἀποτελέσματα τῆς ἀναμίξεως τῶν διαφόρων φυλῶν; τίς δύναται νὰ θέσῃ ὅρια εἰς τὴν τελειοποιητικὴν δύναμιν τοῦ πολιτισμοῦ; τίς θέλει τολμήσει νὰ δεσμεύσῃ εἰς τὰς κατωτέρας βαθμίδας τῆς ὑπάρξεως μίαν ὁποιανδήποτε μερίδα τοῦ ἀνθρωπίνου γένους; Ἀλλ' ἀφ' ἑτέρου, οὐδεὶς δύναται ἐπίσης ν' ἀρνηθῇ ὅτι αἱ διάφοροι τῶν φυλῶν ἰδιότητες εἶναι φαινόμενον πραγματικὸν καὶ ἀναντιῤῥήτον· ὅτι διαφέρουσαι κατὰ τὸ σῶμα καὶ κατὰ τὸν ὑλικὸν διοργανισμὸν, οὐχ ἧττον διαστέλλονται κατὰ τὸ πνεῦμα, κατὰ τὰς νοητικὰς δυνάμεις καὶ κατὰ τοὺς ἠθικοὺς χαρακτῆρας· ὅτι ἐκ τῶν διαφορῶν τούτων συνδυαζομένων μὲ τὰς τοῦ κλίματος καὶ τοῦ τόπου διαφορὰς, πηγάζουσιν ἐν μέρει οἱ διάφοροι χαρακτῆρες τῶν γλωσσῶν, τῆς νοητικῆς ἀναπτύξεως, τῶν ἠθῶν καὶ τῶν ἕξεων, τῶν θεσμοθεσιῶν καὶ τῶν νόμων. Ὀφείλει ὁ ἱστορικὸς φιλόσοφος, ἀνατρέχων εἰς τὰς ἀρχικὰς τῶν πραγμάτων αἰτίας, νὰ προσδιορίσῃ ἀκριβῶς τὴν ἐπιῤῥοὴν τῆς φυλῆς καὶ τοῦ κλίματος, ν' ἀποδώσῃ εἰς αὐτὰ ὅ, τι νομίμως ἀνήκει εἰς τὴν ἐνέργειάν των, ν' ἀναγνωρίσῃ, ἐκτὸς τῆς νοητικῆς καὶ ἠθικῆς τοῦ ἀνθρώπου δυνάμεως, τὴν δύναμιν τῆς ὕλης, τὴν δύναμιν τοῦ κόσμου. Ἀλλὰ πτοηθεὶς ἀπὸ τὰ γινόμενα καὶ περιορίζων εἰς μόνον τὸ παρελθὸν καὶ ἐνεστὼς τὴν ὅρασίν του, ἂς μὴ προδικάσῃ τὸ μέλλον, ἂς μὴ ἐκφέρῃ τολμηρὰν καὶ παράκαιρον καταδίκην κατὰ τοῦ ἀνθρώπου, ἂς σεβασθῇ τὴν βραδεῖαν τοῦ χρόνου ἐνέργειαν, ἂς ἀνιχνεύσῃ τὸν σκοπὸν καὶ τὸν νόμον τῆς φύσεως, ἥτις ὑπὸ τὴν ποικιλίαν θέτει πάντοτε τὴν ἑνότητα, ὑπὸ τὰς διαφορὰς τὴν ταυτότητα, καὶ ἥτις, πιστὴ εἰς τὰς ὑποσχέσεις της, δὲν ἀφίνει κενὰ εἰς τὴν δημιουργίαν της, καὶ οὔτε δίδει πο-

τὲ μέσα χωρὶς νὰ ἐνδείξῃ ἐνταυτῷ καὶ τὸ τέλος, οὔτε εὐαρεστεῖται εἰς τὸ νὰ πλάττῃ ὄντα περιττὰ ἄνευ σκοποῦ, ἄνευ διακεκριμένου καὶ ἀναποφεύκτου τινὸς προορισμοῦ.

Ε΄. Ἀπὸ τὸν συνδιασμὸν τῆς ἐνεργείας τοῦ ἀνθρώπου μὲ τὴν ἐνέργειαν τῆς φύσεως γεννᾶται, ὡς πρῶτον καὶ ἀναγκαῖον προϊὸν, ἡ χρηματικὴ ἀνάπτυξις καὶ ἡ χρηματικὴ κατάστασις ἑκάστου λαοῦ. Πρὸ τοῦ νὰ ἀναπτυχθῇ νοητικῶς, πρὸ τοῦ νὰ διευθύνῃ τὴν προσοχήν του ἐπὶ τῶν ἐξωτερικῶν φαινομένων καὶ νὰ μελετήσῃ τοὺς νόμους τῆς παραγωγῆς των καὶ τῆς ἀλληλουχίας των, πρὸ τοῦ νὰ ὑψωθῇ εἰς τὴν θεωρίαν τῶν νοητικῶν καὶ ἠθικῶν σχέσεων, ὁ ἄνθρωπος αἰσθανόμενος τὴν ἀνάγκην τῆς συντηρήσεώς του, προσπαθεῖ νὰ θεραπεύσῃ τὰς πρώτας καὶ κατεπειγούσας χρείας του, νὰ προμηθευθῇ τροφὰς καὶ κατοικίαν, νὰ ἐξασφαλίσῃ τὴν ζωήν του κατὰ τῶν προσβολῶν τῶν θηρίων καὶ τῶν ἀλόγων δυνάμεων τῆς φύσεως. Κυριεύει καὶ οἰκειοποιεῖται τὰ ὑλικὰ ἀντικείμενα, μεταβάλλων αὐτὰ παντοιοτρόπως πρὸς ὑπηρεσίαν του, συλλέγων τὰ αὐτόματα προϊόντα καὶ ἐκτείνων ἐπὶ τῶν φυτῶν καὶ τῶν ζώων τὴν κυριαρχίαν του. Ὁ θηρευτικὸς, ὁ ποιμενικὸς καὶ ὁ γεωργικὸς βίος εἶναι οἱ πρῶτοι βαθμοὶ τῆς κοινωνικῆς καταστάσεως. Ἔρχονται μετ' οὐ πολὺ αἱ τέχναι, ἡ βιομηχανία καὶ τὸ ἐμπόριον καὶ συμπληροῦσι τὴν χρηματικὴν ἑκάστου ἔθνους ἀνάπτυξιν. Τὸ ὑλικὸν τοῦτο στοιχεῖον τοῦ πολιτισμοῦ, ἡ χρηματικὴ ἑκάστου ἔθνους κατάστασις πρέπει νὰ ἦναι τὸ πρῶτον ἀντικείμενον τῶν σκέψεων καὶ τῶν παρατηρήσεων τοῦ ἱστορικοῦ φιλοσόφου. Ἡ ἱστορία τῆς χρηματικῆς ἀναπτύξεως εἰσέτι δὲν ἔγεινε, καὶ τὸ ὡραῖον τοῦτο θέμα προσμένει ἀκόμη τὸν κάλαμον εὐφυοῦς τινος συγγραφέως συνεννοοῦντος μὲ τὰς ἐπιστημονικὰς γνώσεις τὴν φιλολογικὴν πολυμάθειαν. Ἡ ἕνωσις τῶν δύο τούτων προσόντων εἶναι ἀπαραίτητος. Ἀλλὰ, κατὰ δυστυχίαν ὅσοι ἄχρι τοῦδε ἐνησχολήθησαν περὶ τὰ τοιαῦτα, ἔχοντες εἰς ὑπέρτατον βαθμὸν τὴν φιλολογικὴν ἱκανότητα, δὲν ἦσαν ὅμως ἐξ ἴσου ἐγκρατεῖς τῶν νόμων τῆς Πλουτολογίας, καὶ ἑπομένως τὰ συγγράμματά των, καί τοι πολύτιμα ὡς πρὸς τὴν φιλολογικὴν ἀξίαν, ἀπέβησαν ἀτελῆ καὶ ἐπιπόλαια ὡς πρὸς τὴν ἐπιστημονικὴν ὠφέλειαν. Εἰς ποίαν κατάστασιν εὑρίσκοντο παρὰ τοῖς ἀρχαίοις ἡ γεωργικὴ, ἡ χειροτεχνικὴ καὶ ἡ ἐμπορικὴ βιομηχανία; ποία ἦσαν τὰ φυσικὰ τῆς χώρας προϊόντα; ποία ἡ διανομὴ καὶ ἡ καλλιέργεια τῶν γαιῶν; ποία ἡ κατάστασις τῶν γεωργῶν καὶ τῶν γεωκτημόνων; ποῖαι αἱ πρὸς ἀλλήλους καὶ πρὸς τὰς ἄλλας τάξεις τῆς κοινωνίας σχέσεις αὐτῶν; ποῖα τὰ χειροτεχνήματα καὶ ποῖαι αἱ ἀμοιβαῖαι σχέσεις τῶν χειροτεχνῶν; ποῖον τὸ ἐσωτερικὸν καὶ τὸ ἐξωτερικὸν ἐμπόριον; ποῖα τὰ εἰσοδήματα τῶν πολιτῶν καὶ ποία ἡ ἀναλογία μεταξὺ τῶν τριῶν κλάδων τῆς ἐθνικῆς βιομηχανίας; ποῖος καὶ πόσος ὁ πληθυσμὸς; ποῖον τὸ σύστημα καὶ ἡ κυκλοφορία τοῦ νομίσματος; ποῖος ὁ δημόσιος πλοῦτος, αἱ πρόσοδοι, τὰ δημόσια ἔξοδα καὶ ποῖαι αἱ χρηματικαὶ θεσμοθεσίαι; Περὶ τούτων ἁπάντων ὀφείλει νὰ πληροφορηθῇ ὅσον τὸ δυνατὸν ἐντελέστερον ὅστις θέλει νὰ ἐξιστορήσῃ ἐπιστημονικῶς τὴν χρηματικὴν ἀνάπτυξίν τινος λαοῦ. Καὶ ἐκ τούτων μόνον τῶν γνώσεων δύναται νὰ ἐξάξῃ ἀκριβῆ συμπεράσματα ὡς πρὸς τὴν σχέσιν τῆς χρηματικῆς πρὸς τὴν ἠθικὴν καὶ πολιτικὴν κατάστασιν τῶν ἐθνῶν, ὡς πρὸς τὰ αἴτια τῆς εὐδαιμονίας των καὶ τῆς παρακμῆς των. Ὁμολογοῦμεν ὅτι, καθ' ὅσον ἀφορᾷ μάλιστα τὰ ἀρχαῖα ἔθνη, τὸ ἔργον τοῦτο εἶναι πάντοτε δυσχερὲς καὶ ἐνίοτε ἴσως ἀδύνατον· διότι ἀφ' ἑνὸς μὲν, λείπουσιν ὡς ἐπὶ τὸ πολὺ αἱ ἀναγκαῖαι πληροφορίαι, καὶ ἀφ' ἑτέρου, ἀγνοοῦντες οἱ ἀρχαῖοι τὴν νέαν τῆς πλουτολογίας ἐπιστήμην, ἐγκατέλειπον σχεδὸν πάντοτε εἰς τὴν τύχην τὴν ῥύθμισιν τῶν χρηματικῶν σχέσεων. Ἀλλὰ νομίζομεν, ὅτι ὠφελούμενος ἀπὸ τὰς σοφὰς τῶν ἀρχαίων καὶ τῶν νεωτέρων ἐρεύνας, ὄχι μόνον περὶ τῆς χρηματικῆς καταστάσεως, ἀλλὰ καὶ περὶ τῆς νομοθεσίας καὶ περὶ τῶν ἀρχαιοτήτων ἐν γένει, ὁ ἔχων πλήρη καὶ βαθεῖαν γνῶσιν τῆς χρηματικῆς ἐπιστήμης ἱστορικὸς ἤθελε δυνηθῇ ἐνίοτε μὲ ὀλίγα καὶ κατὰ τὸ φαινόμενον ἀσήμαντα διδόμενα διὰ πλαγίων καὶ ὅλως ἀπροσδοκήτων μέσων νὰ μαντεύσῃ ἐν μέρει, ἐὰν ὄχι ὁλοκλήρως, τὸν οἰκονομικὸν διοργανισμὸν τῶν ἀρχαίων, καθὼς ὁ ἀρχιτέκτων εἰκάζει τὴν συναρμογὴν καὶ τὸ σύνολον κατεδαφισμένου κτιρίου ἀπὸ τὰ ὀλίγα λείψανα τὰ ὁποῖα ἔχει ὑπ' ὄψιν, καὶ ὁ φυσεωΐστωρ μὲ ὀλίγα ὀστᾶ ἀνακαλύπτει καὶ ἀναπλάττει τὸν διοργανισμὸν τῶν ἐκλειψάντων ζώων. Τοιουτοτρόπως καὶ ἡ ἱστορία διαφωτίζεται καὶ ἡ ἐπιστήμη τελειοποιεῖται, διότι καὶ αἱ ἀρχαὶ στερεοῦνται καὶ συμπληρόνονται διὰ τῆς ἱστορικῆς ἐφαρμογῆς των, καὶ νέαι ἀρχαὶ δυνατὸν ν' ἀνακαλυφθῶσι διὰ τῆς μελέτης τῆς χρηματικῆς ἱστορίας. Τὸ ἔργον τοῦτο ὡς πρὸς τὴν ἀρχαίαν Ἑλλάδα εὐχόμεθα ν' ἀναλάβωσιν οἱ νέοι μας Πλουτολόγοι, ὠφελούμενοι ἀπὸ τοὺς θησαυροὺς ὅσους πρὸ χρόνων ἐπεσώρευσεν ἡ Εὐρωπαϊκὴ καὶ ἐξαιρέτως ἡ Γερμανικὴ Φιλολογία.

Ϛ΄. Ἀλλ' ἐκτὸς τοῦ χρηματικοῦ ὑπάρχει καὶ τὸ νοητικόν. Τὸ νοητικὸν στοιχεῖον τῆς ἀνθρωπίνης κοινωνίας ἀναπτύσσεται διὰ τῆς Καλλιτεχνίας, διὰ τῆς Θρησκείας, καὶ διὰ τῆς Ἐπιστήμης, ἢ διὰ τῆς Φιλοσοφίας· διότι αἱ ἐπιστῆμαι πᾶσαι ἀνάγονται εἰς τὴν Φιλοσοφίαν, κέντρον καὶ βάσιν τῶν ἄλλων μαθήσεων, αἵτινες, ὡς ῥεύματα ἐκ τῆς αὐτῆς πηγῆς ἀποῤῥέοντα, δυνατὸν νὰ θεωρηθῶσιν ὡς διάφοροι ἐφαρμογαὶ τῆς φιλοσοφικῆς ἀληθείας. Ὅταν λοιπὸν ὁ ἱστορικὸς φιλόσοφος θελήσῃ νὰ ἐξετάσῃ κατὰ ποῖον βαθμὸν καὶ ὑπὸ ποῖον τύπον ἀνεπτύχθη εἴς τινα λαὸν τὸ στοιχεῖον τοῦτο, ὀφείλει νὰ ἔχῃ ὑπ' ὄψιν τὴν τριπλῆν ταύτην διαίρεσιν, νὰ ἐρευνήσῃ

ποῖαι ὑπῆρξαν αἱ τέχναι, ποῖαι αἱ ἐπιστῆμαι καὶ ἡ φιλοσοφία, ποῖον τὸ θρήσκευμα τοῦ λαοῦ τούτου. Ἡ φιλοσοφία, καθ' ὅσον ἀποβλέπει τὴν ἠθικὴν φύσιν, τὴν ἀρχὴν καὶ τὸν προορισμὸν τοῦ ἀνθρώπου, ἔχει τὸ αὐτὸ τῆς θρησκείας ἀντικείμενον. Ἡ Φιλοσοφία καὶ ἡ Θρησκεία, ἡ ἐξέτασις καὶ ἡ πίστις, ὁ ἀνθρώπινος καὶ ὁ θεῖος λόγος εἶναι δύο συστήματα ἔχοντα τὸν αὐτὸν σκοπὸν, εἶναι δύο λύσεις τοῦ αὐτοῦ προβλήματος. Ποίαν σχέσιν ἔχει ἡ μία πρὸς τὴν ἄλλην; εἶναι δύο στοιχεῖα ἀντίθετα, ἢ τὸ ἓν δὲν εἶναι εἰμὴ ἐξήγησις καὶ ἑρμηνεία τοῦ ἄλλου; ἡ φιλοσοφικὴ ἀλήθεια πρέπει νὰ ἦναι ἡ ἑρμηνεία τοῦ δόγματος, ἢ μᾶλλον ἡ φιλοσοφικὴ ἀλήθεια φθάσασα εἰς τὸν ὑπέρτατον βαθμὸν τῆς ἀναπτύξεώς της μεταβάλλεται ἀπὸ καιρὸν εἰς καιρὸν, κατά τινα θείαν οἰκονομίαν, εἰς θρησκευτικὸν δόγμα, καὶ οὕτω παρεισδύουσα εἰς τὰ ἔγκατα τῆς ἀνθρωπίνης καρδίας, μορφόνουσα αὐτὴν κατὰ τὸν ἴδιον τύπον, κυριεύουσα καὶ τὴν φαντασίαν καὶ τὸ αἴσθημα καὶ τὸν λόγον, φωτίζει, ὁδηγεῖ καὶ διευθύνει τὴν ἀνθρωπότητα; ποία κατὰ τὸν παρόντα αἰῶνα καὶ εἰς τοὺς μὴ ὀρθοδόξους λαοὺς θέλει εἶναι ἡ μέλλουσα τύχη τῆς φιλοσοφίας; θέλει εἶναι ἡ θεράπαινα καὶ ἡ ἑρμηνεύτρια τῆς θρησκείας, ἢ θέλει ἑτοιμάσει νέαν τινὰ φάσιν, νέαν τινὰ ἀνάπτυξιν τοῦ θρησκεύματος; Μεγάλα ζητήματα, τὰ ὁποῖα εἰς τὴν καθολικὴν μᾶλλον παρὰ εἰς τὴν ἱστορικὴν φιλοσοφίαν ἀνήκουσι, καὶ τῶν ὁποίων ἡ λύσις δὲν ἀπαιτεῖται παρὰ τοῦ ἱστορικοῦ φιλοσόφου. Ἀνιχνεύων οὗτος τὰς αἰτίας τῶν κοινωνικῶν μεταβολῶν, ἐμβαθύνων εἰς τὰς μυστηριώδεις καὶ πρώτας ἀρχὰς τῶν γεγονότων θέλει ἴσως φθάσει εἰς τὸ συμπέρασμα, ὅτι ἡ θρησκευτικὴ ἰδέα, καθὸ προσδιορίζουσα τὸ τέλος τοῦ ἀνθρώπου καὶ ἐπιβάλλουσα χρέη ἀνάλογα πρὸς αὐτὸ τὸ τέλος, ἔχει τὴν μεγίστην καὶ πρώτην ἐπιῤῥοὴν εἰς τὸ πνεῦμα τῶν ὁμάδων, καὶ ἑπομένως εἰς τὴν ἱστορικὴν πορείαν τῶν ἐθνῶν, καὶ οὕτω θέλει συνταυτίσει μέχρι τινὸς τὸ νοητικὸν στοιχεῖον μὲ τὸ θρησκευτικὸν, καὶ εἰς τὴν ἱστορικὴν ἔκθεσιν τῶν θρησκευμάτων θέλει εὑρεῖ τὴν ἱστορίαν τῆς νοητικῆς καὶ κατὰ μέγα μέρος τῆς κοινωνικῆς καὶ πολιτικῆς τοῦ ἀνθρώπου ἀναπτύξεως.

Ζ'. Καὶ τῳόντι τὸ ἠθικὸν λεγόμενον στοιχεῖον τῆς κοινωνίας γεννᾶται ἀπὸ τὴν ἕνωσιν τοῦ νοητικοῦ καὶ τοῦ ὑλικοῦ, εἶναι ἡ πρὸς ἄλληλα σχέσις, ἡ μεταξὺ τῆς ἰδέας καὶ τῆς πράξεως ἀναφορά Ἡ ἠθικὴ τῶν ἐθνῶν ἐξαρτᾶται ὄχι ἀπὸ τὴν φιλοσοφίαν, ἥτις ἐντὸς στενωτάτου κύκλου πάντοτε ἐνεργεῖ, ὄχι ἀπὸ τὰς ἐπιστήμας, αἵτινες τὴν ὑλικὴν καὶ οἰκονομικὴν κατάστασιν μᾶλλον τροπολογοῦσι καὶ μεταβάλλουσιν, ἀλλ' ἀπὸ τὴν θρησκείαν, ἥτις καὶ τὰ ἤθη μορφόνει καὶ τοὺς νόμους καὶ τὰ πολιτεύματα. Πρὸ δεκαοκτὼ ἥμισυ σχεδὸν αἰώνων ἐκηρύχθη διὰ τοῦ θεανθρώπου Σωτῆρος τὸ Εὐαγγέλιον τῆς χάριτος, ὁ νόμος τῆς ἀγάπης, ἡ ἀποκάλυψις τῆς ἀληθείας· τί ἄλλο εἶναι ἡ μετέπειτα ἱστορία εἰμὴ βραδεῖα μὲν, ἀλλὰ διηνεκὴς καὶ ἀδιάκοπος πραγματοποίησις τῆς ἀληθείας ταύτης; ποῖον εἶναι τὸ τελευταῖον συμπέρασμα τῆς ἠθικῆς καὶ τῆς πολιτικῆς τῶν νεωτέρων σοφίας; τί ζητοῦσιν οἱ φιλόσοφοι καὶ τί προσδοκῶσι τὰ ἔθνη; τί εἶναι ἡ κυριαρχία τῶν ἐθνῶν, ἡ πολιτικὴ ἰσότης, ἡ πολιτικὴ ἐλευθερία, ἐνὶ λόγῳ, τὸ δημοκρατικὸν λεγόμενον πνεῦμα τῆς ἐποχῆς μας; δὲν συμπεριλαμβάνεται ὅλον εἰς τὰς ἠθικὰς ἀρχὰς τοῦ Εὐαγγελίου; Τὸ ἠθικὸν ἄρα στοιχεῖον τοῦ ἀνθρώπου συνταυτίζεται καὶ αὐτὸ μὲ τὸ θρησκευτικὸν, καὶ τὸ πολιτικὸν εἶναι ἐν μέρει ἀπόῤῥοια καὶ πραγματοποίησις τοῦ θρησκευτικοῦ. Ἀφ' οὗ λοιπὸν προσδιορίσῃ τὴν ἐπιῤῥοὴν τοῦ κλίματος, τὴν ἐπιῤῥοὴν τῆς φυλῆς, τὴν ἐπιῤῥοὴν τῆς χρηματικῆς καταστάσεως, ἀφ' οὗ φθάσῃ εἰς τὴν νοητικὴν καὶ ἠθικὴν ἀνάπτυξιν ἔθνους τινὸς, θέλει ἀναγνωρίσει ὁ ἱστορικὸς φιλόσοφος, ὅτι ἡ θρησκευτικὴ ἀλήθεια, κυριωτάτη καὶ ἀνωτάτη πασῶν τῶν ἀρχῶν, ἐμπνέουσα καὶ μορφόνουσα κατὰ διαφόρους τύπους τὴν καλλιτεχνίαν ἑκάστου ἔθνους, μορφόνει ἐνταυτῷ καὶ τὰ ἤθη καὶ τοὺς νόμους καὶ τοὺς θεσμοὺς, καὶ εἶναι ἡ γονιμοτάτη ἀρχὴ πάσης ἀναπτύξεως καὶ πάσης προόδου.

Η'. Ἂς ἀναλύσωμεν τώρα ὅλα τὰ στοιχεῖα, ἐξ ὧν σύγκειται ἡ ἀνθρωπίνη κοινωνία, ἃς καταλέξωμεν μὲ ὅλην τὴν λεπτομέρειαν καὶ τὴν ἀκρίβειαν ὅλα τὰ συστατικὰ μόρια τῆς διαφόρου τῶν λαῶν ἐθνικότητος, καὶ θέλομεν εὑρεῖ ὅτι ὅλα ἀνάγονται εἰς τὰ ἀνωειρημένα. Ἐκ τοῦ συνδυασμοῦ τοῦ *χρηματικοῦ* τοῦ *νοητικοῦ* καὶ τοῦ *ἠθικοῦ* στοιχείου μορφόνονται οἱ νόμοι καὶ οἱ θεσμοὶ καὶ ἐξαρτᾶται ἡ δόξα καὶ τὸ μεγαλεῖον τῶν ἐθνῶν, ἡ σχετικὴ ὑπεροχή των, αἱ πρὸς ἄλληλα σχέσεις, οἱ πόλεμοι, αἱ συνθῆκαι, αἱ ἐπιδρομαὶ, αἱ κατακτήσεις, ἐνὶ λόγῳ, ὅλαι αἱ μεγάλαι ἱστορικαὶ φάσεις, ὅλαι αἱ μεγάλαι ἱστορικαὶ μεταβολαὶ, τῶν ὁποίων ἡ ἱστορικὴ φιλοσοφία μελετᾷ τὴν ἀρχὴν καὶ τὸν νόμον. Ὁ ἱστορικὸς φιλόσοφος πρέπει νὰ γνωρίζῃ ἐνταυτῷ καὶ τὴν ἱστορίαν τῶν τεχνῶν καὶ τὴν ἱστορίαν τῶν νόμων, καὶ τὴν φιλοσοφίαν καὶ τὰ θρησκεύματα, καὶ τὴν χρηματικὴν καὶ τὴν φυσικὴν τῶν ἐθνῶν ἱστορίαν, ὅλας τὰς φάσεις τῆς ἀνθρωπίνης ἀναπτύξεως, ὅλα, μηδενὸς ἐξαιρουμένου, τὰ ἱστορικὰ γεγονότα, καὶ ὄχι μόνον τὴν πραγματικὴν ὕπαρξίν των, ἀλλὰ τὰς ἀρχὰς αὐτῶν, τὰς σχέσεις, τοὺς νόμους. Ἀλλὰ τίς, ἃς εἴπωμεν ἐνταῦθα μὲ τὸν Κ. Κουσῖνον, τίς θέλει πληρώσει τὸν ἰδανικὸν τοῦτον τύπον τοῦ ἱστορικοῦ τῆς ἀνθρωπότητος; Πρὸς τοῦτο ἀπαιτεῖται ὑψηλότατος νοῦς καὶ καθολικωτάτη παιδεία· αὐτὸς ὁ Λεϊβνίτιος, ἀλλὰ καὶ αὐτὸς ἱστάμενος ἐπὶ τῆς κορυφῆς τοῦ τελευταίου αἰῶνος τοῦ βίου τῆς ἀνθρωπότητος.

Τοιαύτη εἶναι ἐν τοσούτῳ ἡ εὐγενεστάτη ἐπιστήμη, εἰς τὴν μελέτην τῆς ὁποίας προσκαλοῦμεν τὴν ἑλληνικὴν νεολαίαν, στηριζομένη ἐπὶ τῆς παρατηρήσεως, συνδεομένη μὲ τὰς φυσικὰς ἐπιστήμας καὶ μὲ τὰς μεταφυσικὰς θεωρίας, βοηθουμένη ἀπὸ τὰς πολυμόχθους τῆς φιλολογίας καὶ τῆς ἀρχαιολογίας ἐρεύνας, συμβαδίζουσα μὲ τοὺς αἰῶνας καὶ συμπροοδεύουσα μὲ τὴν πρόοδον τῶν ἠθικῶν καὶ πολιτικῶν μαθήσεων, ἄπειρος ὡς πρὸς τὴν ἔκτασιν, ὡς πρὸς τὸ ἀντικείμενόν της, τὸ ὁποῖον εἶναι αὐτὴ ἡ ἀνθρωπότης, τελειοποιουμένη καθεκάστην, διαφωτίζουσα τὸ σκότος τῶν ἀρχαίων παραδόσεων καὶ ὁδηγοῦσα ἀσφαλῶς πρὸς τὴν ἀνακάλυψιν τῆς τύχης, καὶ τοῦ μέλλοντος προορισμοῦ τοῦ ἀνθρωπίνου γένους. Ἡ ἐπιστήμη αὕτη συνδέει ὅλους τοὺς λαοὺς εἰς ἀδελφικήν τινα ἑνότητα, συνταυτίζει τὰ ἐναντία συμφέροντα, συμφιλιόνει τὰ ἔθνη πρὸς ἄλληλα, καὶ ἀποκαλύπτουσα τὸ μεγαλεῖον τοῦ ἀνθρώπου ὑμνεῖ ἐνταυτῷ καὶ κηρύττει τὴν δόξαν καὶ τὴν παντοδυναμίαν τοῦ Θεοῦ. Ὁ ἱστορικὸς φιλόσοφος ὑψοῦται ὑπεράνω τοῦ πραγματικοῦ βίου, ἐκβαίνει ἀπὸ τὴν στενὴν σφαῖραν τῶν ὑλικῶν συμφερόντων, ἀπὸ τὰς περιστοιχούσας αὐτὸν ἀθλιότητας, καὶ θεωρῶν ἑαυτὸν ὡς σύγχρονον τῶν ἀρχαίων ἐθνῶν, ὡς μέλος τῆς μεγάλης τῶν ἀνθρώπων οἰκογενείας, ἥτις ὡς ἓν καὶ τὸ αὐτὸ ὂν ἐκτείνεται εἰς πάντα τόπον καὶ χρόνον, συμπάσχει εἰς τὰς θλίψεις της, εὐφραίνεται εἰς τὰς εὐτυχίας της φλεγόμενος πάντοτε ἀπὸ τὸ αἴσθημα τῆς πλέον καθαρᾶς καὶ ὑψηλῆς φιλανθρωπίας. Πόσον δὲ εἶναι εὐτυχὴς ὅταν καὶ μεταξὺ τῶν ἀρχαίων ἐθνῶν βλέπῃ ἀναλάμπον ὡς φωστῆρα τὸ ἔθνος του, καὶ μεταξὺ τῶν νεωτέρων βλέπῃ πάλιν τὸ ἔθνος του, ὑπὸ τοῦ Χριστιανισμοῦ διασωθὲν καὶ ἀναγεννηθὲν, νὰ προχωρῇ ὑπὸ τὴν σημαίαν τοῦ Σταυροῦ καὶ μὲ τὴν δᾷδα τῆς σοφίας εἰς τὸν ἐξευγενισμὸν τῆς Ἀνατολῆς, πρόδρομον νέας παλιγγενεσίας καὶ δημιουργὸν νέας καὶ λαμπροτάτης ἐποχῆς τῆς ἱστορίας. Εἶναι αὕτη ἡ πληρεστέρα ἀνταμοιβὴ τῶν πόνων του καὶ ἡ γλυκυτέρα παρηγορία τῶν δυστυχημάτων, ὅσα τοῦ καταθλίβουσι τὴν καρδίαν καὶ ἀπομαραίνουν τὸ πνεῦμα.

Π. Β. Α.

ΣΥΛΛΟΓΗ Λευκαδίων Ἐπιγραφῶν κτλ.

(Συνέχεια, ἴδε προηγούμενον φυλλάδιον)

2.

§. α. Ἡ α. ἐκ Λευκάδος ἀναμφιβόλως (ἂν καί τινες τῶν ἀρχαιολόγων διστάζωσι) (α) μετηνέχθη εἰς Βενετίαν καὶ ἐξεδόθη ὑπὸ Μαφφέου (Maffeo) ἐν τῷ αὐτοῦ Museo Veronensi pag. 36. Ἐχαλκοχαράχθη δὲ τὸ πρῶτον ὑπὸ Βεντοῦρα (Ventura) ἐν τῷ αὐτοῦ Guida al Museo Veronese. Tom 1. pag. 66. Tav. VIII. Ἡ τελευταία αὐτῆς ἔκδοσις εἶναι ἡ τοῦ Βοικχίου (χαλκογρ.) ἐν τῷ αὐτοῦ Corpus Inscripsionum Graecarum N.o 1919, τὸ 1821. Διατηρεῖται νῦν ἐν τῷ Μουσείῳ τῆς Βερόνης.

Ἡ β'. εὑρέθη τὸ 1806, ὑπὸ τοῦ Κυρ. Πετριτσοπούλου, ὡς ὁ ἴδιος λέγει, εἰς τὸ ἐν Λευκάδι χωρίον Καλλιγόνι, παρὰ τῷ Ναῷ τῆς Ἁγίας Τριάδος, καὶ ἐξεδόθη ἅπαξ ὑπ' αὐτοῦ τὸ 1824, ἐν τῷ αὐτοῦ Saggio Storico sull' età di Leucadia sotto il dominio de' Romani e successivi conquistatori. Venetia εἰς 8ον pag. 13. (α). Εὑρίσκεται νῦν προσηρμοσμένη εἰς τὸ περιτείχισμα τοῦ ἐν τῇ πόλει κήπου του, παρὰ τῇ κοινῶς καλουμένῃ Κάτου Βρύσῃ. Τὸ μῆκος ἔχει δακτύλ. 4. πλ. 30; ἡ δὲ ὕλη της κοινὸς λευκὸς λίθος, κεκοσμημένος ἀνὰ πᾶσαν τῶν τεσσάρων πλευρῶν ταινίᾳ.

Ἡ γ'. εὑρίσκεται εἰς τὸ αὐτὸ χωρίον Καλλιγόνι, παρὰ τῇ αὐτῇ σχεδὸν θέσει, προσηρμοσμένη ἐπὶ ἐρειπίων οἰκίας, ἄντικρυ τοῦ κοινῶς καλουμένου Μύλου τοῦ Σεντίνι. Προσηρμόσθη ἐκεῖ τὸ 1710 ὡς ἐξάγεται ἔκ τινος νεωτέρας Ἐπιγραφῆς, ἐκτισμένης ἐπὶ τῶν αὐτῶν ἐρειπίων, καὶ ἐχούσης οὕτω· «1710 Ὀκτωβρίου 7 ἐκτίσθη ὁ παρὼν οἶκος καὶ ἡ βρύσις . . . τοῦ Σταμάτι Ἰωάννη . . . .» Τὸ μῆκος ἔχει δακτύλων 44 πλ. 34 βαθ. 32 ἡ δὲ ὕλη της κοιν. λευκ. λίθ. κεκοσμημένος ἀνὰ πᾶσαν τῶν τεσσάρων πλευρῶν ταινίᾳ. Ἴσως αὕτη εἶναι, ἣν ἀναφέρει ὑπάρχουσαν ἐν Λευκάδι ὁ Hughesius, κατὰ τὴν μαρτυρίαν τοῦ Βοικχίου. «Quam sicut probabile est ex »Ioniarum Insularum aliqua esse Venetias »apportatam, ita Hughesius Itin. Tom. I. »pag. 402. in Leucadia prope urbem docet »titulum porsus similem.» (β). Ἡ πρώτη ταύτης ἔκδοσις εἶναι ἡ παροῦσα.

α') ΑΠΟΛΛΩ
ΝΙΑΤΑΙ
ΟΙΚΟΔΟ
ΜΗΣΑΝ

β') [ΑΠΟΛΛΩ
Ν]ΙΑΤΑ[Ι
ΟΙΚΟΔΟ
ΜΗΣΑΝ

γ') Α]ΠΟΛΛ[Ω
Ν]ΙΑΤΑΙ
Ο]ΙΚΟΔΟ
ΜΗΣΑΝ

Καὶ αἱ τρεῖς ἀναντιῤῥήτως ἐχαράχθησαν διὰ τὸν αὐτὸν σκοπὸν καὶ κατὰ τὴν αὐτὴν ἐποχὴν, διότι πολλὰ ἔχουσι κοινὰ χαρακτηριστικὰ, οἷον τὴν μεγαλογραφίαν, τὸ μέγεθος καὶ τὴν ἐπεξεργασίαν τοῦ λίθου, τὴν διάταξιν τῶν γραμμάτων κ.τ.λ. διαφέ-

(α) Corp. Iscrips. Graec. N.o 1919.

(α) Τὸ ΟΙΚΟΔΟΜΗΣΑΝ γράφει ὁ Κυρ. οὗτος ΗΚΟΔΟΜΗΣΑΝ· ἀλλ' ἴσως εἶναι τυπογραφικὸν λάθος.

(β) Corp. Insesips. Gr. αὐτόθ.

ρουσιν δ' ἀλλήλαις ἐν μέρει ὡς πρὸς τὴν παλαιογραφίαν καὶ τὴν ἐπιμελῆ ἐπεξεργασίαν τῶν γραμμάτων· οὕτως ἡ ά. καὶ γ'. φαίνονται τῆς ἄλλης ἐπιμελέστερον ἐξειργασμέναι· ὡσαύτως τὸ Π τῆς ά. ἔχει τὸν δεξιὸν πόδα μικρότερον τοῦ ἑτέρου, τὸ δὲ τῆς γ'. ἔχει ἀμφοτέρους ἴσους· ὁμοίως τὸ Ο τῆς ά. καὶ γ'. εἶναι ἴσον τὸ μέγεθος τοῖς λοιποῖς γράμμασι, τὸ δὲ τῆς β'. εἶναι μικρώτερον· αἱ ἀσήμαντοι δ' αὗται διαφοραὶ δὲν ἀποδεικνύουσιν, εἰμὴ ὅτι ἐχαράχθησαν ὑπὸ διαφόρων χειρῶν.

Εἰς τὴν ά. ἀντὶ ΩΙ, εἶναι ΟΙ (οἰκοδόμησαν), καὶ πρέπει νὰ παρατηρηθῇ ἂν συνέβη τοῦτο, ἢ ὄχι, καὶ εἰς τὰς ἄλλας. Ἀλλὰ δυστυχῶς οὐδὲν περὶ τούτου δυνάμεθα νὰ εἴπωμεν, διότι αἱ πλάκες εἰσὶ τεθλασμέναι· κατά τινα ὅμως τῆς γ'. προγενεστέραν τῆς ἡμετέρας ἀντιγραφὴν (τὴν τοῦ συμπολίτου μας Κυρ. Ἀριζοτ. Βαλλαορίτου), ἐξάγεται, ὅτι καὶ ἐν ταύτῃ εἶχε συμβῇ. Ἡ παρατήρησις αὕτη δὲν εἶναι ἀδιάφορος. 1. διότι ἐξ αὐτῆς βεβαιούμεθα περὶ τῆς πιστῆς ἀντιγραφῆς τῆς ά. ἧς μόνον τὸ ἀντίγραφον ἔχομεν, καὶ 2. διότι ἐκ τοῦ παρεμπεσόντος τούτου γραμματικοῦ λάθους, εἰκάζομεν τῆς τότε ὁμιλουμένης γλώσσης τὴν διαφθοράν, ἐξ ἧς βοηθούμεθα ὁπωσοῦν εἰς τὴν εὕρεσιν τῆς ἐποχῆς τῶν Ἐπιγραφῶν.

§. β'. Ὁ μὲν **Hughesius** (α) νομίζει τὴν Ἀπολλωνίαν ταύτην, ὅτι ἦν πόλις ἐν τῇ Λευκαδίᾳ, χωρὶς νὰ λέγῃ πόθεν ἐξάγει τοῦτο· βέβαια οὐδεὶς τῶν ἀρχαίων συγγραφέων μνημονεύει τοιαύτην πόλιν ἐπὶ τῆς Νήσου. Ὁ δὲ Βοίκχιος πιθανωτέρως εἰκάζει, ὅτι αὕτη ἦν ἡ παρὰ τῇ Ἐπιδάμνῳ ἐν Ἰλλυρίᾳ εὐνομωτάτη Ἀπολλωνία, ἥτις καθὰ Κορινθίων κτίσμα, ἦν συγγενὴς τῶν Λευκαδίων. Τὴν εἰκασίαν ταύτην ἐξήγαγε βέβαια ἀπὸ τοῦ Θουκιδίδου. «Ἐπορεύθησαν »δὲ πεζῇ ἐς Ἀπολλωνίαν, Κορινθίων οὖσαν ἀποικίαν» (β) καὶ τοῦ Στράβωνος. «καὶ Ἐπίδαμνος Κορκυραίων »κτίσμα . . . . εἶθ' ὁ Ἄψος ποταμὸς, καὶ ὁ Ἄωος, »ἐφ' ᾧ Ἀπολλωνία πόλις εὐνομωτάτη, κτίσμα Κο»ρινθίων καὶ Κερκυραίων.» (γ). Ἀλλὰ καὶ οὗτος, οὐχ' ἧττον τοῦ πρώτου, πεπλάνηται· διότι, τὶς ὁ ἀναγκάζων λόγος, ὅπως ἀναδράμωμεν εἰς τοσούτῳ μεμακρυσμένας γαῖας, ζητοῦντες τὴν Ἀπολλωνίαν τῆς Ἐπιγραφῆς μας, ἐνῷ ῥητῶς ὅ τε Λίβιος (δ) καὶ Στέφανος ὁ Βυζάντιος μᾶς ἀναφέρουσιν ὑπὸ τοιοῦτον ὄνομα μίαν τῶν γειτονικῶν τῇ Λευκαδίᾳ νήσων Ἐχινάδων; «Ἀπολλωνία . . . . ἐν νήσῳ τῆς Ἀκαρ»νανίας, μία τῶν Ἐχινάδων.» (ε) ἐφ' ἧς ὁ Ὀρτέλιος, κατὰ τὸν Σχολιαστὴν τοῦ Ἐθνογράφου τούτου, παρατηρεῖ. «Ortelius existimat hanc esse Apollo»niam, de qua Strabo Hepiri (γραφ. Illyriae), »seu Aetoliae, de qua Libro XXXIII. Cap. »VIII. Livius mentione facit.» (ζ). Ἡ ὕπαρξις δὲ τῆς Ἀπολλωνίας ταύτης μαρτυρεῖται καὶ ὑπὸ τῶν σωζομένων νομισμάτων της, πολλάκις καὶ ὑπὸ διαφόρων ἐκδοθέντων (α). Πιθανώτερον ἄρα εἶναι, διὰ τὸ σύνεγγυς, ὅτι αἱ Ἐπιγραφαί μας ἀναφέρονται εἰς τὴν Ἀπολλωνίαν τῶν Ἐχινάδων, ἣν καὶ ὁ Πετριτσόπουλος παρεδέχθη (β).

§. γ' Τὴν ἐποχὴν τῶν Ἐπιγραφῶν μας ὀλίγιστα μαρτυροῦσιν ἴχνη. Τὸ Α, καὶ τὸ ἐν τῇ γ'. Π, θέτουσιν αὐτὰς νεωτέρας τῶν 300. π.χ. (γ). Ἀλλὰ τῶν γραμμάτων τούτων, ὑπὸ τοιοῦτον σχῆμα δὲν ἤρχισε νὰ γίνηται κοινὴ χρῆσις εἰς τὰς Ἐπιγραφὰς τῆς κυρίως Ἑλλάδος, εἰμὴ μετὰ τὴν ἅλωσιν τῆς Κορίνθου (145. π. χ.). Ὅτι δὲ νεωτέρας μᾶλλον, ἢ ἀρχαιοτέρας καὶ τῆς ἐποχῆς ταύτης πρέπει νὰ θεωρήσωμεν αὐτὰς, γίνεται δῆλον ἐκ τοῦ παρεμπεσόντος γραμματικοῦ λάθους (ΟΙ ἀντὶ ΩΙ), ὅπερ μαρτυρεῖ τὴν διαφθορὰν τῆς τότε καθομιλουμένης γλώσσης, εἰκαζούσης τῇ νῦν Γραικικῇ.

§. δ'. Ἀλλὰ διατὶ ἦλθον ἐν Λευκάδι οἱ Ἀπολλωνιᾶται νὰ οἰκοδομήσωσι; τί δὲ τὸ ὑπ' αὐτῶν οἰκοδομηθέν; Ὁ Βοίκχιος εἰκάζει, ὅτι οἱ τῆς Ἰλλυρίας Ἀπολλωνιᾶται, καθὰ συγγενεῖς τῶν Λευκαδίων, ἦλθον καὶ ᾠκοδόμησαν ἐν Λευκάδι, ἰδίαις δαπάναις, δημόσιόν τι οἰκοδόμημα, ἴσως, λέγει, ἱερὸν τοῦ Λευκάτου Ἀπόλλωνος. Ὅτι δὲ οὗτοι δὲν ἦσαν ἐκ τῶν τῆς Ἰλλυρίας Ἀπολλωνιατῶν, εἴπαμεν προηγουμένως· ὅτι δὲ δὲν εἶναι πιθανὴ οὐδ' ἡ οἰκοδομὴ Ἱεροῦ τοῦ Λευκάτου Ἀπόλλωνος, ἀποδεικνύεται, τοὐλάχιστον πιθανῶς, ἐκ τῆς θέσεως, ἐν ᾗ αἱ μεγαλόλιθοι Ἐπιγραφαὶ αὗται εὑρέθησαν, καὶ ἐν ᾗ ἔτι ὑπάρχει, ὡς εἴρηται, πρὸ 140. ἤδη ἐτῶν, ἡ γ'. τούτων. Ἡ θέσις αὕτη, ἐν χωρίῳ Καλλιγόνι, ἀπέχει τοῦ Λευκάτα Ἀκρωτηρίου (ὅπου τὸ Ἱερὸν τοῦ Λευκάτου Ἀπόλλωνος ἔκειτο, καὶ ὅπου ἔπρεπε βέβαια νὰ οἰκοδομηθῇ καὶ τὸ ὑπὸ Βοικχίου εἰκαζόμενον ἱερὸν) ὅσον πλειότερον δὲν ἠδύνατο, διότι τὸ μὲν χωρίον Καλλιγόνι κεῖται σχεδὸν ἐπὶ τὴν Ἀρκτικωτάτην ἄκραν τῆς Νήσου, ὁ δὲ Λευκάτας ἐπὶ τὴν Μεσημβρινωτάτην. Ἂν πάλιν, κατὰ Βοίκχιον, ὑποθέσωμεν, ὅτι ᾠκοδόμησαν, ὄχι Ἱερὸν τοῦ Λευκάτου Ἀπόλλωνος, ἀλλ' ἄγνωστον τί εἰς ἡμᾶς οἰκοδόμημα, οὐδ' αὕτη ἡ ὑπόθεσις δύναται νὰ ἔχῃ πιθανότητα, ὡς γυμνὴ παντὸς λόγου, καὶ ὡς ἀντιφάσκουσα μάλιστα εἰς τὴν πτωχικὴν κατάστασιν τῶν ἐν Ἐχινᾶσιν Ἀπολλωνιατῶν, περὶ ἧς κατωτέρω.

Ὁ δὲ Πετριτσόπουλος (δ) ἐκτίθεται, οὐχ' ἧττον τολμηρῶς. Λέγει, ὅτι ὁ Ῥωμαῖος Στόλαρχος Κόϊντος, νικήσας τοὺς Λευκαδίους (περὶ τὸ 198. π. χ.) κατεκρήμνισε τὰ τείχη τῆς πόλεώς των. Ταῦτα, περὶ τὸν αὐτὸν χρόνον, ἀνήγειρεν ὁ Στρατηγὸς τῶν Ῥωμαίων Φλαμινῖνος, ὑποχρεώσας πρὸς τοῦτο τοὺς ὑποτελεῖς Λευκαδίους, βοηθουμένους καὶ ὑπό τινων αἰχμαλώτων του ἐκ τῆς ἐν Αἰτολίᾳ Ἀπολλωνίας· ἵνα δὲ καταισχύνῃ εἰς τοὺς αἰῶνας τοὺς ὑπερηφάνους καὶ ἀδιαλλάκτους ἐχθρούς του Ἀπολλωνιᾶτας, καθὸ Αἰτωλοὺς, ὥρισε νὰ προσαρμοσθῶσιν εἰς διάφορα τῶν τειχῶν μέρη τοιαῦται Ἐπιγραφαί, μαρτυροῦσαι τοῖς μεταγενεστέροις τὴν εἰς τοὺς Ῥωμαίους ταπείνωσιν αὐτῶν, καὶ τὸν δουλικὸν βίον.

Τὴν εἰκασίαν ταύτην (ὅθεν ἄλλοθεν καὶ ἂν παρέλαβεν ὁ Κυρ. Πετριτσόπουλος) ὡς μὴ βασιζομένην ἐπὶ ἀρχαίων μαρτυριῶν, θεωροῦμεν τολμηράν· μάλιστα δὲ καὶ καθὸ ἀσυμβίβαστον τῇ ἣν ἀνωτέρω ὡρίσαμεν τῶν Ἐπιγραφῶν ἐποχῇ· διότι αὗται μὲν ἀνάγονται εἰς τὸν πρῶτον αἰῶνα π. χ. ἐκείνη δὲ εἰς τὰς ἀρχὰς τοῦ δευτέρου, ἤτοι περὶ τὸ 198. π. χ. καὶ ἑπομένως ἐπαισθητὴ εἶναι ἡ μεταξύ των χρονικὴ διαφορά. Καὶ πάλιν, ἂν ὁ Φλαμινῖνος διὰ τῶν Ἐπιγραφῶν τούτων εἶχε σκοπὸν νὰ διαιωνίσῃ τὴν αἰσχύνην τῶν ὑπερηφάνων ἐχθρῶν του Αἰτωλῶν, φυσικώτερον βέβαια καὶ λογικώτερον ἦν νὰ χαράξῃ ἐπ' αὐτῶν τὸ τοῖς πᾶσι γνωστὸν ὄνομα «Αἰτωλοὶ», παρὰ τὸ ἄσημον καὶ πάντῃ ἄγνωστον εἰς τὴν Ἱστορίαν ὄνομα «Ἀπολλωνιᾶται», δι' οὗ ἔθετε μάλιστα εἰς ἀμφιβολίαν καὶ τοὺς ἀλλαχοῦ οἰκοῦντας Ἀπολλωνιάτας.

Διατηροῦντες λοιπὸν ἡμεῖς τὴν ὁρισθεῖσαν ἐποχὴν τῶν Ἐπιγραφῶν, δυνάμεθα νὰ φέρωμεν τὴν ἐπομένην εἰκασίαν, ἥτις μᾶς φαίνεται πάσης ἄλλης ἡ πιθανωτέρα.

Αἱ Ἐπιγραφαί μας εὑρέθησαν, ὅπου καὶ ἡ ὑπ' Ἀριθ. 4. ἥτις ῥητῶς μαρτυρεῖ περὶ ἀνεγέρσεως ἐν Λευκάδι φρουρίων καὶ ἄλλων ὀχυρωματικῶν οἰκοδομῶν, κατὰ τοὺς χρόνους τοῦ Αὐγούστου (30. π.χ.) Αἱ Ἐχινάδες πάλιν νῆσοι, ἐν αἷς καὶ ἡ Ἀπολλωνία, μαρτυροῦνται ὑπὸ τῶν ἀρχαίων τραχεῖαι καὶ ἄκαρποι. «Ἐχῖναι νῆσοι περὶ τὴν Αἰτωλίαν . . . . λέ»γονται καὶ Ἐχινάδες διὰ τὸ τραχὺ καὶ ὀξύ, παρὰ »τὸν Ἐχῖνον.» (α) ἕνεκα δὲ τῆς ἀκαρπίας ταύτης καὶ μικρότητός των, πιθανὸν ὅτι οἱ κάτοικοι προσέφευγον, πτωχοὶ χειρωνάκται, ἀλλαχοῦ εἰς ζήτησιν τῶν προσζωάρκειαν, διόπερ καὶ ὁ Θουκιδίδης λέγει αὐτὰς ἐρήμους. «ἔρημοι εἰσὶ καὶ οὐ μεγάλαι.» (ο). Συνάγεται δ' ἐκ τούτων πολλὰ πιθανὸν, ὅτι πρὸς τὰ βαρέα ἐκεῖνα ἔργα οἱ Λευκάδιοι προσεκάλεσαν βοηθοὺς ἐπὶ μισθῷ τοὺς πτωχοὺς τούτους γείτονάς των, οἵτινες, εἴτε διὰ νὰ διαδώσωσι τ' ὄνομά των ἐπὶ λόγῳ κέρδους (καθὸ οἰκοδομοποιοὶ) εἰς τοὺς τότε κυριάρχας φιλοπολέμους Ῥωμαίους, εἴτε καὶ αὐτοὶ οἱ Λευκάδιοι, θέλοντες ἁπλῶς νὰ διαιωνίσωσι τῶν μεγάλων τούτων οἰκοδομῶν τοὺς τεχνίτας, ἔθεσαν ἐπ' αὐτῶν τὰς περὶ ὧν ὁ λόγος μας Ἐπιγραφάς.

Ι. Ν. Σ.

(ἀκολουθεῖ)

ΙΣΤΟΡΙΑ τῶν γεωγραφικῶν ἀνακαλύψεων κτλ.

(Συνέχεια, ἴδε προηγούμενον φυλλάδιον)

Πρὸς ἄρκτον ἡ Γεωγραφία τῶν Ἑβραίων δὲν ἐξετείνετο ποτὲ πέραν τοῦ Καυκάσου· πρὸς δὲ τὰ βορειοανατολικὰ ἦτον ἐπίσης περιωρισμένη. Οἱ Χαλδαῖοι καταγόμενοι, ὡς φαίνεται, ἐκ τῆς πέραν παραλίας τῆς Κασπίας θαλάσσης, ἀναφέρονται ὑπὸ τοῦ Προφήτου Ἱερεμίου ὡς ἐλθόντες «ἐκ τῶν Ἄρκτων τῆς Ἄρκτου, καὶ τῶν περάτων τῆς γῆς.» Τῆς μὲν Αἰγύπτου καὶ Ἀραβίας οἱ Ἑβραῖοι ἦσαν εἰδήμονες, ἀλλὰ πρὸς δυσμὰς μόλις ἐγίνωσκον μέχρι τῶν παραλίων τῆς Ἑλλάδος.

Αἱ διεσπαρμέναι κατὰ τὰς Ἱερὰς Γραφὰς κοσμολογικαὶ ἔννοιαι εἶναι καὶ ὀλίγαι καὶ ἁπλούσταται. Εἰς τῶν Προφητῶν τὰ συγγράμματα ὑπάρχουσι πολλὰ ἴχνη δοξασίας τινος, καθ' ἣν ὁ Οὐρανὸς, ἢ τὸ «Ὄρος τοῦ Κυρίου», ἦτο πρὸς ἄρκτον. Ἡ γῆ ὑπετίθετο ἐπίπεδον περιοριζόμενον ἴσως ἀπὸ τὸν Ὠκεανὸν, ὅστις πάλιν περιωρίζετο ἀπὸ τὰς νεφέλας τοῦ Οὐρανοῦ· τοιαύτη φαίνεται ἡ γνώμη τοῦ Ἰὼβ, τοῦ ὑψηλοτέρου τῶν ποιητῶν· «Πρόσταγμα ἐγύρωσεν ἐπὶ πρόσωπον ὕδατος μέχρι συντελείας φωτὸς μετὰ σκότους.» Καὶ πάλιν λέγει, «Ἐπί τινος δὲ οἱ κρίκοι αὐτῆς (τῆς γῆς) πεπήγασι; Τίς δὲ ἐστὶν ὁ βαλὼν λίθον γωνιαῖον ἐπ' αὐτῆς; — Ἔφραξα δὲ θάλασσαν πύλαις, ὅτε ἐμαιοῦτο, καὶ ἐκ κοιλίας μητρὸς αὐτῆς ἐξεπορεύετο. Ἐθέμην δὲ αὐτῇ νέφος ἀμφίασιν, ὁμίχλῃ δὲ αὐτὴν ἐσπαργάνωσα.» (Ἰὼβ κς'. λή) Οἱ γενικοὶ αἰνιγμοὶ οἱ ἀπαντώμενοι εἰς τὰς Γραφὰς περὶ τῆς γῆς καὶ τῆς κτίσεως αὐτῆς εἶναι ἐπίσημοι τόσον διὰ τὸ συνοδεῦον αὐτοὺς ὑψηλὸν ὕφος, ὅσον διὰ τὴν μεγάλην αὐτῶν ἁπλότητα.

Οἱ Φοίνικες οἱ ναυτικώτεροι λαοὶ τῆς ἀρχαιότητος δὲν ἀφῆκαν κατὰ δυστυχίαν ὄπισθέν των οὐδὲν σύγγραμμα. Τὰ ἐπιχειρήματά των γνωρίζομεν ἀπὸ τὰς Ἱερὰς Γραφὰς, καὶ ἀπὸ ἐσπαρμένας ἐνστάσεις εἰς τοὺς Ἕλληνας καὶ Λατίνους συγγραφεῖς. Εἴδομεν ὅτι αὐτοὶ ἐγένοντο ναύκληροι ἐπὶ τοῦ στόλου τοῦ Σαλομῶντος· καὶ ὁσάκις οἱ παλαιοὶ συγγραφεῖς ἀναφέρωσιν Αἰγυπτιακὰ πλοῖα, αὐτὰ ἀναμφιβόλως ὡπλίζοντο καὶ ὡδηγοῦντο ἀπὸ Φοίνικας. Οἱ ἄνθρωποι οὗτοι ἦσαν οἱ ἔμποροι τῶν Αἰγυπτίων, τῶν ὁποίων οἱ νόμοι καὶ ἡ θρησκεία δὲν ἐνεψύχουν καθόλου τὰ θαλάσσια ἐπιχειρήματα. Αὐτοὺς δὲ πάντοτε εὑρίσκομεν, ὡς ξένους ἐμπόρους τῆς Αἰγύπτου, εἰς τὰς εὐτυχεῖς ἡμέρας τῶν ἑκατομπύλων Θηβῶν τὰ δὲ εἰσέτι σωζόμενα κολοσσαϊκὰ μνημεῖα τὰ δεικνύοντα τὰ παλαιὰ πλούτη καὶ τὸ μεγαλεῖον ἐκείνης τῆς βασιλείας ἀρκοῦσι νὰ μᾶς πείσωσιν ὅτι ἡ ναυτικὴ

(α) Itin. Tom. 1. pag. 402. (β) Ξυγγ. Α. §. 26. (γ) Βιβ. Ζ'. §. ς'. (δ) Lib. XXVIII. Cap. VIII. (ε) Ἐν Α. Ἀπολλωνίᾳ. (ζ) Ἀανθάνεται μεγάλως ὁ Ὀρτέλιος λέγων τὴν ὑπὸ Στράβωνος ἐν Ἰλλυρίᾳ Ἀπολλωνίαν, ὅτι εἶναι ἡ αὐτὴ τῇ ὑπὸ Λιβίου καὶ Στεφάνου ἐνταῦθα μνημονευομένῃ. (α) Barthelemy Numismat. Ancien pag. 172. (β) Saggio Storico sull' età di Leucadia sotto il dominio de' Romani. ec. pag. 12—13.

(γ) I. Franzius Elem. Epigraph. Gr. N.o 61. καὶ Boeckhius C. 1. N.o 221. (δ) Saggio Stor. sull' età di Leucad. sotto il dom. de' Rom. ec. pag 12—13.

(α) Στεφ. Βιζαντ. ἐν Α. Ἐχῖναι. (ο) Ξυγγ. Β'. §. 102.

ἐπίτευξις τοῦ συγγενεύοντος τούτου Λαοῦ ὑπῆρξεν ἱκανῶς μεγάλη. Ἡ ἐπίβλεψις τῆς Αἰγύπτου ὑπὸ τοῦ Ἰωσὴφ, αἱ ἀποθῆκαι τοῦ σίτου εἰς τὰς διαφόρους αὐτῆς περιοχὰς, πρὸς ἀπάντησιν τοῦ ἐπικειμένου λιμοῦ, καὶ ἡ γενικὴ χρῆσις νομισμάτων καθ' ὅλην τὴν χώραν, πάντα ταῦτα ἀποδεικνύουσι βαθμόν τινα κοινωνικῆς τάξεως καὶ οἰκονομίας καὶ οἰκειότητα πρὸς τὸν τοῦ Ἐμπορίου δρόμον, ἥτις παρέχει ἀπορίαν εἰς τόσον ἀπομεμακρυσμένην ἐποχήν. Ἑπτακοσίους χρόνους ὑστερότερον, εἰς τὴν Πολιορκείαν τῆς Τρῳάδος, οἱ Ἕλληνες ἀγνοοῦσαν τὴν χρῆσιν νομισμάτων.

Οἱ Φοίνικες ἐμέθεξαν ἀπὸ τὸν ἐξευγενισμὸν τῶν Αἰγιπτίων· αὐτοὶ ὠφελήθησαν μεγάλως προμηθεύοντες τὸ πλούσιον καὶ πολυτελὲς τοῦτο ἔθνος ἀπὸ ξένα προϊόντα, καὶ ἑνώσαντες εἰς τὰς γνώσεις αἵτινες ἤκμαζον εἰς τὰς Θήβας καὶ τὴν Μέμφιν τὴν προμηθειαν τῶν ναυτικῶν ἐπιχειρημάτων, ἐπέδοσαν ἐντὸς ὀλίγου ἀρκούντως εἰς ὅλας τὰς τέχνας τῆς ναυτικῆς. Αἱ πολυάριθμοι ἀποικίαι αἱ συστηθεῖσαι ὑπ' αὐτῶν εἰς τὰς ὄχθας τοῦ Εὐξείνου, τῆς Μεσογείου, καὶ τοῦ Ἀτλαντικοῦ πέραν τοῦ πορθμοῦ τῆς Γιβραλτάρης, μαρτυροῦσι τὴν ἔκτασιν τῶν ἀρχαίων αὐτῶν θαλασσοπορίων.

Τὸ φιλοκίνδυνον τοῦτο ἔθνος πιθανὸν νὰ ἔφθασεν ὡσαύτως, κατὰ καιρὸν εἰς τὴν Ἰνδίαν διὰ μέσου τῆς Ἐρυθρᾶς θαλάσσης. Φοίνικες ἦσαν ναύκληροι εἰς τὰ πλοῖα τοῦ Σαλομῶντος κατὰ τὸν τριετῆ αὐτῶν πλοῦν πρὸς τὴν Τάρσιδα. Τὸ δὲ ἀπαιτούμενον μέγα διάστημα χρόνου διὰ τὰς θαλασσοπορίας ταύτας ὁμολογεῖ τὴν βραδεῖαν τῆς ἀρχαίας ναυτικῆς προόδου, καὶ πιθανὸν τὸ αὐτὸ αἴτιον ἐμπόδισε τὴν συχνὴν αὐτῶν ἐπανάληψιν· ἀλλ' ἡ τακτικὴ μὲ τὴν Ἰνδίαν κοινωνία διετηρεῖτο βέβαια ἀπὸ τοὺς Ἄραβας, οἵτινες ἅμα εἶδον ξένα ἔθνη περιπλέοντα τὴν ἰδίαν αὐτῶν Χερσόννησον, δὲν ἤργησαν νὰ μάθωσι τὴν ὠφέλειαν τῆς παρακειμένης αὐτῶν θέσεως.

Αἱ Φοινικικαὶ ἀποικίαι Οὐτικὴ, Καρχηδὼν, καὶ Γάδη, ἢ Γάδειρα ἐσυστήθησαν μεταξὺ τῆς ὀγδόης καὶ δωδεκάτης ἑκατονταετηρίδος πρὸ τῆς Χριστιανικῆς ἐποχῆς· ἀλλ' αἱ θάλασσαι τῆς Δύσεως πιθανὸν νὰ ἐγνωρίζοντο αἰῶνας πρότερον παρὰ τῶν συστηθεισῶν ἀποικιῶν, τοσοῦτον ἀπέχουσαι ἀπὸ τὴν μητρόπολιν.

Οὔτε βλέπομεν ὅτι οἱ Φοίνικες χίλια περίπου ἔτη τουλάχιστον πρὸ Χριστοῦ εἶχον ἐξετάσει τὸν Δυτικὸν Ὠκεανὸν, καὶ ἐνταυτῷ ἔπλεον εἰς τὸν Εὔξεινον Πόντον καὶ εἰς τὸν Περσικὸν κόλπον. Ἡ Γεωγραφικὴ αὐτῶν γνῶσις φαίνεται ὅτι ἱκανῶς ἐξετάνθη· ἡ βάρβαρος ὅμως ζηλοτυπία ἀναγκάζουσα αὐτοὺς νὰ κρύπτωσι τὰς ἀνακαλύψεις των ἔρριψε παχὺ σκότος ἐπὶ τῆς φήμης των. Αἱ τέχναι, ὁ πολιτισμὸς, καὶ τὰ ἐμπορικὰ τῶν Φοινίκων πλούτη κατὰ τοὺς ἀρχαίους αἰῶνας, ἀτελῶς δύνανται τὴν σήμερον νὰ ἐκτιμηθῶσιν ἀπὸ τὰ σωζόμενα περὶ αὐτῶν ὑπομνήματα. Αἱ πυραμίδες καὶ τὰ κολοσσαϊκὰ τῆς Αἰγύπτου ἐρίπεια, ἀποδεικνύουσιν ἀριδήλως εἰς μακρυνοὺς μεταγενεστέρους τὸ μεγαλεῖον ἐκείνης τῆς Βασιλείας, τὰ ἐμπορικὰ ὅμως ἐπιχειρήματα καὶ ἡ θαλάσσιος τῶν Φοινίκων ἐπίδοσις δὲν ἀφῆκαν κανὲν ἀπὸ τὰ ἀνάλογα ταῦτα καὶ διαρκῆ μνημεῖα. Ὁ παλαιὸς κόσμος ὑπέφερε διαφόρους ἀναστροφὰς εἰς τὰς τέχνας καὶ εἰς τὸν φωτισμὸν τοῦ ἀνθρωπίνου γένους, διὰ τὴν δυσκολίαν καὶ τὰ ἔξοδα τοῦ πολλαπλασιασμοῦ τῶν βιβλίων· ἐνδιαφέρει δὲ τὰ μέγιστα εἰς τὴν παροῦσαν περίστασιν νὰ παρατηρήσωμεν ὅτι ἡ Γεωγραφικὴ γνῶσις τῶν Φοινίκων κατὰ τοὺς μυθώδεις χρόνους τῆς Ἑλλάδος ἐνηγκαλίζετο τοσοῦτον μέρος γῆς, ὅσον ἐκείνη τῶν Ῥωμαίων κατὰ τὸν ἀκμάζοντα αἰῶνα τοῦ Αὐγούστου.

ΚΕΦΑΛΑΙΟΝ Β'.

Οἱ Ἕλληνες, — Ὁμηρικὸς Αἰών.

Οἱ πρῶτοι ναῦται πειρᾶται — Δούλων ἐμπόριον τῆς Ἀρχαιότητος — Ὁμήρου γνῶσις περὶ Ἑλλάδος — Περὶ Σκυθῶν. — Περὶ Αἰγύπτου καὶ Αἰθιώπων Τὰ πλοῖα τοῦ Ὁμηρικοῦ Αἰῶνος. Μυθικαὶ χῶραι περὶ τὰ Δυτικὰ — Πλοῦς Ὀδυσσέως — Οἱ Κύκλωπες — Νῆσοι τῆς Κέρκης καὶ τοῦ Αἰόλου. Πέρατα τοῦ Ὠκεανοῦ καὶ γῆ τοῦ σκότους. Αἱ πλανώμεναι νῆσοι. Σύλλα καὶ Χάρυβδις καὶ αἱ Σειρῆνες. — Σίκουλοι καὶ Σίκανοι — Τρινακρία — Ὅμηρος ἀγνοῶν τὰ Δυτικὰ μέρη. Ἡσίοδος — Βασιλεὺς Λατῖνος — Ὁ Ἐριδανὸς — Ἀργοναυτικὴ Ἐκστρατεία — Ἀξιόπιστον αὐτῆς. Ὁ Εὔξεινος Πόντος γνωστὸς τοῖς Πελασγοῖς. Τὸ Χρυσοῦν δέρμα. Ἐπιστροφὴ τοῦ Ἰάσωνος διαφόρως διηγουμένη. Ἡ Ὀρφικὴ διήγησις — Ἱέρνις. Οἱ Κιμμέριοι τῆς Δύσεως — Διασάφησις ἐκ τῆς Μυθολογίας. Ἠλύσσια καὶ τῶν Μακάρων νῆσοι περὶ τὴν Δύσιν — Σύνοψις.

Τὸ Ἐμπόριον ἀναγκαίως προήγαγε ταχέως τοὺς Φοίνικας εἰς κοινωνίαν μετὰ τῶν Ἑλλήνων τῶν περὶ τὰς νήσους καὶ τὰς ὄχθας τοῦ Αἰγαίου διεσπαρμένων. Αἱ πραγματευόμεναι σκευασίαι των, αἳ διήγειρον τὸν θαυμασμὸν ἑνὸς ἀγρίου λαοῦ, συνηλλάσσοντο μὲ τὰ φυσικὰ προϊόντα τῆς γῆς, καὶ ἴσως συνεχέστερον διὰ δούλων. Οὕτως ὁ Προφήτης Ἐζεκιὴλ ἀναφέρει τὴν πορφύραν καὶ βύσσον ἐκ τῶν νήσων τοῦ Ἐλισᾶν, καὶ ἐνταυτῷ λέγει, «ὁ Ἰαβὰν, Θουβὰλ, καὶ Μεσὲχ οὗτοι ἦσαν ἐμποροί σου· εἰς τὴν ἀγοράν σου ἐμπορεύοντο ψυχὰς ἀνθρώπων, καὶ σκεύη χάλκινα.» (Ἐζεκ. Κεφ. κζ'. 13.)

Τὰ αἴτια ἅτινα ἐκίνησαν τοὺς Ἕλληνας εἰς τὰς παλαιὰς ναυτικὰς ἐκστρατείας δεικνύονται σαφῶς ἀπὸ τὸν πρῶτον τοῦ Ἡροδότου παράγραφον ἐν ᾧ περιγράφει τὴν ἔκρηξιν τῶν πολέμων μεταξὺ Ἑλλήνων καὶ βαρβάρων, ὡς προαχθεῖσαν διὰ σειρᾶς πειρατικῶν εἰσβολῶν. Ἰὼ ἡ θυγάτηρ τοῦ βασιλέως τοῦ Ἄργους, ἡρπάγη ἀπὸ τοὺς Φοίνικας. Ἡ Εὐρώπη ἡρπάγη τότε ἀπὸ τὴν Τύρον ἀπὸ τοὺς Κρῆτας: ὁ Ἰάσων ἔφυγε ἀπὸ τὴν Μηδείαν· καὶ ὅτε ὁβασιλεὺς τῆς

Κολχίδος ὁ πατήρ της ἐζήτησεν ἀνταλλαγὴν, ἠρνήθη, λέγει ὁ Ἱστορικὸς, διότι τὰ παράπονα τοῦ Ἰνάχου, Πατρὸς τῆς Ἰὼ, ἠμελήθησαν ὑπὸ τῶν φθορέων. Τότε ἀντιπειρατευόμενοι ἥρπασαν καὶ τὴν Ἑλένην.

Πόλεμος μόνον ἐπιτηδεύεται παρὰ τοῖς ἀπολιτεύτοις ἔθνεσιν, αἰχμάλωτοι δὲ ἐπικαρποῦνται διὰ τῆς ἐμπορίας. Οἱ Φοίνικες ἀναμφιβόλως ἁμιλλώμενοι, ἔπλητον τὰς ἀγορὰς των ἐξ αὐτῶν· ἡ ἠθικότης τοῦ ἐμπορίου των ἐξέπεσε μετὰ τῆς παρανόμου ταύτης πραγματείας. Οὐδέποτε ἠράσθησαν ἀκροσφαλῶν κερδῶν, καὶ δυνάμεθα νὰ συμπεράνωμεν ὅτι οἱ ἔμποροι τῆς Σιδῶνος ἠπάτησαν τοὺς Ἕλληνας διὰ τῆς αὐτῆς δολιότητος τῆς ὑπὸ Χριστιανῶν χρασθείσης μετὰ τοσοῦτον αἰώνων πολιτισμὸν πρὸς τοὺς ἁπλοῦς ἐγκατοίκους τοῦ νέου κόσμου. Ἐντεῦθεν ὁ Ὅμηρος, ὃς τόσον συχνὰ φημίζει τὴν ὑπεροχὴν τῶν Σιδονίων τεχνιτῶν, ἐπονειδίζει τὸ ἔθνος ὀξέως ὡς ἀπλήστως σφετεριζόμενον τὰ τῶν ἄλλων καὶ χαμερπῶς συνεταιριζόμενον ἐπὶ ἐνοχῇ, καὶ διαγράφει τῳόντι αὐτοὺς ὡς ἐχθροὺς τῆς ἀνθρωπότητος, καὶ «παντοίως ἀνομοῦντας παρ' ἀνθρώποις.»

Ἡ τῶν γραμμάτων γνῶσις, ἣν οἱ Ἕλληνες ἔλαβον ἀπὸ τοὺς Φοίνικας, πιθανὸν νὰ ἀνταμείψῃ εἰς τὴν γνώμην τῶν μεταγενεστέρων ἁπάσας τὰς ἐν τῇ συγκοινωνίᾳ ἀμφοτέρων τῶν ἐθνῶν πραχθείσας ὕβρεις.

Οἱ Ἕλληνες ἐνήργουν ζωηρῶς εὐτόλμως, καὶ ἀγχινόως, καὶ ἐκ τούτου ἦσαν ἱκανοὶ νὰ εἰσχωρήσωσιν εἰς τὰ κρύφια τῆς φύσεως. Ἐξομοιούμενοι ἑτέροις ἀρχαίοις ἔθνεσι κατὰ τὴν ζωηρότητα τῆς Φαντασίας, ὑπερεῖχον δὲ πολλῶν κατὰ τὸ πνεῦμα φιλοσοφικῆς θεωρίας· διέφερον δὲ τῶν Φοινίκων καθότι οὗτοι μὲν ἐφθόνουν μήπως ὁ λοιπὸς κόσμος μεθέξῃ τῶν γνωσεών του, ἐνῷ ἀπ' ἐναντίας οἱ Ἕλληνες ἦσαν κοινωνικοὶ ὅσον περίεργοι, καὶ ἔσπευδον πρὸς φήμην μᾶλλον ἢ ὠφέλειαν *ῥυπαρᾶς* τινος πολιτικῆς.

Γ. Δ. Κ.

(ἀκολουθεῖ)

Η ΧΗΡΑ ΚΑΙ ΤΟ ΤΕΚΝΟΝ ΤΗΣ

«Συμπονήσατε τὸ γῆρας, ἐντὸς τῆς λευκῆς κόμης τοῦ ὁποίου ἡ τιμὴ καὶ τὸ σέβας ἀείποτε ἐπεκράτησαν.»

(Marlowe's Tamburlaine.)

Ἐκεῖνοι οἵτινες συνηθίζουσι νὰ περιεργάζωνται τοιαύτας σκηνὰς, πρέπει νὰ παρετήρησαν τὴν ἠρεμίαν καὶ σιγὴν Ἀγγλικῆς τινος θέας, κατὰ τὴν ἡμέραν τῆς Κυριακῆς. Ὁ ἀδιάλειπτος θόρυβος τοῦ μύλου, ὁ τακτικὸς καὶ βαθμιαῖος ῥαβδισμὸς τῶν Δημητριακῶν καρπῶν, ὁ ἦχος τῆς σφύρας τοῦ σιδηρουργοῦ, τὸ σύρισμα τοῦ ἀροτῆρος, ὁ κρότος τῆς ἁμάξης, καὶ ὅλοι οἱ λοιποὶ ἦχοι τῆς ἀγροτικῆς ἐργασίας εἶναι διακεκομμένοι πρὸς ἀνάπαυσιν, ὡς καὶ αὐτὸς ὁ ὀλακτισμὸς τῶν ἀγροίκων κυνῶν, ὡς ἐκ τῆς διακοπῆς ὁπωσοῦν τῶν διερχομένων ὁδοιπόρων, δὲν ἠκούετο τόσον συχνά. Εἰς τοιαύτας στιγμὰς διελογιζόμην σχεδὸν πάντοτε μὲ τὴν φαντασίαν μου, τοὺς ἀνέμους κοπάζοντας, καὶ τὴν ἀσκεπῆ θέαν, τῆς ὁποίας οἱ χλοεροὶ χρωματισμοὶ ἐχάνοντο βαθμηδὸν εἰς τὸ γλυκοκυανοῦν τοῦ ὁρίζοντος, χαίρουσαν καὶ ἀγαλλομένην εἰς τὴν ἱερὰν ταύτην γαλήνην.

Ὀρθῶς ἐθεσπίσθη, ὅτι ἡ ἡμέρα τῆς προσευχῆς, πρέπει νὰ ἦναι ἡμέρα ἀναπαύσεως, καθότι ἡ ἱερὰ ἀνάπαυσις, ἥτις ἐπικρατεῖ εἰς τὸ πρόσωπον τῆς γῆς, ἔχει τὴν ἠθικήν της ἐπιῤῥοήν· δι' αὐτῆς πᾶν ἀνήσυχον πάθος καταπραΰνεται καὶ μᾶς κάμνει νὰ συναισθανθῶμεν τὸ ἀληθὲς θρήσκευμα τῆς ψυχῆς διεγειρόμενον εὐγενῶς εἰς τὰ ἐνδόμυχα τῆς καρδίας. Ἐγὼ αὐτὸς μάλιστα κατακυριεύομαι ὑπὸ τοιούτων αἰσθημάτων, ὁσάκις εὑρίσκωμαι εἰς ἀγροτικήν τινα Ἐκκλησίαν, ἀναμέσον μιᾶς φύσεως τοσοῦτον γαληνιαίας, ὅπερ δυσκόλως ἀπαντῶ εἰς οἱονδήποτε ἄλλο μέρος, καὶ νομίζω τὸν ἑαυτόν μου, ἂν ὄχι θρησκευτικώτερον, εὐτυχέστερον ὅμως τὴν ἡμέραν τῆς Κυριακῆς, παρ' ὅλας τὰς λοιπὰς τῆς Ἑβδομάδος.

Διαρκούσης τῆς τελευταίας διαμονῆς μου εἰς τὴν ἐξοχὴν, συνήθιζον νὰ ἐπιστῶ τὴν προσοχήν μου εἰς τὴν παλαιὰν ἐκκλησίαν τοῦ χωρίου. Αἱ σκιεραὶ διοδοί της, τὰ κατασυντριμμένα μνημεῖα, τὰ πεπαλαιωμένα δρύϊνα καθίσματά της, σεβάσμια ἕνεκα τοῦ μυστηριώδους τῶν παρερχομένων ἐποχῶν, ταῦτα πάντα ἐδείκνυον ὅτι ἦτο ἰδιάζουσα ἑστία ἱερᾶς προσευχῆς καὶ μελέτης. Ἐπειδὴ ὅμως εὑρίσκετο ἀναμέσον πλουσίας ἀριστοκρατικῆς γειτονίας, ἡ πολυτέλεια τοῦ σειρμοῦ εἰσεχώρησεν ὡς καὶ εἰς αὐτὸ τὸ ἄδυτον, καὶ ᾐσθάνθην τὸν ἑαυτόν μου ἀδιαλείπτως ὠθούμενον καὶ συγχεόμενον μὲ τὰ ἐγκόσμια, ἕνεκα τῆς ψυχρότητος καὶ τῆς πομπῆς τῶν περιοικούντων με πτωχῶν σκωλήκων. Τὸ μόνον ἀντικείμενον ἐξ ἁπάσης τῆς συναγωγῆς, εἰς τὸ ὁποῖον ἐχαρακτηρίζετο ἡ ταπεινὴ καὶ ἱκετευτικὴ εὐλάβεια ἑνὸς ἀληθοῦς Χριστιανοῦ, ἦτο πτωχή τις γραῖα, ἥτις ἐκάμπτετο ὑπὸ τοῦ βάρους τῶν χρόνων καὶ τῶν ἀσθενειῶν.

Ἴχνη τινὰ ἐμαρτύρουν ἐναργῶς, ὅτι δὲν κατεβάλλετο ὑπὸ ὑπερβολικῆς πενίας· χαρακτηριστικά τινα μετριοφρόνου ὑπερηφανείας διεκρίνοντο εἰς τὸ πρόσωπόν της, τὸ ἔνδυμά της, μολονότι εὐτελὲς εἰς τὰ ἄκρα, ἦτο ὅμως καθαρώτατον, μικρός τις σεβασμὸς προσεφέρετο εἰς αὐτὴν, καθότι δὲν ἔλαβε μέρος μεταξὺ τῶν πτωχῶν τοῦ χωρίου, ἀλλ' ἐκάθησε μόνη εἰς τὰς βαθμίδας τοῦ θυσιαστηρίου, ἐφαίνετο ὅτι ἐγκατέλιπε πᾶσαν ἀγάπην, πᾶσαν φιλίαν, πᾶσαν συγκοινωνίαν, καὶ δὲν ἐναπέμεινον πλέον εἰς αὐτὴν εἰμὴ αἱ προσδοκίαι τοῦ Οὐρανοῦ. Ὅταν τὴν εἶδον ἀσθενῶς ἐγειρομένην καὶ κύπτουσαν τὸ γηραλαῖον της σῶμα εἰς προσευχὴν, καὶ ἔχουσαν κατὰ συνήθειαν τοὺς ὀφθαλμούς της προσηλωμένους εἰς τὸ βιβλίον, τὸ ὁποῖον αἱ τρέμουσαι χεῖρες της καὶ ἡ ἐκλείπουσα ὅρασίς της δὲν τῇ ἐπέτρεπον ν' ἀνα-

γνώση, ἀλλὰ τὸ ὁποῖον ἦτο καλῶς ἐγκεχαραγμένον εἰς τὴν μνήμην της, ᾐσθάνθην εἰς τὸν ἑαυτόν μου ἐσωτερικήν τινα πεποίθησιν, ὅτι ἡ ἀσθενὴς καὶ διακεκομμένη φωνή της, ὑψοῦτο εἰς τοὺς οὐρανοὺς, ταχύτερον τῶν ἀπαντήσεων τοῦ ὑπηρέτου εἰς τὰς παρακλήσεις τοῦ ἱερέως, τοῦ ἤχου τῶν ὀργάνων ἢ τῆς ψαλμῳδίας τοῦ χοροῦ.

Συναισθάνομαι ὑπερβολικὴν εὐχαρίστησιν, ὁσάκις περιεργάζωμαι τὰς ἐκκλησίας τῆς ἐξοχῆς, καὶ μάλιστα αὕτη ἡ περὶ ἧς ὁ λόγος, μὲ εἵλκυε πολὺ συχνάκις ἕνεκα τῆς μαγευτικωτάτης θέσεώς της. Ἵστατο ἐπὶ λοφίσκου, πέριξ τοῦ ὁποίου μικρὸς ῥύαξ ἐσχημάτιζε θελκτικώτατον ὅριον, καὶ ἐκεῖθεν διεχύνετο ἀναμέσον ἐκτεταμένου καὶ πυκνοτάτου λειμῶνος. Αὕτη ἦτο περιστοιχισμένη ὑπὸ δένδρων, τὰ ὁποῖα ἐφαίνοντο σχεδὸν συνυπάρξαντα μετ' αὐτῆς, καὶ τὸ ὑψηλὸν κωδωνοστάσιόν της Γοτθικῆς κατασκευῆς, ἐγειρόμενον ἐλαφρῶς ἀναμέσον τῶν δένδρων, ἐσχημάτιζε τὸ κέντρον, πέριξ τοῦ ὁποίου αἱ κορῶναι καὶ οἱ ἱέρακες περιΐπταντο. Διέμεινον ἐκεῖ ὁλόκληρόν τινα πρωΐαν, περιεργαζόμενος δύο ἐργάτας σκάπτοντας ἕνα λάκκον. Εἶχον ἐκλέξει μίαν ἀπὸ τὰς πλέον ἀπομεμονωμένας καὶ παρημελημένας γωνίας τοῦ νεκροταφείου, ὅπου, ἀπὸ τὴν πληθὺν τῶν πέριξ ἀνωνύμων τάφων, ἐφαίνετο, ὅτι ἐνδεεῖς καὶ ἔρημοι μετεκομίζοντο καὶ ἐθάπτοντο σωρηδόν. Ἐπληροφορήθην ὅτι ὁ νέος τάφος ἦτο διὰ τὸν μονογενῆ υἱὸν μιᾶς πτωχῆς χήρας. Ἐνῷ δὲ ἡ φαντασία μου ἐφέρετο ἤρεμος ἐπὶ τῶν διακρίσεων τῆς κοινωνικῆς τάξεως καὶ καταγωγῆς, αἵτινες διατηροῦνται καὶ ἐκτείνονται ἕως καὶ εἰς αὐτὸ τὸ χῶμα, ὁ ἦχος τοῦ κώδωνος ἀνήγγειλε τὴν ἄφιξιν τοῦ νεκροῦ. Ἡ ἐπικήδειος πομπὴ ἦτο πτωχὴ καὶ ταπεινοτάτη, καὶ τὸ νεκρικὸν φέρετρον ἁπλούστατον καὶ ἀσκεπὲς, ἐφέρετο ὑπό τινων χωρικῶν. Ὁ νεκροφύλαξ ἐπροπορεύετο μὲ ψυχρὰν ἀδιαφορίαν. Οἱ παρακολουθοῦντες δὲν ἦσαν προσποιητικῶς λυπημένοι, οὐδὲ μὲ τὸ ἔνδυμα ἐξωτερικοῦ πένθους, ἀλλ' ἦτο εἷς πραγματικῶς ὁ κατατεθλιμμένος, ὅστις, παρακολουθῶν τὸν νεκρὸν, ἐψέλλιζεν ἀσθενεῖς καὶ διακεκομμένας τινὰς φράσεις. Ἦτο ἡ γηραιὰ μήτηρ τοῦ θανόντος, ἡ τρισάθλιος ἐκείνη γραῖα, τὴν ὁποίαν εἶχον εἰδεῖ καθημένην εἰς τὰς βαθμίδας τοῦ θυσιαστηρίου. Ἐπισυνωδεύετο ὑποστηριζομένη ὑπὸ ἀγαπητῆς τινος φίλης, προσπαθούσης νὰ τὴν παρηγορήση. Ὀλίγοι τῶν γειτνιαζόντων πτωχῶν ἠνώθησαν εἰς τὴν παρακολουθίαν, καὶ παιδία τινὰ τοῦ χωρίου ἔτρεχον χειροπιασμένα, ποτὲ μὲν φωνάζοντα μὲ ἀπερίγραπτον ἱλαρότητα, ποτὲ δὲ παύοντα καὶ παρατηροῦντα μὲ βρεφικὴν περιέργειαν τὸ ἀπαρηγόρητον αἴσθημα τοῦ λυπημένου.

Μόλις ἡ ἐπικήδειος παρακολουθία ἐπλησίασε τὸν τάφον, ἐξῆλθε διὰ τῆς θύρας τοῦ ναοῦ ὁ ἱερεὺς, περιβεβλημένος τὸν λευκὸν μανδύαν, ἔχων εἰς τὰς χεῖρας τὸ βιβλίον καὶ παρακολουθούμενος παρὰ τοῦ ὑπηρέτου τῆς Ἐκκλησίας. Ἡ τελετὴ ἐδείκνυεν ὅτι ἐγένετο χάριν εὐσπλαγχνίας, καθότι ὁ ἀποθανὼν ἦτον ἔρημος καὶ ἡ ἐπιζήσασα μήτηρ, ἐνδεής. Ἡ ἐπικήδειος ἀκολουθία ἀνεγνώσθη μὲ πολὺν ψυχρότητα καὶ χωρὶς αἴσθημα· ὁ παχὺς ἱερεὺς ἐπροχώρησεν ὀλίγα βήματα ἀπὸ τὴν θύραν τῆς Ἐκκλησίας, ἡ φωνή του, μόλις ἠκούετο εἰς τὸν τάφον, εἰς τρόπον ὥστε τὸ ὑψηλὸν καὶ συγκινητικὸν τῆς ἐπικηδείου τελετῆς εἶχε μεταβληθῆ εἰς ψυχρὸν ψιθυρισμὸν λέξεων.

Ἐπλησίασα πρὸς τὸν τάφον. Τὸ νεκρικὸν φέρετρον ἔκειτο ἐπὶ τῆς γῆς καὶ ἐπ' αὐτοῦ ἦτο γεγραμμένον τὸ ὄνομα καὶ ἡ ἡλικία τοῦ θανόντος. «Γεώργιος Σόμερ, εἴκοσι καὶ ἓξ ἐτῶν τὴν ἡλικίαν.» Ἡ τρισάλαινα μήτηρ βοηθουμένη ἐγονυπέτησε πλησίον τοῦ νεκροῦ υἱοῦ της, περιέπλεξε τὰς ἀσθενεῖς της χεῖρας ἐν εἴδει προσευχῆς, καὶ ἠδυνήθην νὰ διακρίνω ὡς ἐκ τοῦ ἀσθενοῦς ταραγμοῦ τοῦ σωματός της καὶ τῆς σπασμοδικῆς κινήσεως τῶν χειλέων της, ὅτι αὕτη παρετήρει τὰ τελευταῖα λείψανα τοῦ υἱοῦ της μὲ φιλόστοργον καὶ κατασυντετριμμένην μητρικὴν καρδίαν.

Ἐνῷ ἐγίνοντο προετοιμασίαι ἵνα ἐνταφιάσωσι τὸν νεκρὸν, ἔβλεπέ τις ἐκείνας τὰς θορυβώδεις κινήσεις, αἵτινες προσβάλλουσι τόσον σκληρῶς τὰ αἰσθήματα τῆς λύπης καὶ τοῦ πάθους, ἠκούοντο αἱ ψυχραὶ καὶ μὲ ἀδιαφορίαν διδόμεναι διαταγαὶ, ὁ ἐπὶ τῆς ἄμμου καὶ τῶν χαλίκων κτῦπος τῆς δικέλλης, ὅσις εἰς τὸν τάφον ἐκεῖνον τὸν ὁποῖον ἀγαπῶμεν, καθίσταται ὁ ἦχος ὁ πλέον σπαραξικάρδιος. Ἡ πέριξ γινομένη σύγχυσις καὶ ταραχὴ, φαίνεται ὅτι ἤγειρον τὴν μητέρα ἀπὸ τὸν βαθύτατον ῥεμβασμὸν εἰς τὸν ὁποῖον ἦτο καταβεβυθισμένη. Ὕψωσε τοὺς ὑπὸ τῶν δακρύων καὶ τῆς ἀθυμίας στίλβοντας ὀφθαλμούς της, ἔρριψεν ἓν βλέμμα θηριωδίας, καὶ καθὼς εἶδε τοὺς πλησιάζοντας νὰ τῆς ἁρπάσωσιν ἀπὸ πλησίον τὸ νεκρικὸν φέρετρον καὶ τὸ καταβιβάσωσιν εἰς τὸν τάφον, ἐξέτεινε τὰς χεῖρας καὶ παρεδώθη εἰς ὀδυνηρὰν ἀγωνίαν καὶ ἀκατάπαυστα δάκρυα. Ἡ δύστηνος γυνὴ ἥτις ἵστατο πλησίον της, τὴν ἔλαβεν ἀπὸ τῆς χειρὸς καὶ ἐπροσπάθει νὰ τὴν ἐγείρη διὰ παρηγορητικῶν λέξεων, «ἔλα τώρα, ἔλα τώρα,» τῇ ἔλεγε «μὴ λυπεῖσαι τόσον» καὶ εἰς ταύτας τὰς λέξεις δὲν ἠδυνήθη εἰμὴ νὰ κινήση τὴν κεφαλὴν καὶ τὰς χεῖράς της, ὡς ἂν ἔλεγεν· ἡ λύπη μου εἶναι ἀπαρηγόρητος.

Καθὼς κατεβίβασαν τὸν νεκρὸν εἰς τὸν τάφον, ὁ ὑπὸ τῶν σχοινίων προζενούμενος ἦχος ἐφαίνετο νὰ βασανίζη τὴν καρδίαν της· ὅτε ὅμως κατὰ σύμπτωσιν τὸ νεκρικὸν φέρετρον, καταβιβαζόμενον συνεκρούετο μὲ τὸ χῶμα, τότε ὅλαι αἱ μητρικαὶ τρυφερότητες ἀνεπτύσσοντο, ὡς ἂν ἐπροξενεῖτο βλάβη τις εἰς ἐκεῖνον, ὅστις εὑρίσκετο τόσον μακρὰν τῶν ἐπιγείων δυστυχιῶν.

Οἱ ὀφθαλμοί μου δὲν ἠδυνήθησαν ἔτι πλέον νὰ διαμείνωσι προσηλωμένοι εἰς αὐτὴν τὴν σκηνὴν, ἡ καρδία μου ἐκ βάθρων συνεκινήθη, καὶ ἀπὸ τοὺς ὀφθαλμούς μου κατέπιπτον κρουνηδὸν τὰ δάκρυα· συνησθάνθην, ὅτι ἦτο βάρβαρος ἡ πρᾶξίς μου αὕτη, νὰ διαμένω ἐκεῖ πλησίον, παρατηρῶν ὀκνηρῶς τὴν τραγικὴν ταύτην σκηνὴν τῆς μητρικῆς λύπης καὶ ἀδημονίας· μετεφέρθην ὅθεν εἰς ἄλλο μέρος τοῦ νεκροταφείου, ὅπου διέμεινον, ἕως οὗ ἀνεχώρησεν ἡ ἐπικήδειος παρακολουθία.

Ὅταν εἶδον τὴν μητέρα σιγαλῶς καὶ ὀδυνηρῶς ἐγκαταλείπουσαν τὸν τάφον, ἀπαφίνουσαν ὄπισθέν της τὰ λείψανα τοῦ ἐπὶ τῆς γῆς προσφιλεστέρου της ἀντικειμένου, καὶ ἐπιστρέφουσαν εἰς τὴν ἐρημίαν καὶ τὴν ὀρφανίαν, ἡ καρδία μου συνεκινήθη ὑπὲρ αὐτῆς. Τί, εἶπον καθ' ἑμαυτὸν, εἶναι τὰ δυστυχήματα τῶν πλουσίων! Οὗτοι ἔχουσι φίλους νὰ τὰ θεραπεύσωσιν, ἡδονὰς νὰ τὰ ἀποκρούσωσιν, ἕνα ἀπέραντον κόσμον διὰ νὰ τέρψη καὶ διασκεδάση τὴν λύπην των. Τί εἶναι αἱ λύπαι τῶν νέων! Ἡ προβαίνουσα ἡλικία των ταχέως θεραπεύει τὴν πληγὴν, τὸ ἀναπτυσσόμενον πνεῦμα των ὑπερνικᾶ τὴν κατάθλιψιν τῆς λύπης, τὰ νεανικὰ καὶ εὐλύγιστα πάθη των ἐνηγκαλίζονται νέα ἀντικείμενα. Ἀλλ' αἱ λύπαι τῶν πτωχῶν, οἵτινες στεροῦνται ἐξωτερικῶν ἐνασχολήσεων, ἵνα τὰς καταπραΰνωσιν, αἱ λύπαι τῶν προβεβηκότων, τῶν ὁποίων ὁ βίος δὲν εἶναι εἰμὴ μία χειμερινὴ ἡμέρα, καὶ οἵτινες δὲν δύνανται νὰ ἐλπίσωσι μελλούσας ἡδονὰς, αἱ λύπαι μιᾶς χήρας γραίας, ἐρήμου, πτωχῆς, θρηνούσης ἐπὶ τοῦ μονογενοῦ της υἱοῦ, ἐπὶ τῆς τελευταίας ταύτης παρηγορίας τοῦ γήρατός της, αὗται εἶναι πραγματικῶς λύπαι, αἵτινες μᾶς κάμνουσι νὰ συναισθανθῶμεν, ὅτι καθίσταται περιττὴ καὶ ἀνωφελὴς πᾶσα παραμυθία.

Τοῦτο συνέβη ὀλίγον τι πρὶν ἀναχωρήσω ἀπὸ τὸ νεκροταφεῖον. Πορευόμενος εἰς τὴν οἰκίαν μου, ἀπήντησα καθ' ὁδὸν τὴν γυναῖκα τὴν παραμυθοῦσαν τὴν χήραν, ἥτις, ἀφοῦ τὴν συνώδευσεν εἰς τὴν μονήρη κατοικίαν της, ἐπέστρεφε μόνη της, καὶ ἔμαθον παρ' αὐτῆς τὰ καθέκαστα τῆς συγκινητικωτάτης σκηνῆς, τῆς ὁποίας ἐχρημάτισα μάρτυς αὐτόπτης.

Οἱ γονεῖς τοῦ θανόντος διέμενον ἐκ νεαρᾶς ἡλικίας εἰς τὸ χωρίον ἐκεῖνο, καὶ ἐκατοίκουν εἰς ἓν τῶν καλητέρων οἰκημάτων, ὅπου, διὰ μέσου διαφόρων ἀγροτικῶν ἐνασχολήσεων καὶ τῆς βοηθείας μικροῦ τινος κήπου, διετηρήθησαν εὐπίστως καὶ ἀξιοπρεπῶς καὶ διῆγον εὐτυχῆ καὶ ἄμεμπτον βίον. Εἶχον ἕνα υἱὸν, ὅστις ἀνεπτύχθη διὰ νὰ χρησιμεύση τὸ ὑποστήριγμα καὶ τὸ καύχημα τοῦ γήρατός των. — «Ὦ κύριέ μου,» εἶπεν ἡ καλὴ γυνὴ, «πόσον ὡραῖος ἦτο, πόσον γλυκὺς εἰς τοὺς τρόπους του, πόσον εὐπροσήγορος εἰς τοὺς πλησίον, πόσον εὐπειθὴς εἰς τοὺς γονεῖς του! Εὐχαριστεῖτο τις νὰ τὸν βλέπη τὴν Κυριακὴν, τόσον καλὰ ἐνδεδυμένον, ὑψηλὸν, κομψὸν, ἱλαρὸν, ὁδηγοῦντα εἰς τὴν ἐκκλησίαν τὴν γηραιὰν μητέρα του, ἥτις εὐηρεστεῖτο περισσότερον νὰ ἐπιστηρίζηται εἰς τὸν βραχίονα τοῦ Γεωργίου της ἢ εἰς τὸν τοῦ ἀγαθοῦ συζύγου της· ἡ δύστηνος! δικαίως δύναται νὰ καυχηθῇ εἰς τοιοῦτον τέκνον, τὸ ὁποῖον ἦτο ὁ ἀγαθώτερος νέος τῶν περιχώρων.

Δυστυχῶς ὁ νέος, κατ' ἐποχήν τινα σιτοδείας καὶ γεωργικῆς δυσχερείας, ὑπῆγε νὰ ἐργασθῇ εἰς μικρὰν λέμβον διαπλέουσαν τινὰ ποταμὸν, καὶ ἐκεῖθεν μετὰ παρέλευσιν ὀλίγου καιροῦ ἐσυλλήφθη ὡς στρατεύσιμος παρὰ τῆς Κυβερνήσεως καὶ ἐφέρθη μακράν. Οἱ γονεῖς του ἔλαβον εἰδήσεις περὶ τῆς συλλήψεώς του, ἀλλ' ἀκολούθως δὲν ἠδυνήθησαν νὰ μάθωσί τι περισσότερον, καὶ τοῦτο ἦτο πραγματικῶς ἡ ἀπώλεια τοῦ μεγάλου ὑποστηρίγματός των. Ὁ πατήρ του, ὅστις ἦτο ἀσθενὴς, καταβληθεὶς ὑπὸ ἀπροσδοκήτου ἀδημονίας καὶ μελαγχολίας, κατήντησεν εἰς χειροτέραν κατάστασιν καὶ ἐβυθίσθη εἰς τὸν τάφον. Ἡ χήρα, διαμείνασα ἐγκαταλελειμένη καὶ ἔρημος εἰς τὸ γῆρας καὶ τὴν ἀδυναμίαν της, δὲν ἠδύνατο ἔτι πλέον νὰ συντηρηθῇ. Ἀπὸ ὅλους τοὺς κατοίκους τοῦ χωρίου προσεφέρετο εἰς αὐτὴν αἴσθημά τι εὐμενείας καὶ σεβασμοῦ, καθὸ μίαν τῶν ἀρχαιοτέρων κατοίκων, καὶ ἐπειδὴ οὐδεὶς ἐζήτει εἰς ἐνοίκιον τὸ οἴκημα, εἰς τὸ ὁποῖον διῆλθε τόσας εὐτυχεῖς ἡμέρας, τῇ ἐσυγχωρεῖτο νὰ διαμένῃ ἐντὸς αὐτοῦ, ὅπου μονήρης καὶ ἄνευ βοηθείας, διήρχετο τὰς τελευταίας ἡμέρας τοῦ βίου της. Αἱ κυριώτεραι καὶ ὀλίγαι φυσικαί της ἀνάγκαι ἐθεραπεύοντο ὑπὸ τῶν ὀλίγων προϊόντων τοῦ κήπου, τὸν ὁποῖον οἱ γείτονες ὡς ἐπὶ τὸ πλεῖστον ἐκαλλιέργουν ὑπὲρ αὐτῆς. Ὀλίγας ἡμέρας πρὶν ἢ μάθω τὰ περιστατικὰ ταῦτα, αὕτη εὑρίσκετο εἰς τὸν μικρόν της κῆπον, συλλέγουσα χόρτα πρὸς τροφὴν, καὶ ἤκουσεν αἴφνης θόρυβον, μετὰ τοῦ ὁποίου ἠνεώχθη ἡ θύρα τοῦ οἰκήματος ἡ ἀπέναντι τοῦ κήπου κειμένη. Ἐπροχώρησε ξένος τις, ὅστις ἔρριψε τὰ βλεμματά του τριγύρω μὲ σπουδὴν καὶ ἀγριότητα. Ἦτο ἐνδεδυμένος ὡς ναύτης, κάτισχνος καὶ ὠχρὸς τὴν ὄψιν καὶ ἐφαίνετο κατατρυχόμενος ὑπὸ ἀσθενείας μαρασμώδους καὶ πτωχείας. Καθὼς τὴν εἶδεν ὥρμησε πρὸς αὐτὴν, ἀλλὰ τὰ βήματά του ἔτρεμον ὑπὸ τῆς ἀθυμίας, ἐγονυπέτησεν ἐνωπιόν της, ἥρπασε τὴν χεῖρά της καὶ τὴν κατέβρεξε μὲ δάκρυα βρεφικῆς ἁπλότητος. Ἡ τρισάθλιος μήτηρ ἔρριψεν ἐπ' αὐτοῦ ἓν ἀκίνητον καὶ περιπλανώμενον βλέμμα.

«Ὦ φιλτάτη, φιλτάτη μου μῆτερ! δὲν γνωρίζεις πλέον τὸ τέκνον σου, τὸ πτωχὸν παιδίον σου, τὸν Γεώργιον;» Ἦτο τῳόντι τὸ ναυάγιον τοῦ προσφιλοῦς τέκνου της, τὸ ὁποῖον καταβεβλημένον ὑπὸ τῶν πληγῶν, τῶν ἀσθενειῶν καὶ τῶν φυλακίσεων, ἠθέλησε νὰ προσεγγίση τὰ μαραινόμενα καὶ ὠχρὰ χείλη του εἰς τὰ τῆς γηραιᾶς μητρός του, καὶ νὰ ἐπανακάμψῃ εἰς τὴν οἰκίαν τῆς γεννήσεώς του, ἵνα ἀναπαυθῇ εἰς τὰς σκηνὰς τῆς βρεφικῆς του ἡλικίας.

Δὲν ἐπιχειρῶ νὰ περιγράψω λεπτομερῶς τὰ καθέκαστα τοιαύτης συναπαντήσεως, ὅπου ἡ χαρὰ καὶ ἡ λύπη συνηνώθησαν· ὅπως δήποτε ὅμως ἦτο ζῶν! ἦλθεν εἰς τὴν οἰκίαν του! ἠδύνατο νὰ ζήση ἵνα πα-

ρηγορήσῃ καὶ ὑποστηρίξῃ τὸ γῆρας της! Ἡ φύσις ὅμως εἶχεν ἐξαντλήσει ἀπ' αὐτοῦ τὰς δυνάμεις της, καὶ ἂν ἐναπέμενε τί, ἵνα ἡ τύχη διεκπεραιώσῃ τὸ ἔργον της, ἡ κατερήμωσις τῆς οἰκίας τῆς γεννήσεώς του ἤθελεν εἶσθαι ἀρκετή. Κατέπεσεν ἐπὶ τῆς στρωμνῆς ἐπὶ τῆς ὁποίας ἡ χήρα μήτηρ του εἶχε διέλθει νύκτας ὁλοκλήρους ἐν ἀγρυπνίᾳ, καὶ δὲν ἔλαβε πλέον τὴν ἀνάῤῥωσίν του.

Οἱ χωρικοὶ, καθὼς ἔμαθον τὴν ἐπιστροφὴν τοῦ Γεωργίου Σόμερ, συνέῤῥευσαν ἵνα τὸν ἴδωσι, προσφέροντες ἕκαστος κατὰ τὰς δυνάμεις του πᾶσαν παραμυθίαν καὶ βοήθειαν. Ἡ φωνή του, ἦτο τοσοῦτον ἐξησθενισμένη, ὥστε μόλις διὰ τῆς κινήσεως τῆς κεφαλῆς του ἠδύνατο νὰ προσφέρῃ τὰς εὐχαριστήσεις του. Ἡ μήτηρ δὲ καθημένη παρὰ τὸ προσκεφάλαιον, ἐπετήρει τὸ τέκνον της, τὸ ὁποῖον μὲ δυσαρέσκειαν ἐδέχετο τὰς περιποιήσεις ἄλλου τινὸς ἢ τῆς ἰδίας μητρός του.

Τὸ κάτισχνον τῶν μελῶν, τὸ ὠχρὸν τῆς ὄψεως, ἡ δύσκολος ἀναπνοὴ καὶ τὸ κοίλωμα τῶν ὀφθαλμῶν, εἶναι χαρακτηριστικὰ τῆς ἀσθενείας, ἅτινα καταβάλλουσι πᾶν ἀγέρωχον καὶ ὑπερήφανον αἴσθημα, μαλακύνουσι τὴν καρδίαν καὶ τὴν μεταφέρουσιν εἰς τὰ αἰσθήματα τῆς νεαρᾶς ἡλικίας. Εἶναι δυνατόν τις, ὅσον προβεβηκὼς καὶ ἂν ἦναι τὴν ἡλικίαν, ἐνῷ κατατήκεται ὑπὸ τῶν ἀσθενειῶν καὶ τῆς ἀθυμίας, ἐνῷ κατάκειται ἐπὶ κλίνης παρημελημένος καὶ ἔρημος εἰς ξένην γῆν, εἶναι δυνατὸν, νὰ μὴ ἐνθυμηθῇ, ἂν ὄχι ἄλλο τι, τοὐλάχιστον τὴν μητέρα, ἥτις κατέβαλε πᾶσαν μέριμναν καὶ φροντίδα εἰς τὴν παιδικήν του ἡλικίαν, ἥτις ἐμαλάκυνε τὸ προσκεφάλαιόν του, καὶ τὸν ὑπηρετοῦσεν εἰς τὰς ἀδυναμίας του; Ὦ! ὑπάρχει μία διαρκὴς τρυφερότης εἰς τὴν ἀγάπην τῆς μητρὸς πρὸς τὸ τέκνον, ἥτις ὑπερβαίνει ὅλα τὰ ἄλλα αἰσθήματα τῆς καρδίας· αὕτη δὲν καταψυχραίνεται ὑπὸ τῆς φιλαυτίας, δὲν ἐκφοβεῖται ὑπὸ τῶν κινδύνων, δὲν ἐξασθενεῖται ὑπὸ τῆς φαυλότητος, οὐδὲ σβέννυται ὑπὸ τῆς ἀχαριστίας. Ἡ μήτηρ εἶναι ἐκείνη, ἥτις θέλει θυσιάσει τὰ πάντα πρὸς ὠφέλειάν του, ἥτις θέλει ἀποδιώξει πᾶσαν ἡδονὴν πρὸς εὐραχίστησίν του, ἥτις θέλει δοξάζεται εἰς τὴν φήμην του καὶ ἐγκαυχᾶται εἰς τὴν εὐτυχίαν του, καὶ ἐὰν δυστύχημά τι ἐπιπέσῃ ἐπ' αὐτοῦ, αὐτὸς θέλει εἶσθαι ὁ προσφιλέστερός της, καὶ ἂν καταισχύνῃ προσαφθῇ εἰς τὸ ὄνομά του, αὕτη ἔτι μᾶλλον θέλει τὸν ἀγαπᾷ καὶ περιθάλπει καὶ ἂν ὅλος ὁ κόσμος προσέτι τὸν ἀποβάλλῃ, αὕτη θέλει εἶσθαι ὅλος ὁ κόσμος δι' αὐτόν. Ὁ δυστυχὴς Γεώργιος ἐγνώρισε πόσον δυσάρεστον ἦτο νὰ κατάκηται ἀσθενὴς καὶ νὰ μὴ ἔχῃ κάνένα νὰ τὸν περιποιηθῇ, νὰ εὑρίσκεται ἔρημος καὶ ἐν φυλακῇ, καὶ νὰ μὴ ἔχῃ κάνένα νὰ τὸν ἐπισκεφθῇ. Ἐπεθύμει νὰ βλέπῃ πάντοτε τὴν μητέρα του πλησίον, ἢ ἐάν ποτε ἀπεμακρύνετο, τὸ βλέμμα του παρηκολούθει τὰ βήματά της. Αὕτη ἐκάθητο παρὰ τὴν κλίνην τοῦ υἱοῦ της, ἔχουσα τὰ ὄμματά της ἀτενῶς ἐπ' αὐτοῦ, ὅταν ἐκοιμᾶτο. Ὁσάκις ἐξεγείρετο ὑπὸ πυρετώδους ἐνυπνίου, περιέστρεφε τὰ ὄμματά του τριγύρω μὲ ὑποψίαν, ἕως οὗ νὰ ἴδῃ τὴν φιλτάτην του μητέρα πλησίον, καὶ τότε τῆς ἐλάμβανε τὴν χεῖρα, τὴν ἔθετεν ἐπὶ τοῦ στήθους του καὶ παρεδίδετο ἐκ νέου εἰς ὕπνον μὲ βρεφικὴν τῷόντι ἀπάθειαν καὶ ἡσυχίαν. Τοιουτοτρόπως ἐτελεύτησεν.

Ἡ ἐντύπωσις, τὴν ὁποίαν μοὶ ἐπροξένησεν ἡ συγκινητικωτάτη αὕτη περιγραφὴ, μὲ παρῴρμησε νὰ ἐπισκεφθῶ τὸ οἴκημα τῆς λυπημένης χήρας καὶ νὰ παρέξω χρηματικήν τινα βοήθειαν καὶ, ἂν δυνατὸν, παραμυθίαν. Ἐπληροφορήθην ὅμως, ὅτι τὰ εὐγενῆ καὶ γενναῖα αἰσθήματα τῶν χωρικῶν ἐπλήρουν ὅλας τὰς ἀνάγκας της· καὶ ἐπειδὴ οἱ πτωχοὶ γνωρίζουσι καλήτερον, πῶς νὰ παρηγορήσωσιν ἀμοιβαίως τὰς λύπας των, ὡς ἐκ τούτου δὲν ἀπετόλμησα νὰ παρουσιασθῶ.

Τὴν ἐπιοῦσαν Κυριακὴν ὑπῆγον εἰς τὴν ἐκκλησίαν τοῦ χωρίου, ὅπου μὲ ἔκπληξίν μου εἶδον τὴν τρισάθλιον γραῖαν, ψιθυρίζουσαν εἰς τὴν συνήθη θέσιν της.

Εἶχε προσπαθήσει νὰ θέσῃ ἐφ' ἑαυτῆς σύμβολόν τι λύπης διὰ τὸ τέκνον της, καὶ τίποτε δὲν ἠδύνατο νὰ ὑπάρξῃ ἐπαισθητότερον, ὅσον ἡ πάλη αὕτη μεταξὺ ἀγνῆς μητρικῆς λύπης καὶ ὑπερβολικῆς πενίας· μία μελανόχρους ταινία, ἓν μελανὸν παλαιὸν ῥινόμακτρον καὶ ἓν ἢ δύω ἄλλα εὐτελῆ σημεῖα, ἵνα ἐκφράσωσιν ἐξωτερικῶς ἐκείνην τὴν λύπην, ἥτις εἶναι μακρὰν πάσης προσποιήσεως καὶ ἐπιδείξεως.

Ὁσάκις ἔπιπτον τὰ ὄμματά μου ἐπὶ τῶν ζωγραφισμένων μνημείων, τῶν μεγαλοπρεπῶν τάφων, τῶν ψυχρῶν καὶ κομψῶν λίθων, διὰ τῶν ὁποίων τὸ μεγαλεῖον ἐθρήνει τοὺς προσφιλεῖς του, καὶ ἔπειτα ἐστρέφοντο ἐπὶ τῆς ἐνδεοῦς ταύτης χήρας, ἥτις κατεβαρύνετο ὑπὸ τῶν χρόνων καὶ τῆς λύπης, καὶ ἵζατο ἐνώπιον τοῦ βωμοῦ τοῦ Θεοῦ της, προσφέρουσα τὰς προσευχὰς καὶ δεήσεις εὐσεβοῦς ἂν καὶ κατασυντριμμένης καρδίας, ἠσθανόμην καθ' ἑμαυτὸν, ὅτι τὸ ζῶν τοῦτο μνημεῖον πραγματικῆς λύπης καὶ ἀδημονίας, ἦτο ἀνώτερον πάντων.

Ἐδιηγήθην τὴν ἱστορίαν της εἴς τινας τῶν πλουσιωτέρων ἐκ τῆς ὁμηγύρεως, οἵτινες συνεκινήθησαν καὶ ἀπεφάσισαν νὰ ἀποκαταστήσωσι τὴν θέσιν της πλέον παρηγορητικὴν καὶ νὰ καταπραύνωσι τὰς θλίψεις της. Αὕτη ὅμως εὑρίσκετο ὀλίγα βήματα μακρὰν τοῦ τάφου της. Μετὰ παρέλευσιν μίας ἢ δύο Κυριακῶν ἔλειπεν ἀπὸ τὴν συνήθη θέσιν της εἰς τὴν ἐκκλησίαν, καὶ πρὶν ἀναχωρήσω, ἤκουσα μὲ μεγάλην τῆς ψυχῆς μου εὐχαρίστησιν ὅτι ἐτελεύτησε καὶ ὑπῆγε νὰ συναπαντηθῇ ἐκ νέου μὲ τοὺς ἠγαπημένους της, εἰς τὸν κόσμον ἐκεῖνον, ὅπου αἱ λύπαι εἶναι ἄγνωστοι καὶ οἱ φίλοι αἰωνίως συνηνωμένοι.

(Washington Irving. Μετάφρ. ἐκ τοῦ Ἀγγλικοῦ)

Α. Π.

ΦΙΛΟΛΟΓΙΑ.

Λόγιοί τινες ἐν Κερκύρᾳ ἠθέλησαν νὰ μὲ τιμήσωσιν, ἐπιφέροντες μετρικάς τινας παρατηρήσεις ἐπί τινος ἐπιγράμματος, ὅπερ πρὸ πολλοῦ ἤδη ἐξεδωκα εἰς τὸ φύλλον τῆς Πανδώρας, καὶ κατ' αὐτὰς πάλιν μετετύπωσα ἰδιαιτέρως εἰς μικρὸν χάρτου τεμάχιον.

Παρατηροῦσι λοιπὸν ά.

Εἰς τὸν β'. στίχον

«Τὰν Φερραίω κρούσασα βαρβάρω ἀπὸ χειρός.»

ὅτι οὗτος, ἐνῷ συγκροτεῖ μέρος σειρᾶς ἑξαμέτρων δακτυλικῶν, περιλαμβάνει μολονοτοῦτο πλείονας ἢ ἓξ πόδας, ὧν μάλιστα ὁ ἕκτος εἶναι πυῤῥίχιος (υυ), διόλου ἀπόξενος τοῦ δακτυλικοῦ μέτρου. Ἐπὶ τῆς παρατηρήσεως ταύτης οἱ ἐπικριταί μου στηριζόμενοι, ἐξάγουσι τοῦ στίχου τούτου τὸ ἑξῆς διάγραμμα·

– – | – – | – – | – – | – – | υ υ | – υ

ὅπερ βέβαια μεγάλως καὶ ἀσυγνώστως παραλλάσσει τοῦ δακτυλικοῦ ἑξαμέτρου, οὗτινος τὸ διάγραμμα ἔχει οὕτως·

– ῡυ | – ῡυ | – ῡυ | – ῡυ | – ῡυ | – ῡ

Ἀλλὰ νομίζω, ὅτι οἱ Λόγιοι οὗτοι, ἂν δικαιωτέραν ἤθελον ἐπιφέρει τὴν κρίσιν των, ἔπρεπε νὰ παρατηρήσωσιν ἐκεῖνο, ὅπερ ἀληθῶς συνέβη εἰς τὴν τύπωσιν τοῦ στίχου τούτου, καὶ ὅπερ εὐκολώτατα καὶ ἀπαραβιάστως (ἀφ' οὗ ἅπαξ ἐγνώρισαν τὸ εἶδος τοῦ μέτρου) ἠδύναντο νὰ ἴδωσι καὶ κατανοήσωσιν, ἂν ὄντως ὁ σκοπός των δὲν ἦτο νὰ δειχθῶσι διδάσκαλοί μας, καὶ μολονότι οὕτως δὲν δεικνύονται τοιοῦτοι ἀξιοπρεπῶς καὶ δικαίως. Τὸ τοῦ τύπου ἀθῶον καὶ εὐδιάκριτον (εἰς τοὺς εἰδήμονας τῆς Ἑλληνικῆς μετρικῆς) καὶ εὐανόρθωτον λάθος εἶναι ἡ προσθήκη ἑνὸς Ο εἰς τὴν ἀπὸ πρόθεσιν. Ἂν τοῦτο τὸ «ἔριδι ξυνελαῦνον ἡμᾶς» ἀφαιρεθῇ, ὁ στίχος πάραυτα λαμβάνει τὴν φυσικὴν μορφήν του, τὴν ὁποίαν ἀνέκαθεν ἔδωκα εἰς αὐτὸν, ὑποθέτων πάντοτε τὴν συνίζησιν εἰς τὸ «βαρβάρῳ ἀπ'». Ἐκ τούτου ἰδοὺ τὸ ἀληθὲς τοῦ στίχου διάγραμμα·

– – | – – | – – | – – | – – | – υ

συνιστάμενον ἀπὸ πέντε σπονδείων καὶ τοῦ καταληκτικοῦ δακτύλου, ὡς ἀπαιτεῖ ἡ φύσις τοῦ ἑξαμέτρου.

Παρατηροῦσι β'.

Εἰς τὸν ε. στίχον

«Ζαμπελίοιο, ἱρῶ ἀπὸ Λευκάτα ὁρμομένοιο.»

ὅτι τὸ «ὁρμομένοιο» ἔπρεπε νὰ γραφθῇ διὰ τοῦ Ω, ὡς ἀπαιτεῖ τὸ ὀρθογραφικὸν τῆς γλώσσης, καὶ ὄχι διὰ τοῦ Ο ὡς ἐνταῦθα τὸ ἔγραψα· ἑπομένως, λέγουσιν, ὁ στίχος (διορθωθεὶς) περιλαμβάνει ἀντὶ τοῦ καταληκτικοῦ δακτύλου (– υ), ἀμφίβραχυν (υ – υ), οὕτω· – υ υ | – – | – υ υ | – υ υ | – – | υ – υ

Ἂς μᾶς συγχωρηθῇ ὅμως νὰ εἴπωμεν τοῖς λογίοις τούτοις ἐπικριταῖς μας, ὅτι πώποτε δὲν ἠκριβολόγησαν ἐπὶ τῶν κανόνων τῆς Μετρικῆς, οὐδ' ἐμέτρησαν, φαίνεται, ἀκόμη ἐπιμελῶς τὸν Ὅμηρον. Ἂν τὴν συζολὴν τοῦ Ω εἰς Ο δὲν παραδέχονται ὡς ἄδειαν ποιητικὴν, παρακαλοῦμεν αὐτοὺς νὰ μᾶς εἴπωσιν — ὁ στίχος οὗτος τοῦ Ὁμήρου

«Θέσπιαν, Γραῖάν τε καὶ εὐρύχορον Μυκαληπὸν»

ὀρθογεγραμμένος οὕτω [(Ἰλ. Β 498)

«Θέσπιαν, Γραῖάν τε καὶ εὐρύχΩρον Μυκαληπὸν»

πῶς δύναται νὰ μετρηθῇ; Ἀνάγκη λοιπὸν νὰ γίνῃ συστολὴ τοῦ Ω εἰς Ο, καὶ ἑπομένως νὰ παραγκωνισθῇ ἡ ὀρθογραφία τῆς λέξεως.

Ὡσαύτως ἐρωτῶμεν αὐτοὺς νὰ μᾶς εἴπωσιν — ὁ ἄλλος οὗτος στίχος

«Ἤλιδ' ἐς εὐρύχορον διαβήμεναι, ἔνθα μοι ἵπποι»

ὀρθογεγραμμένος οὕτω [(Ὀδ. Δ 635)

«Ἤλιδ' ἐς εὐρύχΩρον διαβήμεναι, ἔνθα μοι ἵπποι»

πῶς δύναται νὰ μετρηθῇ;

Ὡσαύτως ὁ ἄλλος οὗτος

«Ἴομεν, ὄφρα κε θᾶσσον ἐγείρομεν ὀξὺν Ἄρηα»

ὀρθογεγραμμένος οὕτω [(Ἰλ. Β 440)

«ἴΩμεν, ὄφρα κε θᾶσσον ἐγείρΩμεν ὀξὺν Ἄρηα»

πῶς δύναται νὰ μετρηθῇ;

Ἀναγκαζόμεθα λοιπὸν νὰ διδάξωμεν τοὺς ἐπικριτάς μας, ἂν ὄχι τὴν μετρικὴν, τὸν κανόνα ὅμως τοῦτον τῆς μετρικῆς, ὅτι καὶ τὸ φύσει μακρὸν Ω συστέλλεται ἐνίοτε εἰς τὸ φύσει βραχὺ Ο, ὅταν εἰς τοῦτο μᾶς βιάζῃ τὸ μέτρον. Καὶ πῶς; ἄραγε χάριν τοῦ μέτρου πρέπει νὰ καταστραφῇ καὶ αὐτὴ ἡ γραμματικὴ τῆς γλώσσης; Ὄχι· ἀλλὰ τῆς ἰδέας χάριν, ἥτις προτιμημένη τοῦ γράμματος, ἀναγκάζει τὸν ποιητὴν νὰ διαστρέψῃ τὸ γράμμα, ὅπως διατηρήσῃ ἐκείνην. Ὁ λόγος οὗτος ἐξηγεῖ προσέτι καί τινας παραβιάσεις τοῦ μέτρου, ὡς εἶναι ἡ εἰσαγωγὴ τοῦ Ἰάμβου (υ –) εἰς τὸν ἑξάμετρον δακτυλικὸν, ἂν καὶ ὁ ποῦς οὗτος οὐδὲ κατὰ τὴν ποσότητα τῶν σημάτων, οὐδὲ κατὰ τὴν ποσότητα τῶν χρόνων συγγενεύει διόλου τῷ δακτύλῳ (– υ υ). Τῆς παρεκτροπῆς ταύτης πολλὰ παραδείγματα εὑρίσκομεν εἰς τὸν Ὅμηρον — καθὼς εἰς τὸν στίχον

«Ἐπειδὴ νῆάς τε καὶ Ἑλλήσποντον ἵκοντο» (Ἰλ. Ψ 2)

ὅπου τὸ «ἐπειδὴ» ἄρχεται ἀφ' ἑνὸς Ἰάμβου.

Ὡσαύτως καὶ εἰς τὸν ἑπόμενον

«Ἐκπέρσαι Πριάμοιο πόλιν, εὖ δ' οἴκαδ' ἱκέσθαι»

[(Ἰλ. Α 19)

ὅπου τὸ «λιν, εὖ» σχηματίζει Ἴαμβον.

Αἱ ἄδειαι αὗται τῶν ποιητῶν εἶναι τόσον δικαιολογημέναι, ὅσον λογικώτερον εἶναι νὰ προτιμᾷ τις τὴν ἰδέαν παρὰ τὸ γράμμα καὶ τὸ μέτρον, διότι ἐκείνη μὲν εἶναι πρᾶγμα, ταῦτα δὲ ἁπλαῖ τῶν ἀνθρώπων συνθῆκαι.

Ι. Ν. Σταματέλος
Λευκάδιος.

Ἄνθη.

ΙΒ'.

Ἄνθη, σεῖς τοῦ αἰσθήματός μου
Ἀπαυγάσματα τερπνά,
Σεῖς, ἀγάπης ὑπερμέτρου
Τέκνα ἀθῶα, τέκνα ἀγαθά,

Σεῖς, ᾽ποῦ ὑμνεῖτε ὅ,τι προσφέρει
Ἡ καρδία μου τῆς μητρὸς,
Καὶ τὴν ἄπειρόν μου θλίψιν
᾽Σ τὸν χαμὸν τῆς θυγατρὸς,

Περιέλθετε δρομέως
Πανταχοῦ μὲ στεναγμοὺς,
Καὶ ζητήσατε ἕνα τάφον,
Ὅστις κλείει τοὺς οὐρανούς.

Καὶ ὅταν εὕρητε τὸν τάφον,
Τότε μὲ ᾆσμα λυπηρὸν
Ὅλα εἰς στέφανον πλεχθεῖτε
Καὶ οὕτω μείνατε εἰς αὐτόν.

ΙΓ'.

Φεῦ, τί ὄνειρον μὲ θέλγει!
Ἐσὺ ἀγάπησες ἐμέ;
Ἄ, χαρῆτε εἰς τὴν χαράν μου,
Ἥλιε, ἀστέρες, οὐρανέ!

Τοιούτους λόγους παῦσε, παῦσε,
Ἡ ψυχή μου μὴν ἐκβῇ,
Διότι τόσην εὐτυχίαν
Νὰ ὑποφέρῃ ἀδυνατεῖ.

Ἄχ, ἀνέκφραστος ἡδύτης,
Ἄχ, θεῖα λόγια ἐρωτικά!
Πάλιν λέγε τα, νὰ πνέω
Ἡδονὴν γοητευτικά.

Λέγε τα, ν᾽ ἀγαλλιάσῃ
Ἡ ἀναμμένη μου ψυχὴ . . .
Παῦσε, τόσην εὐτυχίαν
Νὰ ὑποφέρῃ ἀδυνατεῖ.

ΙΔ'.

Τίς καρδία νὰ αἰσθανθῇ, καὶ τί στόμα
Ἠμποροῦσε νὰ ἐκφράσῃ ποτὲ
Ποίας χαρὰς, ποίας ἡδύτητας κράζει
Τῆς ἀγάπης τὸ πρώτιστον ναί!

Ὅση ἐλπὶς ὅση δόξα ἐδὼ κάτω,
᾽Στὰ ἐπουράνια ὅ,τι ὑπάρχει τερπνὸν,
Ὁ καιρὸς, ἡ ἀνθρωπότης, ἡ φύσις,
Ἐσωκλείονται εἰς τὸν λόγον αὐτόν.

Ὡς τὰ κύματα τὸ ἕνα μὲ τ᾽ ἄλλο
Ἀγριωμένα μὲ πάλην πολλὴν
Συνωθοῦνται, πλὴν ὅλα τὰ σβένει
Ἡ γαλήνη εἰς ὀλίγην στιγμὴν,

Οὕτω σβένεις τὴν τύρβην τοῦ κόσμου
Σὺ, χρόνε ἄκαμπτε, χρόνε σκληρέ·
Ἀλλ᾽ ὡς ἥλιος ᾽στὴν μνήμην μας λάμπει
Τῆς ἀγάπης, ἕως τὸν τάφον, τὸ ναί.

ΙΕ'.

Σὲ, θεὰ, νὰ λησμονήσω
Ἠμπορῶ ποτέ μου ἐγώ;
Αἴσθημα σ᾽ ἐμὲ νὰ ὑπάρχῃ
Καὶ μακράν σου ἤδη νὰ ζῶ;

Πῶς ν᾽ ἀνοίγουν οἱ ὀφθαλμοί μου
Καὶ ματαίως νὰ σὲ ζητοῦν;
Πῶς τὰ ὦτα τὴν φωνήν σου
Τὴν γλυκεῖαν νὰ μὴν ἀκοῦν;

Ὅταν πλέον τὸ φῶς τοῦ ἡλίου
Δὲν ἐξέλθῃ τὴν αὐγὴν,
Οἱ ἀστέρες ἀπὸ Δύσιν
Τρέξουν εἰς Ἀνατολὴν,

Καὶ μὲ τ᾽ ἄπειρον συνάμα
Τῆς ψυχῆς παύσῃ ἡ ζωή·
Μόνον τότε θέλουν παύσει
Τῆς ἀγάπης μου οἱ παλμοί.

ΙΣΤ'.

Διὰ τῆς ἀγάπης
Ζωὴν γνωρίζω,
Δι᾽ αὐτῆς αἰσθάνομαι,
Δι᾽ αὐτῆς ἐλπίζω,

Αὐτὴ εἶναι ὁ μόνος
Ὁ λογισμός μου,
Αὐτὴ εἶναι ὁ πλοῦτός μου,
Αὐτὴ τὸ φῶς μου.

Ἂν χωρὶς αἴσθημα
Στιγμὴν θὰ ζήσω,
Καὶ τὴν ἀγάπην μου
Ἂν λησμονήσω,

Ὁ κόσμος θέλω
Νὰ μὲ μισήσῃ,
Καὶ ἐπάνω μου ἄκλαυστος
Τάφος νὰ κλείσῃ.

ΙΖ'.

Κυριεύει ὅλην τὴν νύκτα
Σιωπὴ, πάνδημος σιωπὴ,
Πλὴν ἡ φύσις ᾽στὰς καρδίας
Μὲ πᾶν μέσον ὁμιλεῖ.

Ὁμιλεῖ μὲ τὸν ἀέρα,
Ποῦ σιγὰ σιγὰ φυσᾷ,
Μὲ τὰ δένδρα ὁποῦ κινοῦνται,
Μὲ τ᾽ ἀνήσυχα νερά·

Μὲ τὰς πλήρεις μελῳδίας
Ὁμιλεῖ καὶ τοῦ παντὸς,
Ὁμιλεῖ καὶ μὲ τὸ σκότος,
Ὁμιλεῖ καὶ μὲ τὸ φῶς.

Δι᾽ ἐμὲ εἰς τόσην ὁμιλίαν
Μένει κρύα καὶ σιωπηλὴ,
Διότι ἡ φύσις ν᾽ ἀναστήσῃ
Τοὺς νεκροὺς δὲν ἠμπορεῖ.

ΙΗ'.

Ἔρημος, μεμονομένος,
Πλάνης, τρέχω ἐκεῖ κ᾽ ἐδῶ,
Καὶ ποτὲ ναῦρω κάμμίαν
Θεραπείαν δὲν ἠμπορῶ.

Κάθε ἡμέρα ὁποῦ προβαίνει,
Κάθε ἡμέρα ὁποῦ ἀπερνᾷ,
Τὰς πληγάς μου περισσεύει,
Καὶ νέους πόνους μὲ ἐξυπνᾷ.

Κάθε δένδρον ᾽ποῦ ἀπαντήσω,
Κάθε λίθος ᾽ποῦ πατῶ,
Ὁ οὐρανὸς ᾽ποῦ μὲ φωτίζει,
Αἱ πεδιάδες ᾽ποῦ θεωρῶ,

Μοῦ ἐνθυμίζουν πῶς ἐχάθη
Μὲ αὐτὴν πᾶσά μου χαρὰ,
Πῶς πικρῶς τῆς ἀτυχίας
Μὲ σκεπάζουν τὰ πτερά.

ΝΕΚΡΟΛΟΓΙΑ.

Προχθὲς τὴν δείλην τῆς Κυριακῆς, μᾶς ἔδωκε τὸν τελευταῖον ἀποχαιρετισμὸν, ὁ ἀξιέραστος νέος Πλάτων Ῥιβέλης, ἀποχαιρετισμὸν, ὅστις διετάραξε τὰ τρυφερώτερα αἰσθήματα τῆς καρδίας μας, διήγειρε θλιβερὰν ἐντύπωσιν καὶ μᾶς κατεβύθισεν εἰς λύπην ἀπαρηγόρητον. Ὁ νέος οὗτος, γόνος πολυαρίθμου οἰκογενείας τῆς νήσου μας, μόλις ἔφθασεν εἰς τὸ δέκατον ἕκτον ἔτος τῆς ἡλικίας του, ἀφηρπάσθη ὑπὸ τῆς χειρὸς εὐεργετικοῦ τινος κληροδοτήματος, ἀπεμακρύνθη τῶν πατρικῶν κόλπων, καὶ μετεφέρθη μακρὰν εἰς τὰ μεγάλα τῆς Εὐρώπης Πανεπιστήμια, ἵνα ποτισθῇ μὲ τὰ μελίῤῥυτα νάματα τῆς σοφίας. Ἐκεῖ δὲ εὑρισκόμενος, καὶ ποτὲ μὲν ῥίπτων τὰ βλέμματά του διανοητικῶς εἰς τὴν κατάστασιν τῆς πολυαρίθμου οἰκογενείας του, ποτὲ δὲ, ἐπὶ τῶν περιστοιχούντων αὐτὸν, διανοητικῶν ἀριστουργημάτων τῆς ἀνθρωπότητος καὶ ποτὲ ἐπὶ τῆς μελλούσης ἐπανόδου του, ὑπὸ τὸ βάρος τῶν γονέων καὶ ἀδελφῶν του, ὅλα ταῦτα τὸν ἔκαμαν νὰ συναισθανθῇ τὴν ἱερὰν ἀποσολήν του. Ναὶ, τὴν συνησθάνθη, καὶ παρεδόθη μὲ παρθενικὴν ἀφοσίωσιν καὶ ἀπαραδειγμάτιστον ζῆλον καὶ προθυμίαν εἰς τὴν σπουδὴν τῶν ὡραίων γραμμάτων, ἵνα πληρώσῃ ἐντίμως καὶ ἀξιοπρεπῶς τὸ πρὸς τὸν εὐεργέτην του χρέος, ἵνα χρησημεύσῃ τὸ ὑποστήριγμα τῆς οἰκογενείας του καὶ δειχθῇ ἔντιμος γόνος τοῦ τόπου τῆς γεννήσεώς του. Ναὶ, μετὰ δεκαετῆ ἀποχωρισμόν του ἀπὸ τοὺς πατρικοὺς κόλπους, μετὰ δεκαετῆ πολύμοχθον ἀγῶνα καὶ ἱδρῶτα, ἀποχαιρετᾷ τὴν ἑσπερίαν Εὐρώπην, προικισμένος καὶ ἐφωδιασμένος, μὲ Νομικὴν καὶ Φιλολογικὴν πολυμάθειαν, ἔρχεται ν᾽ ἀναπαυθῇ εἰς τοὺς πατρικοὺς κόλπους καὶ τὰς σκηνὰς τῆς βρεφικῆς του ἡλικίας, καὶ μόλις πατεῖ τὸ

ἔδαφος τῆς γεννήσεώς του καὶ πλησιάζει τὴν πατρικὴν ἑστίαν, μόλις ἄρχεται νὰ μᾶς δώσῃ δείγματα τῶν κόπων καὶ τῆς ἱκανότητός του, ἰδοὺ φεῦ! αὐθωρεὶ, τὸ σκληρὸν καὶ ἀποτρόπαιον δρέπανον τοῦ θανάτου, τὸ μὴ φειδόμενον «οὐδὲ τῶν πτωχῶν τὰς καλύβας, οὐδὲ τῶν βασιλέων τὰ ἀνάκτορα,» μᾶς θερίζει τὸ λαμπρὸν τοῦτο ἄνθος τοῦ κήπου μας, μᾶς καθυστεροῖ ἑνὸς τοσοῦτον πολυτίμου καὶ ἱκανωτάτου νέου, εὐπειθεστάτου τέκνου, ἀγαθωτάτου πολίτου καὶ εἰλικρινοῦς φίλου, τὸν καταβιβάζει σκληρῶς εἰς τὸν τάφον, καὶ μᾶς ἐγκαταλείπει εἰς ἀνεξάλειπτον πένθος καὶ ἀκατάπαυστα δάκρυα.

Ἀλλὰ μὴ ἀδημονεῖς, ὦ ψυχὴ τοῦ θανόντος, τὸ ἐνάρετον, τὸ σεμνοπρεπὲς καὶ παρθενικόν σου προετοίμασαν, διὰ μὲν τὸ πτῶμα σου γαῖαν ἐλαφρὰν, διὰ δὲ τὴν ψυχήν σου, τοὺς κόλπους τῆς αἰωνιότητος. Σὺ δὲ ὦ σκιά του, μὴ ἀγανακτῇς κατὰ τοῦ ἀδίκου καὶ σκληροῦ πεπρωμένου, ἂν καὶ τὸ νῆμα τῶν ἡμερῶν σου ἐκόπη, πρὶν δώσῃς εἰς ἡμᾶς δείγματα τῆς ἱκανότητός σου, καὶ ὅτι ἅπαντες ἐγνωρίσαμεν τὰ προτερήματα καὶ τὰς δάφνας αἵτινες περιέστεφον τὸ μέτωπόν σου· μὴ ἀγανακτῇς, καθότι ἡ πληθὺς, ἥτις αὐθορμήτως παρηκολούθησε τὸ νεκρὸν πτῶμά σου, τὰ ἀπὸ καρδίας ῥέοντα δάκρυα τῶν καθορώντων τὸν ἐπὶ τοῦ νεκρικοῦ φερέτρου σου ἀειθαλῆ στέφανον παρθενικῆς ἁγνότητος, μαρτυροῦσι τὴν συναίσθησιν τοῦ αἰωνίου ἀφ' ἡμῶν ἀποχωρισμοῦ σου. Ὅλοι ἐχύσαμεν πικρὰ δάκρυα, ὅλοι συνησθάνθημεν τὴν στέρησίν σου ὦ προσφιλέστατε συναδελφὲ καὶ συμπολῖτα. Ὅλοι ναὶ, ἐκλαύσαμεν, καὶ αὐτὸς ὁ Ποιητής μας, μόλις ἀνέστη ἀναμέσον τῆς πενθηφορούσης παρακολουθίας, ἵνα ἐκφωνήσῃ τὸν ἐπιτύμβιον, ἀναπολήσας εἰς τὴν φαντασίαν του τὰ ἠθικά σου προτερήματα, τὰς ἐκτεταμένας γνώσεις σου, τὴν σεμνότητα τῆς συμπεριφορᾶς σου καὶ τὴν γλυκύτητα τῶν ἐκφράσεών σου, ἠτένισε προσηλωμένως τὰ βλέμματά του ἐπὶ τῶν τεσσάρων σανίδων, αἵτινες ἔκρυπτον τὸ νεκρόν σου πτῶμα, τὸ αἷμα του ἤρχισε νὰ τρέχῃ μὲ βίαν εἰς τὰς φλέβας του, τὰ μέλη του ἐξησθένησαν, ἡ ἀναπνοή του ἐδυσκολεύθη, καὶ δὲν ἠδυνήθη εἰμὴ νὰ προφέρῃ διακεκομμένας τινὰς λέξεις, ἐπικαλούμενος αὐτὴν τὴν ἠχὼ τοῦ ἱεροῦ ναοῦ, ἵνα θρηνήσῃ καὶ ἀπαριθμήσῃ τὰς ἀρετάς σου. Πρὸς σὲ δὲ τώρα, ὦ Νεολαία ἀποτείνομαι, μιμήθητι τὸ ἐνάρετον παράδειγμα τοῦ μακαρίτου καὶ χῦσε ἓν δάκρυ περιπλέον ὑπὲρ αὐτοῦ· καὶ σὺ ὦ ὁμήγυρις τῶν λογίων, λυπήθητι καὶ κλαῦσε διὰ τὸν ἄωρον ἀποχωρισμὸν, τοιούτου συναδελφοῦ καὶ συνεργάτου, καὶ σεῖς ὦ Συντάκται τοῦ περιοδικοῦ τούτου Συγγράμματος, θρηνήσατε διὰ τὸν θάνατον τοῦ μακαρίτου, ὅστις ὀλίγας ἡμέρας πρὶν τελευτήσῃ, εἶχεν ὑποσχεθῆ νὰ συνεργασθῇ μεθ' ὑμῶν, καὶ ἅπαντες οἱ λοιποὶ ὁμοθυμαδὸν ἀς χύσωμεν ἓν ἄλλο δάκρυ, ὡς δεῖγμα τῆς πρὸς αὐτὸν ἀγάπης καὶ τοῦ σεβασμοῦ μας. Α. Π.

Η ΚΑΛΥΒΗ ΤΟΥ ΜΠΑΡΜΠΑ ΘΩΜΑ. Συνέχεια, (ἴδε 6'. φυλλάδ.)

εἶναι ὁ κύριός μου, μὲ ἔδεσεν εἰς ἓν δένδρον, ἔκοψε κλαδίσκους διὰ τὸν νέον κύριον καὶ τοῦ εἶπεν, ὅτι ἔπρεπε νὰ μὲ κτυπήσῃ ἕως οὗ νὰ κουρασθῇ· καὶ τὸ ἔκαμε. Θὰ τὸν κάμω ὅμως νὰ τὸ ἐνθυμηθῇ ἕνα καιρόν! συνέστειλε δὲ τὰς ὀφρῦς, καὶ τὰ ὄμματά του ἐφλέγοντο ἀπὸ μίαν ἔκφρασιν, ἥτις ἐπροξένησε τρόμον εἰς τὴν νέαν του σύζυγόν. «Ποῖος τὸν ἔκαμε κύριόν μου; Τοῦτο θέλω νὰ μάθω». εἶπεν.

— Καλὰ «ἐπανέλαβεν ἡ Ἐλίζα περίλυπος». Πάντοτε ἐπίστευσα ὅτι πρέπει νὰ ὑπακούω τὸν κύριον καὶ τὴν κυρίαν μου, ἄλλως δὲν εἶμαι χριστιανή.

— Ἡ περίστασίς σου εἶναι διάφορος· σὲ ἀνέπτυξαν ὡς βρέφος των, σὲ ἔθρεψαν, σὲ ἔνδυσαν, σὲ περιεποιήθησαν φιλοστόργως καὶ σὲ ἐπαίδευσαν εἰς τρόπον ὥστε ἔχεις ἤδη καλὴν ἀνατροφὴν, καὶ ὡς ἐκ τούτου δικαίως δύνανται νὰ ἔχωσι δικαίωμα ἐπὶ σοῦ. Ἀλλ' ἐγὼ ἐλακτίσθην, ἐμαστιγώθην, ἐβλασφημήθην, καὶ ἐπὶ τέλους ἔμεινα μόνος καὶ ἐγκαταλελειμένος· τί λοιπὸν ἐγὼ ὀφείλω; Ἑκατοντάκις ἐπλήρωσα τὴν διατροφήν μου. Δὲν τὰ ὑποφέρω ταῦτα, ὄχι δὲν τὰ ὑποφέρω! εἶπεν ἐκτείνων τὰς χεῖρας καὶ συστέλλων τὸ μέτωπον.

Ἡ Ἐλίζα ἔτρεμε καὶ ἐσιώπα. Πώποτε δὲν εἶχεν εἰδεῖ τὸν σύζυγόν της εἰς τοιαύτην ἀγανάκτησιν, καὶ ἡ εὐγενὴς καρδία της ὡς κάλαμος ἔκυπτεν εἰς τὸν σάλον τοιούτων παθῶν.

— Ἐνθυμεῖσαι τὸν δυστυχῆ Κάρλον, τὸν ὁποῖον μοὶ ἔδωκες; εἶπεν ὁ Γεώργιος, αὐτὸς ἦτο ἡ μόνη μου παρηγορία. Ἐκοιμᾶτο πλησίον μου τὴν νύκτα, μὲ παρηκολούθει τὴν ἡμέραν καὶ ἔστρεφε πρὸς ἐμὲ εὐνοϊκὸν βλέμμα ὡς ἂν ἐνοοῦσε πᾶν ὅ,τι συνῃσθανόμην. Πολὺ καλά· προχθὲς ἐνῷ τοῦ ἔδιδον νὰ φάγῃ ἀπομεινάρια τὰ ὁποῖα ἐσύναξα ἀπὸ τὴν θύραν τοῦ μαγειρείου, ἦλθε πλησίον μου ὁ Κύριος καὶ μὲ εἶπεν, ὅτι τὸν ἔτρεφον δι' ἐξόδων του καὶ δὲν ἠδύνατο νὰ παραχωρήσῃ εἰς ἕκαστον μαῦρον νὰ διατηρῇ τὸν σκύλον του, καὶ μὲ διέταξε νὰ τοῦ δέσω ἕνα λίθον εἰς τὸν λαιμὸν καὶ νὰ τὸν ῥίψω εἰς τὴν λίμνην.

— Ὦ Γεώργιε! τὸ ἔκαμνες

— Νὰ τὸ κάμω! ἐγὼ ὄχι, ἀλλ' αὐτός. Ὁ κυρ. καὶ ὁ Τὸμ. ἐλιθοβόλουν τὸ ἄθλιον ζῶον, ἐνῷ ἦτο καταπνιγμένον. Τὸ δυστυχές! μὲ παρετήρει τόσον λυπηρῶς, ὡς ἂν ἐθαύμαζε διατὶ δὲν τὸ ἔσωζον. Καὶ μάλιστα διὰ νὰ μὴ ἐκτελέσω αὐτὸ τὸ ἔργον ἐγὼ ὁ ἴδιος, ἐῤῥαβδίσθην. Δὲν μὲ μέλλει, ὁ κυρ. θέλει μάθει ὅτι εἶμαι ἐξ ἐκείνων, τοὺς ὁποίους ἡ μαστίγωσις δὲν καταδαμάζει. Θέλει ἔλθει καὶ ἡ ἡμέρα μου ἂν δὲν προσέξῃ.

— Τί θὰ κάμεις, ὦ Γεώργιε; μὴ πράξῃς τὶ ἀπαίσιον, ἂν πιστεύῃς εἰς τὸν Θεὸν, προσπάθησον νὰ πράττῃς ὀρθῶς καὶ δικαίως, καὶ ὁ Θεὸς θέλει σὲ ἐλευθερώσει.

— Δὲν εἶμαι Χριστιανὸς καθὼς σὺ, Ἐλίζα, ἡ καρδία μου εἶναι πλήρης πικρίας, δὲν δύναμαι νὰ πιστεύσω εἰς τὸν Θεόν. Διατὶ συγχωρεῖ τὰ τοιαῦτα;

— Ὦ Γεώργιε! πρέπει νὰ ἔχωμεν πίστιν. Ἡ Κυρία λέγει, ὅτι, ὅταν ὅλα τὰ πράγματά μας πηγαίνωσι κακῶς, πρέπει νὰ πιστεύωμεν ὅτι ὁ Θεὸς ἐνεργεῖ τὸ ὠφελιμώτερον.

— Εἶναι εὔκολον νὰ εἴπῃ τις ταῦτα, δι' ἐκείνους οἵτινες ἐπαναπαυονται εἰς τοὺς ἀνακλιντῆρας των καὶ περιφέρονται μὲ τὰ ὀχήματά των, ἀλλ' ἂν ἔλθωσιν εἰς τὴν θέσιν μου, στοιχηματίζω ὅτι ἤθελον εἴσθαι ἀκόμη σκληρότεροι. Ἐπεθύμουν νὰ ἦμαι καλὸς, ἀλλ' ἡ καρδία μου καταφλέγεται καὶ εἶναι ἀδιάλλακτος. Οὔτε σὺ ἠδύνασο, ἂν εὑρίσκεσο εἰς τὴν θέσιν μου, οὔτε δύνασαι ἤδη ἂν σοὶ ἐκφράσω τὰ πάντα, διότι δὲν γνωρίζεις ἀκόμη τὸ ὅλον.

— Τί ἄλλο τρέχει;

— Ἐσχάτως ὁ κύριος ἔλεγεν ὅτι ἦτο τρελὸς νὰ μοῦ δώσῃ τὴν ἄδειαν νὰ ὑπανδρευθῶ ἐκτὸς τοῦ καταστήματος. Μισεῖ τὸν κύριον Σχέλβην καὶ ἅπασαν τὴν φυλήν του, καθότι εἶναι ὑπερήφανοι καὶ ὑπεραίρουσι τὰς κεφαλάς των ὑπεράνω αὐτοῦ, λέγει ὅτι ἔλαβον παρὰ σοῦ ὑπεροπτικὰς καὶ ἀγερώχους συμβουλὰς, προσέτι ὅτι δὲν θέλει μὲ ἀφήσει πλέον νὰ ἔλθω ἐδῶ καὶ θέλω λάβει σύζυγον καὶ θέλω ἐγκατασταθῆ εἰς τὰ ὑποστατικά του. Κατ' ἀρχὰς ἐπεριορίζετο νὰ ψιθυρίζῃ τὰ τοιαῦτα, ἀλλὰ χθὲς μὲ εἶπεν ὅτι πρέπει νὰ λάβω διὰ σύζυγον τὴν Μίνα καὶ νὰ ἐγκατασταθῶ μετ' αὐτῆς εἰς μίαν καλύβην, ἢ ἄλλως ἤθελε μὲ πωλήσει μακράν.

— Πῶς, σὺ μὲ ἐνυμφεύθης ἐνώπιον τοῦ ἱερέως ὡς ἂν ἦσο εἷς λευκός· εἶπεν ἡ Ἐλίζα μὲ ὅλην τὴν ἁπλότητα.

— Καὶ δὲν γνωρίζεις ὅτι ἕνας δοῦλος δὲν δύναται νὰ ὑπανδρευθῇ; Ἐδὼ δὲν ὑπάρχει καὶ νόμος περὶ τούτου; Δὲν δύναμαι νὰ σὲ διατηρήσω ὡς σύζυγόν μου ἂν αὐτὸς θελήσῃ νὰ χωρισθῶμεν. Αὐτὴ εἶναι ἡ αἰτία διὰ τὴν ὁποίαν ἐπεθύμουν νὰ μὴ ἤθελον σὲ εἴδει ποτὲ οἱ ὀφθαλμοί μου, διὰ τοῦτο ἐπεθύμουν νὰ μὴ ἤθελον γεννηθῆ ποτέ. Ἤθελεν εἶσθαι προτιμότερον καὶ δι' ἀμφοτέρους, καθὼς ἤθελεν εἶσθαι καλήτερον καὶ διὰ τὸ ἀτυχὲς τοῦτο βρέφος, νὰ μὴ ἤθελε ποτὲ γεννηθῆ. Ὅλα ταῦτα εἶναι ἐνδεχόμενον νὰ συμβῶσι καὶ εἰς αὐτὸ τὸ τρισάθλιον.

— Ὦ, ἀλλ' ὁ κύριος εἶναι τόσον ἀγαθός.

— Ναὶ, ἀλλὰ τὶς οἶδε; Εἶναι ἐνδεχόμενον νὰ ἀποθάνῃ καὶ τότε δύναται νὰ πωληθῇ εἰς τὸν τυχόντα. Ποῖα εὐχαρίστησις τὸ νὰ ἦναι εὔμορφον, χαρίεν καὶ ζωηρόν. Σοὶ λέγω Ἐλίζα, κάθε καλὸν καὶ εὐχάριστον προτέρημα ἢ χαρακτηρηστικὸν τοῦ τέκνου σου εἶναι ἓν ξίφος τὸ ὁποῖον θὰ διαπεράσῃ τὴν καρδίαν σου καὶ ἔτι μᾶλλον θέλει σὲ κάμει νὰ τὸ ἐπιθυμῇς πλησίον σου.

Οἱ λόγοι οὗτοι προσέβαλον βαρέως τὴν καρδίαν τῆς Ἐλίζας, ἡ θέα τοῦ ἐμπόρου τῆς παρουσιάσθη ἐνώπιον τῶν ὀφθαλμῶν της, καὶ ὡς ἂν τῇ ἔδιδέ τις κτύπημα θανατηφόρον ἀνεστέναξε βαρέως. Τεταραγμένη ἔῤῥιψε τὰ βλέμματά της εἰς τὸν ἐξώστην, ὅπου τὸ παιδίον, κουρασθὲν ἀπὸ τὴν σοβαρὰν ὁμιλίαν των, εἶχεν ἀποσυρθῆ, καὶ ἔτρεχε θριαμβευτικῶς ἐπάνω κάτω ἔχων ὑπὸ τὰ σκέλη του τὴν βακτηρίαν τοῦ κυρίου Σχέλβη. Ἤθελε νὰ τοῦ διακοινώσῃ τοὺς φόβους της, ἀλλ' ἐδίσταζεν.

— Ὄχι, Ὄχι, ὑποφέρει πολλὰ ὁ δυστυχὴς «ἐστοχάσθη» ὄχι δὲν τοῦ τὸ λέγω· ἐκτὸς τούτου δὲν εἶναι καὶ ἀληθὲς, ἡ κυρία ποτὲ δὲν μὲ ἠπάτησε.

— Λοιπὸν Ἐλίζα, κόρη μου, «εἶπε λυπηρῶς ὁ σύζυγος» ὑπομονὴ καὶ ὑγίαινε, καθότι ἀναχωρῶ.

— Ἀναχωρεῖς, Γεώργιε; Ποῦ πηγαίνεις;

— Εἰς Καναδὰν, εἶπεν ἐκτείνων τὸ σῶμά του, καὶ ὅταν εἶμαι ἐκεῖ, θέλω σὲ ἀγοράσει, αὕτη εἶναι ἡ μόνη ἐλπὶς ἥτις μᾶς ἐναπέμεινεν. Ἔχεις ἀγαθώτατον κύριον, ὅστις δὲν θέλει ἀρνηθῆ νὰ σὲ πωλήσῃ. Θέλω ἀγοράσει σὲ καὶ τὸ παιδίον. Ἂν ὁ Θεὸς μὲ βοηθήσῃ, θὰ τὸ κάμω!

Ὦ φρικτὸν, ἐὰν σὲ συλλάβουν.

— Δὲν θέλω συλληφθῆ, θέλω θανατωθῆ πρῶτον. Ἢ ἐλεύθερος ἢ θάνατος.

— Θὰ αὐτοχειριασθῆς ἴσως;

— Δὲν εἶναι ἀνάγκη τοιούτου κινήματος, αὐτοὶ θέλουσι πρότερον μὲ φονεύσει· ἀλλὰ δὲν θέλουσι μὲ λάβει ποτὲ ζῶντα ἐκεῖ.

— Ὦ Γεώργιε, δι' ἀγάπην μου ἔσο προσεκτικός. Μὴ πράξῃς τὶ κακὸν, μὴ θέσῃς χεῖρα ἐπὶ τοῦ ἀτόμου σου ἢ οἱουδήποτε ἄλλου. Σὲ βλέπω ὅτι εἶσαι πολὺ πολὺ ἐρεθισμένος, ἀλλὰ μὴ, σὲ παρακαλῶ. Πήγαινε, πλὴν μὲ προσοχὴν, φρόνησιν, καὶ ἱκέτευσον τὸν Ὑψιστον νὰ σὲ βοηθήσῃ.

— Καλὰ λοιπὸν, Ἐλίζα, ἄκουσον τὸ σχέδιόν μου. Ἤλθε κατὰ νοῦν τοῦ κυρίου μου νὰ μὲ πέμψῃ κατ' εὐθείαν μὲ μίαν ἐπιστολὴν εἰς τὸν κύριον Σίμς, ὅστις εἶναι ἐν μίλλιον μακράν. Νομίζω ὅτι ἐπερίμενε νὰ ἔλθω νὰ σοὶ ἀναφέρω πᾶν ὅ,τι εἶπον. Ἤθελε τὸν εὐχαριστήσει, ἂν ἐνόμιζεν ὅτι τοῦτο ἤθελεν ἐπιβαρύνει τοὺς Σχελβιανοὺς, καθὼς αὐτὸς τοὺς λέγει. Θέλω ὑπάγει εἰς τὴν οἰκίαν ἥσυχος, ἐννοεῖς, ὡς ἂν ἐκπεραιώθη ἡ ὑπόθεσις. Ἔχω προετοιμασίας τινὰς, καὶ εἶναι τινὲς, οἵτινες θέλουσι μὲ βοηθήσει, καὶ εἰς τὸ διάστημα μιᾶς σχεδὸν ἑβδομάδος, θέλω εἶμαι μεταξὺ τῶν ἀπόντων, ἡμέραν τινά. Δεήθητι ὑπὲρ ἐμοῦ, Ἐλίζα, καὶ ἴσως ὁ ἀγαθὸς Κύριος θέλει εἰσακούσει τὴν δέησίν σου.

— Ὦ δεήθητι σὺ αὐτὸς Γεώργιε, ἔχε πίστιν εἰς αὐτὸν, καὶ ἔσο βέβαιος ὅτι δὲν θέλεις πράξει τι κακόν.

— Καλὰ λοιπὸν, χαῖρε «εἶπεν ὁ Γεώργιος, κρατῶν τὰς χεῖρας τῆς Ἐλίζας καὶ παρατηρῶν αὐτὴν ἀσκαρδαμηκτεί. Ἔμειναν σιωπηλοὶ, ἔπειτα ἠκολούθησαν αἱ τελευταῖαι λέξεις, οἱ ὀλολυγμοὶ καὶ τὰ πικρὰ δάκρυα, ἀπεχαιρετίσθησαν ὡς ἐκεῖνοι τῶν ὁποίων ἡ ἐλπὶς νὰ συναπαντηθῶσιν εἶναι ὡς ἰστὸς ἀράχνης καὶ οἱ δύο σύζυγοι ἀπεχωρίσθησαν.

ΚΕΦΑΛΑΙΟΝ ΤΕΤΑΡΤΟΝ.

Μία ἑσπέρα εἰς τὴν Καλύβην τοῦ Μπάρμπα Θωμᾶ.

Ἡ Καλύβη τοῦ Μπάρμπα Θωμᾶ ἦτο μία μικρὰ ξύλινη οἰκοδομὴ πολὺ πλησίον τῆς οἰκίας, ὡς ὁ μαῦρος κατ' ἐξοχὴν ὀνομάζει τὴν κατοικίαν τοῦ κυρίου του. Ἐμπροσθεν ἦτο ἕνας ὡραῖος μικρὸς κῆπος, ὅπου, κατὰ πᾶν θέρος, χαμοκέρασα, κόμαρα καὶ ἄλλοι πολυποίκιλοι καρποὶ καὶ φυτὰ, ἠνθιζον ὑπὸ τὴν ἐπιμελῆ ἐπιστασίαν του. Ὅλον τὸ πρόσωπον τῆς μικρᾶς οἰκίας ἦτο κεκαλυμμένον ὑπὸ μεγάλης ἐρυθρᾶς βυγνονίας καὶ πολυανθέων ῥοδοδένδρων, τὰ ὁποῖα συνδεόμενα καὶ συμπλεκόμενα μόλις ἄφινον ὁρατὸν ἴχνος τι τῆς ξυλίνης κατασκευῆς. Ἐνταῦθα προσέτι, διαρκοῦντος τοῦ θέρους, διάφορα λαμπρὰ ἐνιαύσια φυτὰ πολυειδῆ καὶ ποικιλόχροα εὕρισκον εὐεργετικὴν

τινα γωνίαν ἵνα ἀναπτύξωσι τὴν λαμπρότητά των, καὶ ἦσαν ἡ ἀγαλλίασις καὶ τὸ καύχημα τῆς καρδίας τῆς θείας Χλόης. — Ἂς εἰσέλθωμεν εἰς τὴν κατοικίαν. Ὁ δεῖπνος εἶχε τελειώσει, καὶ ἡ Χλόη ἥτις ἐπιτηροῦσε διὰ τὴν προετοιμασίαν ὡς ἀρχιμάγειρος, ἀφῆκεν εἰς τοὺς κατωτέρους ὑπηρέτας τοῦ μαγειρείου νὰ καθαρίσωσι καὶ πλύνωσι τὰ πινάκια, καὶ ἦλθεν εἰς τὴν παράμερον ἁπλουστάτην ἐπικράτειάν της, ἵνα προετοιμάσῃ τὸν δεῖπνον τοῦ γέροντός της· ὅθεν δὲν ὑπάρχει οὐδεμία ἀμφιβολία ὅτι αὕτη ἦτο παρὰ τὴν ἑστίαν, ἐπιστατοῦσα μὲ μεγάλην ἐπιμέλειαν ἐπί τινων φαγητῶν φρυγομένων ἐντὸς ταψίου καὶ ἐκ διαλειμμάτων μὲ σοβαρὸν χαρακτῆρα σηκόνουσα τὸ σκέπασμα θερμαινομένου τινὸς ἀγγείου, ἀπὸ τοῦ ὁποίου ἐξήρχοντο ἀναθυμιάσεις προαγγέλλουσαι ὅτι ἦτο κάτι καλόν. Τὸ προσωπόν της ἦτο στρογγύλον, μελανὸν καὶ γιλπνὸν, εἰς τρόπον ὥστε ἠδύνατό τις νὰ συλλάβῃ τὴν ἰδέαν, ὅτι εἶχεν ἀλειφθῆ μὲ τὸ ἀσπράδιον τοῦ αὐγοῦ καὶ ὡμοίαζε τὰ ὑπ' αὐτῆς κατασκευαζόμενα παξιμάδια. Ὅλον τὸ παχυλὸν πρόσωπόν της διαλάμπει ἀπὸ ἱκανοποίησιν καὶ εὐχαρίστησιν ὑπὸ τὸ πολύχρουν καὶ καλῶς πεπαλομένον περιτίλυγμα τῆς κεφαλῆς, χαρακτηριζόμενον ὅλως, ἂν πρέπῃ νὰ τὸ ὁμολογήσωμεν, ἀπὸ ἀμυδρόν τινα χρωματισμὸν οἰήσεως, ὅστις ἥρμοζεν εἰς τὸν πρῶτον μάγειρον τῆς γειτονίας, οἵα ἐθεωρεῖτο καὶ ἀνεγνωρίζετο γενικῶς ἡ θεία Χλόη.

Καὶ μάγειρος τῳόντι ἦτο εἰς αὐτοὺς τοὺς μυχοὺς τῆς καρδίας της. Δὲν ἦτο κοτόπουλον, οὔτε γάλος, οὔτε νῆσσα εἰς τὴν αὐλὴν, ἥτις νὰ μὴ τὴν ἔβλεπε μὲ δυσάρεστον ὄμμα πλησιάζουσαν, καὶ νὰ μὴ ἐφαίνετο προφανῶς σκεπτομένη περὶ τῆς τελευτῆς της· ἦτο βέβαιον προσέτι ὅτι αὕτη πάντοτε ἐμελέτα τὸ διόρθωμα, τὸ παραγιόμισμα καὶ τὸ ψήσιμον, εἰς τοιοῦτον βαθμὸν, ὥστε ἔπρεπε νὰ ἐμπνεύσῃ φρίκην εἰς οἱονδήποτε πτηνὸν δυνάμενον νὰ σκεφθῆ περὶ τῆς τύχης του. Ἡ ἐπιτηδειότης αὐτῆς εἰς τὸ νὰ κατασκευάζῃ γλυκίσματα παντὸς εἴδους, τόσον πολλὰ ὥστε ἀδυνατοῦμεν νὰ τὰ ἀριθμήσωμεν, ἦτο ἓν μυστήριον ὑψηλὸν δι' ὅλους τοὺς ἥττον ἐμπείρους ζαχαροπλάστας, καὶ ἐγένετο ὅλη ὑπότρομος, ὁσάκις μὲ εὐγενῆ ὑπερηφάνειαν καὶ εὐχαρίστησιν ἐδιηγεῖτο τὰς ματαίας προσπαθείας τὰς ὁποίας ὅλαι αἱ συναδελφαί της κατέβαλλον, ἵνα φθάσωσιν εἰς τὸν βαθμὸν τῆς ἐξαισίου ἐντελείας της.

Ἡ ἄφιξις ξένων εἰς τὴν οἰκίαν, ἡ ἑτοιμασία γευμάτων καὶ δείπνων κατὰ τὸν σειρμὸν διήγειρον ὅλας τὰς δυνάμεις τῆς ψυχῆς της, καὶ οὐδὲν ἦτο τόσον εὐάρεστον εἰς τὴν ὅρασίν της, ὅσον σωρός τις ὁδοιπορικῶν σαντουκίων, ἀποτιθεμένων εἰς τὴν εἴσοδον, καθότι τότε προέβλεπε νέας προσπαθείας καὶ νέους θριάμβους.

Τὴν στιγμὴν ταύτην ὅμως ἡ θεία Χλόη παρετήρει ἐντὸς μαγειρικοῦ τινος ἀγγείου, καὶ εἰς τὴν εὐάρεστον ταύτην ἐνασχόλησίν της θέλομεν τὴν ἀφήσει, ἕως οὗ τελειώσωμεν τὴν περιγραφὴν τῆς καλύβης.

Εἰς μίαν γωνίαν αὐτῆς ἦτο κλίνη κεκαλυμμένη κομψῶς ὑπὸ λευκοτάτου σκεπάσματος, πλησίον αὐτῆς δὲ τάπης ἀρκετοῦ μεγέθους. Ἐπὶ τούτου ἡ θεία Χλόη ἵστατο συνήθως, ὡς ἂν ἦτο ἀποφασιστικῶς εἰς τὰς ὑψηλοτέρας περιωπὰς τῆς ζωῆς· ἡ κλίνη καὶ ὁ παρ' αὐτῇ κείμενος τάπης, καθὼς ὅλη ἡ γωνία, ἐξαιρετικῶς τῳόντι περιεποιεῖτο μὲ διακεκριμένην φροντίδα, καὶ διετηρεῖτο ὅσον τὸ δυνατὸν ἀπαραβίαστος ἀπὸ τὰς εἰσδρομὰς καὶ τοὺς μολυσμοὺς τῶν παίδων. Πραγματικῶς, ἐκείνη ἡ γωνία ἦτο ἡ αἴθουσα τῆς ὑποδοχῆς τοῦ καταστήματος. Εἰς τὴν ἄλλην γωνίαν, ἦτο ἄλλη κλίνη πολὺ κατωτέρας τάξεως, ἥτις προφανῶς ἐφαίνετο προωρισμένη πρὸς χρῆσιν. Ὁ ἐπὶ τῆς θερμάστρας τοῖχος ἦτο κοσμημένος μέτινας λαμπροτάτας ζωγραφίας, καὶ μὲ τὴν εἰκόνα τοῦ Στρατηγοῦ Οὐάσιγκτων, σχεδιασμένην καὶ χρωματισμένην μὲ τρόπον τοιοῦτον, ὥστε ἤθελε βεβαίως ἐκπλήξει ἐκεῖνον τὸν ἥρωα, ἐὰν ἐτύχαινε ποτὲ νὰ συναπαντηθῇ μὲ τὸ ὁμοίωμά του.

Ἐπὶ εὐτελοῦς τινος τραπέζης εἰς τὴν γωνίαν ἦσαν δύω παιδία μὲ ἐριότριχας κεφαλὰς, μὲ λάμποντας καὶ μέλανας ὀφθαλμοὺς καὶ παχυλὰς καὶ στιλβούσας παρειὰς, καταγινόμενα εἰς τὰς πρώτας προσπαθείας τοῦ περιπατεῖν, αἵτινες, καθὼς συνήθως συμβαίνει, συνίσταντο εἰς τὸ νὰ ἐγείρωνται ὄρθια, νὰ ταλαντεύωνται ὀλίγον, καὶ εἶτα νὰ πίπτωσι κατὰ γῆς, καὶ πᾶσα αὐτῶν ἀποτυχία διήγειρεν ἀλεπαλλήλως τὰς κραυγάς των ὡς ἂν ἦτο σπουδαῖον τι καὶ σοβαρόν.

Μία τράπεζα ὀλίγον τι ῥευματικὴ εἰς τὰ μέλη της, μετεκομίσθη ἀπέναντι τῆς θερμάστρας κεκαλυμμένη μὲ σκέπασμα καὶ κεκοσμημένη πομπωδῶς μὲ ποτήρια καὶ πινάκια λαμπροτάτων περικοσμημάτων καὶ μὲ ἄλλα συμπτώματα προαγγέλλοντα δεῖπνον. Παρ αὐτῇ ἐκάθητο ὁ Μπάρμπα Θωμᾶς, ὁ καλήτερος βοηθὸς τοῦ Σχέλβη, τὸν ὁποῖον, καθὸ ἥρωα τῆς ἱστορίας μας, πρέπει νὰ ἀπεικονίσωμεν ἀκριβῶς εἰς τοὺς ἀναγνώστας μας. Ἦτο μεγαλόσωμος καὶ εὐρύστερνος ἀνὴρ, μελανωποῦ χρώματος καὶ στιλπνοῦ, καὶ εἶχε ἓν πρόσωπον, τοῦ ὁποίου οἱ γνήσιοι Ἀφρικανοὶ χαρακτῆρες διεκρίνοντο δι' ἐκφράσεως σοβαρότητος καὶ ὀρθῆς κρίσεως ἡνωμένης μετὰ πλείστης ἀγαθότητος καὶ εὐμενείας. Καὶ εἰς τὸ σύνολόν του, εἰκονίζετο ἀξιοπρεπὴς φιλοτιμία συνηνωμένη μὲ εὔπιστον καὶ ταπεινὴν ἁπλότητα.

Τὴν στιγμὴν ταύτην κατεγίνετο πολὺ σπουδαίως εἰς μίαν πλάκαν κειμένην ἐνωπιόν του, ἐπὶ τῆς ὁποίας προσεκτικῶς καὶ βραδέως ἐπροσπάθη νὰ τελειώσῃ ἀντίγραφον γραμμάτων τινων, εἰς τὴν ὁποίαν ἐργασίαν ὅμως ἐπετηρεῖτο ἀπὸ τὸν νέον κ. Γεώργιον, ζωηρὸν καὶ λευκὸν παιδίον δεκατριῶν ἐτῶν τὴν ἡλικίαν, τὸ ὁποῖον ἐφαίνετο συναισθανόμενον πληρέστατα τὴν ἀξιοπρέπειαν τῆς διδασκαλικῆς του θέσεως.

— Ὄχι κατ' αὐτὸν τὸν τρόπον, Μπάρμπα Θωμᾶ — Ὄχι,» εἶπεν μὲ μεγάλην ζωηρότητα, ἐνῷ ὁ Μπάρμα Θωμᾶς ἐπιπόνως ἀνεβίβαζε τὴν οὐρὰν τοῦ 9 ἀντιστρόφως, «βλέπεις τοῦτο ἀποτελεῖ ἕνα q.

— Διάβολε, ἀλήθεια;» εἶπεν ὁ Μπάρμπα Θωμᾶς, παρατηρῶν μὲ σέβας καὶ θαυμασμὸν τὸν νέον διδάσκαλον ἐγχαράττοντα ἀναρίθμητα τοιαῦτα ψηφία πρὸς διδασκαλίαν του. Ἔπειτα, λαβὼν τὸ μολυβδοκόνδυλον μὲ τοὺς χονδροὺς καὶ βαρεῖς δακτύλους του, ἡσύχως ἐπανέλαβε τὸ ἔργον του.

— Πόσον εὐκόλως οἱ λευκοὶ πάντοτε κάμνουσι τὰ πάντα!» εἶπεν ἡ θεία Χλόη, σταματήσασα, ἐνῷ ἤλειφε μὲ πάχος ἓν μαγειρικὸν ἀγγεῖον, καὶ παρατηροῦσα τὸν νέον κύριον Γεώργιον μὲ ὑπερηφάνειαν!

Πόσον καλὰ γράφει καὶ ἀναγινώσκει! καὶ νὰ ἔρχεται προσέτι ἐνταῦθα τὸ ἑσπέρας καὶ νὰ μᾶς ἀναγινώσκῃ τὰ μαθήματά του — εἶναι τῳόντι ἀξιοθαύμαστον.

— Ἀλλὰ, θεία Χλόη, ἀρχίζω νὰ πεινῶ,» εἶπεν ὁ Γεώργιος, «Δὲν ἔγεινεν ἀκόμη ἐκείνη ἡ τοῦρτα;»

— Σχεδὸν, Γεώργιε, εἶπεν ἡ θεία Χλόη, σηκόνουσα τὸ σκέπασμα καὶ θεωροῦσα ἐντὸς τοῦ ἀγγείου, χρωματίζεται λαμπρὰ, ἔχει πραγματικῶς εὐάρεστον χρῶμα. Ἄφες με κατὰ μέρος διὰ τὰ τοιαῦτα! Ἡ κυρία εἶπε προχθὲς τῆς Σάλλης νὰ κάμῃ ἕνα τοιοῦτόν τι διὰ νὰ μάθῃ. Ἀλλ' ἐγὼ τῆς εἶπον, ὦ κυρία μου, συντρίβεται ἡ καρδία μου, ἐνῷ βλέπω καλὸν φαγητὸν νὰ φθείρεται τοιουτοτρόπως! Ἡ τοῦρτα ἐξογκομένη ἀπὸ τὸ ἓν μέρος, χωρὶς σχῆμα καὶ μορφὴν, ἔγινε σὰν τὸ παποῦτζι μου· «ὅλα περιττὰ, κυρία μου!» Καὶ εἰς τὴν τελευταίαν ταύτην περιφρονητικὴν ἔκφρασιν διὰ τὴν ἀνοησίαν καὶ ἀπειρίαν τῆς Σάλλης, ἡ θεία Χλόη ἐσήκωσεν ἀμέσως τὸ σκέπασμα τοῦ ἀγγείου καὶ ἐπαρουσίασε μίαν τοῦρταν τόσον καλὰ κατεσκευασμένην, ὥστε δὲν ἤθελε προξενήσει ἀτιμίαν εἰς τὸν ἱκανώτερον ζαχαροπλάστην.

Ἀφοῦ τοῦτο προφανῶς ἦτο τὸ κεντρικώτερον ἀντικείμενον τῆς σκηνῆς, ἡ θεία Χλόη ἤρχησε μετὰ ταῦτα νὰ ἐπασχολῆται μετὰ σπουδῆς εἰς τὴν προετοιμασίαν τοῦ δείπνου.

— Αἴ Σεῖς, Μωϋσῆ καὶ Πέτρε φύγετε ἀπὸ τὸ μέσον, παλιαραπόπουλα! Φύγε, Πόλλη, φιλτάτη μου! Ἡ Μαμὰ κάτι θέλει σοὶ δώσει μετ' ὀλίγον. Τώρα, κ. Γεώργιε ἐλευθέρωσε τὴν τράπεζαν ἀπὸ ἐκεῖνα τὰ βιβλία, καὶ κάθησαι ὁμοῦ μὲ τὸν γέροντά μου, καὶ ἐγὼ θέλω τοῦ ἑτοιμάσει τὰ λουκάνικα, καὶ τὰ πρῶτα γλυκίσματα θέλει εἶναι διὰ τὸ πινάκιόν σου, ἐντὸς μιᾶς στιγμῆς.

— Μὲ ἤθελον νὰ δειπνήσω εἰς τὴν οἰκίαν, εἶπεν ὁ Γεώργιος, ἀλλ' ἐγὼ ἠξεύρω τί κάμνω, θεία Χλόη.

— Καλὰ, καλὰ, ἀγαπητέ!» εἶπεν ἡ Χλόη, «πληροῦσα τὸ πινάκιόν του μὲ γλυκίσματα, ἐγνώριζες καλῶς ὅτι ἡ θεία Χλόη φυλάττει τὸ καλήτερον διὰ σέ. Ὤ, ἠξεύρεις τὸ συμφέρον σου, παμπόνηρε.» Καὶ μὲ ταύτας τὰς λέξεις ἡ θεία ἔσπρωξε τὸν Γεώργιον μὲ τὸν δάκτυλόν της, εἰς ἀπόδειξιν τῆς ὑπερμέτρου ἀγαλλιάσεώς της, καὶ ἐστράφη ἐκ νέου εἰς τὸ ἀγγεῖον της μὲ μεγάλην σπουδήν.

— Τώρα ἡ τοῦρτα, εἶπεν ὁ Γεώργιος, ἅμα ἡσύχασεν ὀλίγον ἡ δραστηριότης περὶ τὸ πρῶτον φαγητὸν, καὶ μὲ ταύτας τὰς λέξεις, ὁ νέος ὕψωσε πλατείαν μάχαιραν ἐπὶ τοῦ περὶ οὗ ὁ λόγος ἀντικειμένου. Ὦ μὰ τὸν Θεὸν, Γεώργιε, εἶπεν ἡ Χλόη μὲ σοβαρότητα ὠθοῦσα τὴν χεῖρά του. «Μὴ τὴν κόπτης μὲ αὐτὴν τὴν πλατείαν μάχαιραν! θέλεις τὴν κατασυντρίψει ὅλην καὶ θέλεις φθείρει τὴν ὡραίαν της μορφήν. Ἐδὼ ἔχω ἕνα παλαιὸ μαχαιράκι ἐπίτηδες ἠκονισμένον. Ἰδοὺ, βλέπεις! πῶς χωρίζεται ἐλαφρῶς ὡς πτερὸν. Ἔλα, φάγε τώρα, δὲν θέλεις εὑρῆ καλήτερον ἀπ' αὐτό »

— Ὁ Τὸμ Λίγκων λέγει, εἶπεν ὁ Γεώργιος, ἔχων πλῆρες τὸ στόμα του, ὅτι ἡ Ἰωάννα εἶναι μάγειρος καλήτερός σου.

— Μὴ τοὺς ἀναφέρῃς οὔτε ἐκείνους τοὺς Λίγκονς· εἶπεν ἡ Χλόη περιφρονητικῶς, ἐννοῶ δηλαδὴ παραβαλλομένους μὲ τοὺς ἰδικούς μας. Εἶναι μὲν ἀρκετὰ ἀξιοσέβαστοι μέχρι τινὸς, ἀλλ' ὅταν πρόκειται νὰ κάμνωσι τὶ κατὰ τὸν σειρμὸν, δὲν ἤρχησαν εἰσέτι νὰ λάβωσι τὴν πλέον ἀμυδρὰν περὶ τούτου ἰδέαν. Παράβαλε τώρα τὸν κύριον Λίγκον μὲ τὸν κ. Σχέλβην, Θεέ μου, τὶ διαφορὰ! καθὼς προσέτι καὶ ἡ κ. Λίγκον, δύναται αὕτη νὰ παρουσιασθῇ εἰς τὴν αἴθουσαν εὐγενικώτερον ἀπὸ τὴν κυρίαν μου, πόσον λαμπρὰ ἀνατροφὴ, αἴ! Ὦ φῦγε! Μὴ μὲ ἀναφέρῃς πλέον ἐκείνους τοὺς Λίγκον!» καὶ ἡ θεία Χλόη περιφρονητικῶς ἐκίνησε τὴν κεφαλήν της ὡς ἂν ἐγνώριζεν ἐντελῶς τὰ τοῦ κόσμου.

— Καλὰ, καὶ ὅμως σὲ ἤκουσα νὰ λέγῃς, εἶπεν ὁ Γεώργιος, ὅτι ἡ Ἰωάννα εἶναι ἕνας ἀρκετὰ καλὸς μάγειρος.

— Ναὶ, τῳόντι εἶπεν ἡ θεία Χλόη, δύναμαι νὰ τὸ εἴπω. Καλὸς, ἰδιωτικὸς, κοινὸς μάγειρος εἶναι ἡ Ἰωάννα μᾶλλον, κατασκευάζει ὄχι εὐκαταφρόνητον ἄρτον, βράζει καλῶς τὰ γεώμηλα, τὰ γλυκίσματά της ὅμως δὲν εἶναι ἄριστα· καὶ τῳόντι τῆς Ἰωάννας τὰ γλυκίσματα δὲν εἶναι τοιαῦτα. Ἀλλ' ἂς ἔλθωμεν εἰς τοὺς ὑψηλοτέρους κλάδους· τὶ δύναται νὰ κάμῃ; Μήπως δύναται νὰ κατασκευάσῃ τὰ ὡραῖα γλυκίσματά μας, τὰ ὁποῖα τρώγονται χωρὶς νὰ τὰ αἰσθανθῇ τις εἰς τὸ στόμα; Μήπως δύναται νὰ κατασκευάσῃ ἐκεῖνο τὸ εἶδος τοῦ φυράματος διὰ γλύκισμα, τὸ ὁποῖον νὰ διαλύεται εἰς τὸ στόμα σου καὶ νὰ ἐξογκόνεται ὡς σπόγγος; Ὑπῆγον νὰ τοὺς ἐπισκεφθῶ, ὅταν ἐπρόκειτο νὰ γίνῃ ὁ γάμος τῆς Μαρίας, καὶ ἡ Ἰωάννα μοὶ ἔδειξε τὰ γλυκίσματά της τὰ ὁποῖα εἶχε κατασκευάσει διὰ τὸ συμπόσιον. Γνωρίζεις ὅτι εἴμεθα φίλαι. Δὲν τῆς εἶπον ποτὲ τίποτε, ἀλλὰ σὲ βεβαιῶ, κ. Γεώργιε, δὲν ἤθελον κλύσει ὀφθαλμὸν διὰ μίαν ὁλόκληρον ἑβδομάδα, ἐὰν ἔτρωγον ἀπὸ ἐκεῖνα τὰ γλυκίσματα. Σὲ βεβαιῶ εἶναι ἀνάξια λόγου.

— Νομίζω ὅτι ἡ Ἰωαννα ἐπίστευεν ὅτι ἦσαν πολὺ καλὰ; εἶπεν ὁ Γεώργιος.

— Τὸ ἐπίστευεν, ἀλήθεια. Τὰ ἐδείκνυε μὲ μεμάλην ἀθωότητα! Τοῦτο εἶναι, βλέπεις, ἡ Ἰωαννα δὲν ἠξεύρει. Ἠδύνατο μὲν νὰ γνωρίζῃ κάτι, ἀλλὰ τοῦτο δὲν εἶναι ἰδικόν της λάθος. Ἄχ! κ. Γεώργιε, δὲν γνωρίζεις οὐδὲ τὸ ἥμισυ τῶν προνομίων τῆς οἰκογενείας σου καὶ τὴν ἀνατροφὴν τὴν ὁποίαν ἔλαβες. Καὶ ἐνταῦθα ἡ Χλόη ἀναστενάζουσα ὕψωσε τοὺς ὀφθαλμούς της πολὺ περιπαθητικῶς.

— Εἶμαι βέβαιος, θεία Χλόη, ἐννοῶ πολὺ καλὰ ὅλα τὰ προνόμια τὰ ὁποῖα χαίρω ὡς πρὸς τὰ γλυκίσματα καὶ τὰς τούρτας, εἶπεν ὁ Γεώργιος, ἐρώτησον τὸν Τὸμ Λίγκον, πῶς τοῦ φωνάζω πάντοτε, ὁσάκις τὸν ἀπαντῶ, τὴν ὑπεροχήν μου ὡς πρὸς τοῦτο.

Ἡ θεία Χλόη ἐκάθησεν εἰς τὴν καθῆκλαν της καὶ ἤρχισε μὲ μεγάλην σφοδρότητα νὰ γελᾷ εἰς τὴν τοιαύτην πνευματώδη ἀστειότητα τοῦ νέου κυρίου, γελῶσα εἰς τοιοῦτον βαθμὸν ὥστε τῆς ἔρρεον ἐπὶ τῶν μελανῶν καὶ στιλπνῶν παρειῶν της δάκρυα· ἐπισυνώδευε δὲ τὸν γέλωτά της μὲ ἀστειευτικοὺς κολαφισμοὺς καὶ κτυπήματα τῆς χειρὸς ἐπὶ τοῦ Γεωργίου, λέγουσα εἰς αὐτὸν νὰ φύγῃ, διότι ἡμέραν τινὰ

ὁ ὑπερβολικὸς γέλως θὰ τῆς ἐπιφέρει τὸν θάνατον· ἀναμέσον δὲ ἑκάστης τούτων τῶν ἐπικινδύνων προρρήσεων περὶ γέλωτος ἐπηυξάνετο βαθμηδὸν ἡ μία κατόπιν τῆς ἄλλης, ἕως οὗ ὁ Γεώργιος πραγματικῶς ἤρχισε νὰ συναισθάνεται, ὅτι ἦτο νέος πολὺ ἐπικίνδυνος ἕνεκα τοῦ πνεύματός του, καὶ ἥρμοζε νὰ ἦναι προσεκτικὸς εἰς τὴν ὁμιλίαν του, τόσον γελωτοποιὸς ὅσον πρέπει.

— Τῳόντι· οὕτως εἶπες τοῦ Τὸμ; Ὦ ὁποίας ἰδέας συλλαμβάνουσιν οἱ νέοι! ἐφώναξες τοῦ Τὸμ; Ὦ κ. Γεώργιε, σὲ βεβαιῶ ὅτι καὶ ἕνα τζήτζηρα ἤθελες κάμει νὰ γελάσῃ εἰς τοὺς τοιούτους ἀστεϊσμούς σου!

— Ναί, εἶπεν ὁ Γεώργιος, τὸν ἔλεγον, πρέπει νὰ ἰδῇς γλυκίσματα τινὰ τῆς Χλόης, αὐτὰ εἶναι τῳόντι γλυκίσματα, εἶπον.

— Τί δυστυχία ὁποῦ δὲν ἠδυνήθη ὁ Τὸμ, εἶπεν ἡ θεία Χλόη, εἰς τὴν εὐεργετικὴν καρδίαν τῆς ὁποίας ἡ ἰδέα τῆς ἀγνοίας τοῦ Τὸμ ἐφαίνετο προξενοῦσα ἰσχυρὰν ἐντύπωσιν. Τῳόντι, ἔπρεπε νὰ τοῦ προτείνῃς νὰ ἔλθῃ μίαν τούτων τῶν ἡμερῶν, νὰ γευθῶμεν ὁμοῦ, κ. Γεώργιε, ἐπρόσθεσεν αὕτη, ἤθελεν εἶσθαι μία εὐγενὴς πρᾶξις διὰ σέ. Γνωρίζεις καλῶς κ. Γεώργιε, ὅτι δὲν πρέπει νὰ συναισθάνεσαι ὑπεροχήν τινα ἀπέναντι οἱουδήποτε, ἕνεκα τῶν προνομίων σου, καθότι ὅλα ἐδωρήθησαν εἰς ἡμᾶς ὑπὸ ἀνωτέρου Ὄντος. Πρέπει πάντοτε τοῦτο νὰ ἔχωμεν πρὸ ὀφθαλμῶν· εἶπεν ἡ θεία Χλόη, ἐμφαίνουσα εἰς ἑαυτὴν σοβαρόν τινα χαρακτῆρα.

Ναί, τὸ ἔχω κατὰ νοῦν νὰ προσκαλέσῳ τὸν Τὸμ, ἡμέραν τινὰ τῆς ἑπομένης ἑβδομάδος, εἶπεν ὁ Γεώργιος, καὶ σὺ προσπάθησον τὸ καλήτερον, θεία Χλόη, καὶ εἶμαι βέβαιος ὅτι θέλομεν τὸν κάμει νὰ τρομάξῃ, καὶ νὰ μὴ λάβῃ ἀνάγκην φαγητοῦ διὰ δεκαπέντε ἡμέρας.

— Ναί, ναί, βεβαίως, εἶπεν ἡ θεία Χλόη πλήρης χαρᾶς καὶ ἀγαλλιάσεως, θέλεις ἰδεῖ. Ὦ! τί γεύματα ἦσαν ἐκεῖνα! Ἐνθυμεῖσαι ἐκεῖνο τὸ ὑπερμεγέθες γλύκισμα ἀπὸ κοτόπουλα, τὸ ὁποῖον κατεσκεύασα ὅταν ἐπροσκαλέσαμεν εἰς γεῦμα τὸν στρατηγὸν Κνόξ; Ἐγὼ τότε ὀλίγον ἔλειψε νὰ συγχισθῶ μὲ τὴν κυρίαν, ἕνεκα τῆς φιλονεικίας ἥτις ἔλαβε χώραν μεταξύ μας περὶ τῆς κρόστας τοῦ γλυκίσματος. Τί δαιμόνια ἔχουν ἐνίοτε αἱ κυρίαι, τοῦτο εἶναι ἀκατανόητον εἰς ἐμέ· ἀλλ' ὡς ἐπὶ τὸ πλεῖστον, ὅταν τις ἀναδέχεται εἰς ἑαυτὸν μίαν αὐστηρὰν εὐθύνην, π.χ. καὶ ἔχῃ σοβαρότητα τινὰ εἰς τὸν νοῦν του καὶ δραστήριον ἀφοσίωσιν εἰς τὴν ἐργασίαν του, δράττουσι κατ' ἐκείνην τὴν στιγμὴν τὴν εὐκαιρίαν διὰ νὰ τὸν περικυκλώσουν καὶ ἀναμιχθοῦν εἰς τὰ πάντα!

Ἡ κυρία ἤθελε νὰ κάμω ὅπως ἤθελεν αὐτή, ὥστε ἔχασα τὴν ὑπομονὴν καὶ τῆς εἶπον· κυρά μου, παρατήρησον τὰς λευκὰς καὶ ὡραίας χεῖράς σου, μὲ δακτύλους ἐπιμήκεις καὶ πλήρεις ἀκτινοβολούντων δακτυλίων, οἵτινες ὁμοιάζουσι τοὺς λευκούς μας κρήνους, ὅταν καταβρέχωνται ἀπὸ τὴν δρόσον, καὶ ἰδὲ μεταταῦτα τὰς ἐδικάς μου πῶς εἶναι χονδραί, μέλαιναι καὶ ἐξογκωμέναι. Τώρα, δὲν καταλαμβάνεις ὅτι ὁ Θεὸς ἐνόμισε καταλληλοτέραν ἐμὲ διὰ τὴν κρόσταν τοῦ γλυκίσματος καὶ σὲ νὰ μένῃς εἰς τὴν αἴθουσαν τῆς ὑποδοχῆς;

Ἰδού! ὁποίαν αὐθάδειαν ἔλαβον, κύριε Γεώργιε.

— Καὶ τί εἶπεν ἡ Μήτηρ; ἐπρόσθεσεν ὁ Γεώργιος.

— Εἶπεν· — Αὕτη τρόπον τινὰ μὲ παρετήρει μὲ ἓν μειδίαμα εἰς τοὺς ὀφθαλμούς της, ἐκείνους τοὺς μεγάλους καὶ γλυκεῖς ὀφθαλμούς της, Ναί, Χλόη, στοχάζομαι ὅτι ἔχεις δίκαιον, εἶπεν καὶ ἀνεχώρησε διὰ τὴν αἴθουσαν. Ἔπρεπε νὰ μὲ κτυπήσῃ εἰς τὴν κεφαλήν, ἕνεκα τῆς αὐθαδείας μου· ἀλλὰ τὸ πᾶν εἶναι τοῦτο, ὅτι δὲν δύναμαι νὰ κατορθώσω τίποτε, ὅταν εἶμαι μὲ κυρίας εἰς τὸ μαγειρεῖον!»

— Ὦ! ἔκαμες πολὺ καλὰ τὸ γεῦμα ἐκείνην τὴν ἡμέραν, ἐνθυμοῦμαι, ὅλοι εἶχον ἐκφράσει τοῦτο, εἶπεν ὁ Γεώργιος.

— Ὄχι ἴσως; Καὶ δὲν ἤμην ὄπισθεν τοῦ ἑστιατορίου ἐκείνην τὴν ἡμέραν; καὶ δὲν εἶδον τὸν στρατηγὸν νὰ προσφέρῃ τρὶς τὸ πινάκιόν του, ζητῶν ἀπ' ἐκεῖνο τὸ ἴδιον γλύκισμα; καὶ εἶπε μεταταῦτα, πρέπει νὰ ἔχῃς ἕνα ἐξαιρετικὸν μάγειρον, κύριε Σχέλβη. Ἀχ! τότε ἐπῆγα νὰ σκάσω ἀπὸ τὴν χαράν μου.

— Ὁ στρατηγὸς ὅμως γνωρίζει τί ἔστι μαγειρεύειν, εἶπεν ἡ θεία Χλόη, ἐγειρομένη ὑπερηφάνως: Πολὺ καλὸς ἄνθρωπος εἶναι ὁ στρατηγός! Κατάγεται ἐκ μιᾶς τῶν πρωτίστων οἰκογενειῶν τῆς παλαιᾶς Βιργινίας! Γνωρίζει νὰ διακρίνῃ, ὡς ἐγώ, ὁ στρατηγὸς τὸ ἓν ἀπὸ τοῦ ἄλλου. Καθότι γνωρίζω, ὅτι εἶναι ἀπόκρυφά τινα εἰς ὅλα τὰ εἴδη τῶν γλυκισμάτων, κύριε Γεώργιε, ὄχι ὅλοι ὅμως γνωρίζουσι ποῖα εἶναι ταῦτα ἢ πρέπει νὰ ἦναι. Ἀλλ' ὁ στρατηγὸς γνωρίζει, τὸν ἐννόησα ἀπὸ τὰς παρατηρήσεις του. Ναί! βεβαίως! γνωρίζει ποῖα εἶναι αὐτὰ τὰ ἀπόκρυφα!

Κατὰ τὴν στιγμὴν ταύτην ὁ Γεώργιος ἐχόρτασεν εἰς τοιοῦτον βαθμὸν ὡς ἓν βρέφος, ὥστε δὲν ἠδύνατο νὰ ἐξακολουθήσῃ νὰ φάγῃ τί περισσότερον, καὶ ἐπαναπαύετο, θεωρῶν σωρόν τινα οὐλοτρίχων κεφαλῶν καὶ ἀκτινοβολούντων ὀφθαλμῶν παρατηρούντων πειναλέως ἀπὸ τὴν ἄντικρυ γωνίαν, τὰ κινήματά των.

Καὶ κόπτων τεμάχιά τινα, Νὰ Πέτρε, καὶ Μωϋσῆ, τοὺς ἔλεγε ῥίπτων αὐτά, δὲν εἶναι ἀληθὲς ὅτι θέλετε; Ἔλα Χλόη, ἑτοίμασέ τους ὀλίγα ψητὰ πλακούντια.

Ὁ Γεώργιος καὶ ὁ Θωμᾶς μετεφέρθησαν εἰς ἐπαναπαυτικόν τι κάθισμα ἀπέναντι τῆς θερμάστρας, ἥτις ἔκειτο παρὰ τὴν γωνίαν, καὶ ἡ Χλόη ἀφοῦ ἑτοίμασεν ἀρκετὴν ποσότητα πλακουντίων, ἔλαβε τὸ βρέφος εἰς τὸν κόλπον της καὶ ἤρχισεν ἐναλλὰξ νὰ πληροῖ τὸ ἰδικόν της στόμα καὶ τοῦ βρέφους καὶ νὰ ῥίπτῃ εἰς τὰ μικρὰ παιδία τὸν Μωϋσῆν, καὶ τὸν Πέτρον, τὰ ὁποῖα εὐχαριστοῦντο μᾶλλον νὰ τρώγωσι κυλιόμενα εἰς τὸ δάπεδον ὑπὸ τὴν τράπεζαν, γαργαλιζόμενα τὸ ἓν παρὰ τοῦ ἄλλου, καὶ τραβοῦντα ἐνίοτε ἀπὸ τὰ δάκτυλα τοὺς πόδας τοῦ βρέφους.

— Αἴ, φεύγετε ἢ ὄχι; εἶπεν ἡ Μήτηρ, ποδοκτυποῦσα ἐκ διαλειμμάτων προσποιητικῶς ὑπὸ τὴν τράπεζαν, ὅταν τὰ κινήματά των καθίσταντο πλέον θορυβώδη. Πῶς δὲν δύνασθε νὰ εἶσθε πλέον φρόνιμοι ὅταν οἱ λευκοὶ ἔρχωνται νὰ σᾶς ἴδωσιν; Ἡσυχάσατε, δὲν ἀκούετε; Προσέξατε κάλλιον, εἰ δὲ ἄλλως, ὅταν φύγῃ ὁ Γεώργιος, θὰ σᾶς κάμω νὰ ἀναθεματίσετε τὴν ὥραν! (θὰ σᾶς κατεβάσω μίαν κομπότρυπαν ἀπὸ τὴν χαράν σας).

Καθίσταται δύσκολον νὰ διακρίνωμεν τὸν σκοπὸν, ὅστις ὑπεκρύπτετο ὑπὸ τὴν φρικτὴν ταύτην ἀπειλήν· εἶναι βέβαιον ὅμως ὅτι ἡ ἀσάφεια τῆς ἀπειλῆς ταύτης, τῆς ἀπευθυνομένης πρὸς τοὺς νέους ταραξίας, ἐφαίνετο προξενοῦσα ἐλαχίστην ἐντύπωσιν.

«Ὦ! εἶπεν ἡ θεία Χλόη,» ἔχουσι τόσην μανίαν πάντοτε εἰς τὸ νὰ γαργαλίζωνται, ὥστε εἶναι ἀδύνατον νὰ ἡσυχάσωσι.

Τὰ παιδία ἀνέκυψαν ὑπὸ τὴν τράπεζαν, καὶ ἔχοντα τὰς χεῖρας καὶ τὰς παρειάς των καλῶς ἐμπλαστρωμένας ἀπὸ μελανωπὸν μέλι, ἤρχισαν θερμῶς νὰ καταφιλῶσι τὸν νεανίσκον.

— Φύγετε! «εἶπεν ἡ μήτηρ, ὠθοῦσα τὰς οὐλότριχας κεφαλάς των.» Μὲ αὐτὸν τὸν τρόπον καθὼς κάμνετε, θέλετε κολληθῆ ἀπὸ τὸ μέλι, καὶ δὲν θέλετε δυνηθῆ νὰ ἀποχωρισθῆτε. Πηγαίνετε νὰ πλυθῆτε! εἶπεν ἐπισυνοδεύουσα τὴν διαταγήν της ταύτην μὲ ἓν ῥάπισμα, τὸ ὁποῖον ἀντήχησε μὲν πολὺ δυνατά, ἀλλ' ἔδωκεν ἀφορμὴν εἰς τὰ μικρὰ παιδία νὰ γελάσωσιν ἔτι περισσότερον, καθὼς ἐπροσπάθουν, πίπτοντα τὸ ἓν ἐπὶ τοῦ ἄλλου, νὰ ἐξέλθωσι τῆς θύρας, ὅπου ἤρχισαν νὰ γελῶσι καὶ νὰ φωνάζωσι δυνατὰ ἀπὸ τὴν ἱλαρότητα.

— Εἴδες ποτὲ παιδιὰ τόσον ἀνήσυχα ὅσον ταῦτα! εἶπεν ἡ Χλόη συμπαθητικῶς μᾶλλον, καὶ λαβοῦσα ἓν παλαιὸν χειρόμακτρον, ὡρισμένον πρὸς τοιαύτην χρῆσιν, ἔῤῥιψεν ἐπ' αὐτοῦ ὀλίγον ὕδωρ ἀπὸ διεῤῥηγμένον τι ἀγγεῖον τοῦ τζάϊ, καὶ ἤρχισε νὰ καθαρίζῃ τὸ μελωμένον πρόσωπον καὶ τὰς χεῖρας τῆς παιδίσκης· ἀποκαταστήσασα δὲ αὐτὴν στιλπνὴν, τὴν ἔθεσεν εἰς τὰ γόνατα τοῦ Θωμᾶ, καὶ ἤρχισε νὰ σηκώσῃ τὸν δεῖπνον. Ἡ παιδίσκη εἰς τοῦτο τὸ ἀναμεταξὺ κατεγίνετο τραβοῦσα τὴν ῥίνα τοῦ Θωμᾶ, ἀνακενίζουσα τὸ πρόσωπόν του, καὶ περιπλέκουσα τὰς παχυλὰς χεῖρας της εἰς τὴν οὐλην κόμην του, εἰς τὴν τελευταίαν δὲ ταύτην χειρονομίαν τῆς παιδίσκης εὕρισκον ἰδιαιτέραν εὐχαρίστησιν.

— Δὲν εἶναι μία ἀνεκτίμητος παιδίσκη; εἶπεν ὁ Θωμᾶς, κρατῶν αὐτὴν ἔμπροσθέν του μὲ ἐκτεταμένας τὰς χεῖρας, καὶ ἔπειτα ἐγερθεὶς τὴν ἔθεσεν ἐπὶ τῶν πλατέων ὤμων του καὶ ἤρχισε νὰ παίζῃ καὶ χορεύῃ μετ' αὐτῆς, ἐνῷ ὁ Γεώργιος τὴν ἐκτύπα ἀσεβεστικῶς καὶ ἐκ διαλειμμάτων μὲ τὸ ῥινόμακτρον, ὁ δὲ Μωϋσῆς καὶ ὁ Πέτρος ἐπανῆλθον πάλιν καὶ ἤρχισαν τριγύρω φερόμενοι, νὰ φωνάζωσιν ὡς ἄρκτοι, ἕως οὗ ἡ Χλόη ἐξέφρασεν, ὅτι ἤθελον τὴν ξεκουφάνει μὲ τὰς ταραχάς των. Ἂν καὶ ἡ ἀπειλὴ αὕτη ἐγίνετο σχεδὸν καθημέραν, δὲν τοὺς καθησύχασε παντάπασιν ὅμως, μέχρις οὗ ὅλοι ἀπέκαμαν φωνάζοντες, πίπτοντες καὶ χορεύοντες.

— Αἴ! ἐλπίζω ὅτι ἐπαύσατε πλέον, εἶπεν ἡ Χλόη, σύρουσα ἔξω ἓν εὐτελὲς κιβώτιον, τὸ ὁποῖον ἐχρησίμευεν ὡς κλίνη· ἔλα τώρα, Μωϋσῆ καὶ Πέτρε, ἐμβῆτε μέσα, καθότι πλησιάζει ἡ ὥρα τῆς προσευχῆς.

— Ὦ μῆτερ, δὲν θέλομεν ἀκόμη. Θέλομεν νὰ καθήσωμεν εἰς τὴν προσευχήν, ἐπιθυμοῦμεν νὰ μείνωμεν διὰ περιέργειαν.

— Ὦ θεία Χλόη, σπρώξετα ὑποκάτω καὶ ἄφες τα νὰ καθήσουν, εἶπεν ὁ κ. Γεώργιος, ὠθῶν μὲ τὸν πόδα του τὸ εὐτελὲς κιβώτιον.

Ἡ θεία Χλόη, ἐκπληρώσασα τὴν ἐπιθυμίαν τοῦ κυρίου, ἐφαίνετο εἰς ἄκρον εὐχαριστημένη νὰ σπρώξῃ τὸ κιβώτιον ὑποκάτω, λέγουσα. «Καλὰ, ἂς ἦναι, ἴσως ἐπιφέρῃ εἰς αὐτοὺς ἓν καλὸν ἀποτέλεσμα.» Οἱ ἐν τῇ οἰκίᾳ τότε συνήχθησαν εἰς συμβούλιον, ἵνα σκεφθῶσι περὶ τῆς ἑτοιμασίας καὶ διευθετήσεως διὰ τὴν προσευχήν.

— Τί θὰ κάμωμεν ὅμως διὰ καθῆκλας, σᾶς ὁμολογῶ, ὅτι ἀγνοῶ εἶπεν ἡ Χλόη. Ἐπειδὴ ὅμως ἡ προσευχὴ αὕτη ἐγίνετο ἐπὶ πολὺν καιρὸν καθ' ἑβδομάδα εἰς τὴν καλύβην τοῦ Μπάρμπα Θωμᾶ, χωρὶς περισσοτέρας καθῆκλας, ἤρχισαν νὰ ἐμψυχόνωνται, ἐλπίζοντες ὅτι θὰ εὑρεθῇ ὁ τρόπος διὰ νὰ καθήσωσιν ὅλοι.

— Ὁ γέρων Πέτρος ἐσύντριψε τὴν τελευταίαν ἑβδομάδα καὶ τὰ δύω ποδάρια ἐκείνης τῆς παλαιοκαθῆκλας, ὑπέμνησεν ὁ Μωϋσῆς.

— Φῦγε! στοιχηματίζω ὅτι σὺ τὰ ἔσπασες μὲ κανὲν κίνημά σου τρελὸν, εἶπεν ἡ Χλόη.

— Καὶ τί! θέλει σταθῆ, ἀρκεῖ νὰ τὴν ἐπακουμβήσωμεν πλησίον εἰς τὸν τοῖχον, εἶπεν ὁ Μωϋσῆς.

— Ἀλλ' ὁ γέρο Πέτρος δὲν πρέπει νὰ καθήσῃ ἐκεῖ, διότι αὐτὸς σείεται καὶ μετατοπίζεται ἀπὸ τὸ θρησκευτικὸν αἴσθημά του, ὅταν ψάλλῃ. Τὴν παρελθοῦσαν ἑσπέραν περιῆλθε τοιουτοτρόπως ὅλην τὴν αἴθουσαν, εἶπεν ὁ Πέτρος.

— Ὦ Θεέ μου! μάλιστα νὰ καθήσῃ εἰς αὐτὴν «εἶπεν ὁ Μωϋσῆς» καὶ τότε θέλεις τὸν ἰδεῖ ν' ἀρχίσῃ· ἔλθετε, ὅσοι καὶ ἁμαρτωλοί, καὶ ἀκούσατε τοὺς λόγους μου, καὶ τότε θέλεις τὸν ἰδεῖ νὰ πέσῃ, καὶ ὁ Μωϋσῆς ἐμιμεῖτο καθ' ὅλην τὴν ἐντέλειαν τὰς ἐπιῤῥίνους φωνὰς τοῦ γέροντος, πίπτων χαμαὶ ἵνα παραστήσῃ τὸν ὑποτιθέμενον κίνδυνον.

— Ἐλᾶτε τώρα, δὲν δύνασθε νὰ κάμετε φρονιμώτερα; εἶπεν ἡ θεία Χλόη, δὲν αἰσχύνεσθε ὀλίγον;

Ὁ κ. Γεώργιος ὅμως ἤρχισε νὰ γελᾷ ὁμοῦ μὲ τὸ ἐπαπειλούμενον παιδίον, καὶ ὡμολόγησεν ὅτι ὁ Μωϋσῆς ἦτο ἕνας ἀστειότατος μῖμος. Καὶ οὕτως αἱ μητρικαὶ παραινέσεις ἐφαίνοντο μᾶλλον χωρὶς ἀποτέλεσμα.

— Καλὰ γέροντά μου, εἶπεν ἡ Χλόη, πρέπει νὰ καθήσωμεν εἰς ἐκείνους τοὺς κάδους.

— Οἱ κάδοι τῆς μητρὸς ὁμοιάζουσιν ἐκείνην τὴν χήραν, περὶ τῆς ὁποίας ὁ Γεώργιος μᾶς ἀνεγίνωσκε προχθὲς εἰς τὸ ἱερὸν βιβλίον, χρησιμεύουσι διὰ κάθε τί, εἶπεν, ὁ Μωϋσῆς κατὰ μέρος τοῦ Πέτρου.

— Ὦ βέβαια, εἶπεν ὁ Πέτρος, μάλιστα ἕνας ἐξ αὐτῶν ἐβούλησε προχθὲς, καὶ τοὺς ἔῤῥιψεν ὅλους, ἐνῷ ἦσαν ἐν τῷ μέσῳ τῆς ψαλμῳδίας.

Διαρκούσης ταύτης τῆς κατὰ μέρος συνομιλίας τοῦ Μωϋσῆ καὶ τοῦ Πέτρου, δύο κενοὶ κάδοι ἐκύλισαν εἰς τὴν καλύβην, καὶ σταματηθέντες διὰ τῆς τοποθετήσεως λίθου εἰς τὰ πλευρὰ, ἔθεσαν ἐπ' αὐτῶν μίαν σανίδα· ἡ προετοιμασία δὲ αὕτη, ὁμοῦ μὲ τὴν τακτοποίησιν μερικῶν παλαιῶν καθηκλῶν, διεκπεραίωσε τὴν ἀσχολίαν των.

— Ὁ κ. Γεώργιος ἀναγινώσκει πολὺ καλὰ, καὶ νομίζω ὅτι θέλει μείνει νὰ μᾶς ἀναγνώσῃ, εἶπεν ἡ Χλόη.

Ὁ Γεώργιος προθύμως συγκατένευσε, καθότι τὰ παιδία μὲ ὅλην τὴν ἑτοιμότητα ἐκτελοῦσι πᾶν ὅ,τι τοὺς δίδει σοβαρότητα.

Ἡ αἴθουσα εὐθὺς ἐπληρώθη ἀπὸ πολυποίκιλον ὁμήγυριν, περιέχουσαν, ἀπὸ γέροντα λευκότριχον ὀγδοηκονταετῆ τὴν ἡλικίαν, μέχρι βρέφους καὶ παιδίσκης δεκαπενταετοῦς.

Ἀθῶαι τινὲς ἐρωτήσεις ἐγίνοντο ἐπὶ διαφόρων ὑποθέσεων, καθὼς π. χ. πόθεν ἡ γραῖα Σάλλη ἠγόρασε τὸ νέον ἐρυθροῦν μανδύλιον τῆς κεφαλῆς, πῶς ἡ κυρία ἔδωκε τῆς Λίζης ἐκεῖνο τὸ πεποικιλμένον βαμβακερὸν φόρεμα, ποῦ ἔκαμε τὸ νέον φόρεμά της, καὶ ὅτι ὁ κ. Σχέλβης διελογίζετο ν' ἀγοράσῃ μικρόν τινα ἵππον, ὅστις ὤφειλε νὰ ἦναι μία προσθήκη εἰς τὰ τόσα ἄλλα μεγαλεῖα καὶ δόξας τῆς οἰκίας. Ὀλίγοι τινὲς τῶν εὐσεβῶν οἵτινες ἀνῆκον εἰς τὰς πλησίον οἰκογενείας, λαβόντες τὴν ἄδειαν νὰ συνέρχωνται ἐκεῖ, ἔδιδον ἐκ διαλειμμάτων καὶ οὗτοι πληροφορίας τινὰς περὶ τῆς συνδιαλέξεως καὶ τῶν πράξεων τῆς οἰκίας τῶν κυρίων των, αἵτινες ἐκυκλοφοροῦσαν τόσον ἐλευθέρως ὅσον μικρὰ ἀντικείμενα εἰς μεγαλητέρους καὶ ὑψηλοτέρους κύκλους. Μετ' ὀλίγον ἤρχισεν ἡ ψαλμῳδία, μὲ ἐναργῆ εὐχαρίστησιν ὅλων τῶν παρευρισκομένων. Καὶ μὲ ὅλην τὴν κακοφωνίαν τῶν ἐπιῤῥίνων φθόγγων, δὲν ἐκαλύπτετο τὸ καλὸν ἀποτέλεσμα τῶν φύσει ὡραίων φωνῶν, εἰς ἔπη ἀγροῖκα μὲν ὅμως πλήρη ζωῆς. Ἐκ τούτων ἄλλα μὲν ἦσαν ἐκ τῶν καλῶς ἐγνωσμένων καὶ κοινῶν ὕμνων τῶν ψαλλομένων εἰς τοὺς ναοὺς, ἄλλα δὲ χαρακτῆρος πλέον ἀγροίκου καὶ ἀπροδιορίστου, διδασκομένου εἰς τὰς ἱερὰς συναθροίσεις. Ὁ χορὸς ἑνὸς ἐξ αὐτῶν τῶν ὕμνων, ὅστις ἔχει ὡς ἀκολούθως, ἐψάλλετο μετὰ πλείστης ζωηρότητος καὶ κατανύξεως.

Θάνατος εἰς τὸ παιδίον τῆς μάχης,
Θάνατος εἰς τὸ παιδίον τῆς μάχης,
Δόξα αἰώνιος τῆς ψυχῆς μου.

Ἕνας ἄλλος προσφιλὴς ὕμνος εἶχε τὰς συχνάκις ἐπανειλημμένας λέξεις.

Ναί, πορεύομαι εἰς δόξαν ἔπεσθέ μοι! Οὐρανόθεν
Ἄγγελοι καλεῖτε νεύων καὶ κελεύωνμοι θαρσεῖν·
Βλέπω τὴν ὡραίαν πύλην καὶ τὴν πόλιν τὴν χρυσῆν.

Ἦσαν ἄλλοι, οἵτινες ἀδιαλείπτως ἔκαμνον μνείαν τῶν ὀχθῶν τοῦ Ἰορδάνου, τῶν πεδίων τῆς Χαναὰν, καὶ τῆς Νέας Ἱερουσαλὴμ· καθότι τὸ πνεῦμα τοῦ μαύρου, κατατεθλιμμένον καὶ πλῆρες φαντασίας, προσκολλᾶται ἀείποτε εἰς ὕμνους καὶ ἐκφράσεις φύσεως ζωηρᾶς καὶ γραφικωτάτης. Καθὼς αὐτοὶ ἔψαλλον, τινὲς μὲν ἐγέλουν, ἄλλοι ἔκλαιον καὶ ἄλλοι ἐκτύπουν τὰς παλάμας ἢ ἔδιδον ἀμοιβαίως τὰς χεῖρας των μὲ πολὺν χαρὰν, ὡς ἂν ἐνίκησαν θριαμβευτικῶς τὴν ἄλλην ὄχθην τοῦ ποταμοῦ

Ἀναμέσον τῆς ψαλμῳδίας, ἠκούοντο διάφοροι νουθεσίαι καὶ διηγήσεις πολυχρονίου πείρας. Καὶ μάλιστα μία λευκότριχος γραῖα, ἥτις εἶχε παύσει μὲν πρὸ πολλοῦ τῆς ἐργασίας, καθίστατο ὅμως ἀξιοσέβαστος ἕνεκα τῶν χρονικῶν τοῦ παρελθόντος της, ἠγέρθη καὶ στηριζομένη εἰς τὴν βακτηρίαν της εἶπεν.

Καλὰ, τέκνα μου! Εὔγεσας, εἶμαι εἰς ἄκρον εὐχαριστημένη ὅτι σᾶς βλέπω καὶ σᾶς ἀκούω, καὶ ταύτην τὴν φορὰν, καθότι εἶναι ἄγνωστον εἰς ἐμὲ πότε θὰ ὑπάγω εἰς τὴν δόξαν, προετοίμασα ὅμως τὰ πάντα, τέκνα μου, ἑτοίμασα καὶ ἔδεσα τὸ σεντούκιόν μου καὶ ἐνεδύθην, καὶ προσμένω ἤδη τὴν ἅμαξαν νὰ ἔλθῃ καὶ νὰ μὲ μετακομίσῃ εἰς τὴν αἰώνιον κατοικίαν· ἐνίοτε τὴν νύκτα μοὶ φαίνεται ν' ἀκούω τὸν θόρυβον τῶν τροχῶν ὅστις μὲ κάμνει πάντοτε νὰ βλέπω ἔξω. Τώρα καὶ σεῖς ἀνάγκη νὰ προετοιμασθῆτε, καθότι σᾶς λέγω, τέκνα μου, εἶπε κτυπήσασα δυνατὰ μὲ τὴν βακτηρίαν τὸ ἔδαφος, ὅτι ἐκείνη ἡ δόξα εἶναι ἓν μέγα πρᾶγμα! Ναὶ εἶναι ἓν μέγα πρᾶγμα, τέκνα μου, καὶ σεῖς δὲν προσπαθῆτε παντελῶς ὑπὲρ αὐτῆς, τῳόντι ἀξιοθαύμαστον! Καὶ μὲ ταῦτα, ἡ γραῖα ἐκάθησε κατανενικημένη ἀπὸ τὸ αἴσθημα καὶ ἔχυσεν ἀκατάπαυστα δάκρυα, μόλις ἡ ὁμήγυρις ἄπασα ἤρχησε νὰ ψάλλῃ.

Ὦ Χαναὰν, γῆ Χαναάν.

Σὲ πάντες ἐπιθυμοῦμεν, ὦ γῆ Χαναάν.

Ὁ κ. Γεώργιος κατὰ προτροπὴν, ἀνέγνωσε τὰ τελευταῖα κεφάλαια τῆς Ἀποκαλύψεως τὰ ὁποῖα διεκόπτοντο ἀπὸ πολλὰ ἐκφωνήματα.

Ὁ Γεώργιος, καθὸ ζωηρὸς καὶ λευκὸς νέος, ἀνεπτυγμένος παρὰ τῆς Μητρός του μὲ θρυσκευτικὸν τῳόντι αἴσθημα, βλέπων εἰς ἑαυτὸν ὅτι καθίστατο ἀντικείμενον γενικοῦ θαυμασμοῦ, ἔδιδεν ἀπὸ καιρὸν εἰς καιρὸν διασαφήσεις τινὰς, μὲ ἀξιέπαινον σοβαρότητα καὶ σεμνότητα, ἕνεκα τῶν ὁποίων ἐθαυμάζετο ἀπὸ τοὺς νέους καὶ εὐλογεῖτο ἀπὸ τοὺς γέροντας· καὶ μάλιστα ὅλοι παρεδέχοντο ἐκ συμφώνου ὅτι οὔτε ἕνας Ἱερεὺς δὲν ἠδύνατο τὰ ἐξηγῇ καλήτερα ἀπ' αὐτόν.

Ὁ Μπάρμπα Θωμᾶς ἐθεωρεῖτο παρὰ τῆς γειτονίας ὡς πατριάρχης εἰς τὰ θρησκευτικὰ ἀντικείμενα. Ἔχων φυσικῶς ἕνα διοργανισμὸν, ἐν ᾧ τὸ ἐπικρατέστερον στοιχεῖον ἦτο ἡ ἠθικὴ συνηνωμένη μὲ πολὺ περισσότερον αἴσθημα καὶ ἀνάπτυξιν νοὸς, ἢ ὅση ἀπαντᾶται εἰς τοὺς ὁμοίους του, ἐθεωρεῖτο μεταξὺ αὐτῶν μὲ πολὺν σεβασμὸν ὡς Ἱερεύς· μάλιστα δὲ τὸ ἁπλοῦν, ἐγκάρδιον καὶ εἰλικρινὲς ὕφος τῶν παραινέσεών του ἦτον ἱκανὸν νὰ διδάξῃ ἄτομα καλήτερας ἀνατροφῆς. Εἰς τὴν προσευχὴν αὐτὸς κατ' ἐξοχὴν διεκρίνετο. Οὐδεὶς ἠδύνατο νὰ ὑπερβῇ τὴν συγκινητικὴν ἁπλότητα καὶ τὴν παιδικὴν προθυμίαν τῆς προσευχῆς του, προικισμένης μὲ τὴν γλῶσσαν τῆς Γραφῆς, ἥτις ἐφαίνετο τόσον ἐντελῶς συγκεχυμένη μὲ τὴν ἰδικήν του, ὥστε ἐξήρχετο διὰ τῶν χειλέων του μὲ πολὺν ἀφέλειαν καὶ αἴσθημα. Καὶ καθὼς ἔλεγε γέρος τις μαῦρος εὐσεβὴς προσηύχετο ἀληθῶς. Τοιοῦτον δὲ ἀποτέλεσμα ἐπροξένει ἡ προσευχή του εἰς τὰ ἀφοσιωμένα αἰσθήματα τῶν ἀκροατῶν του, ὥστε πολλάκις ἐπέκειτο κίνδυνος ν' ἀπωλεσθῇ ἀναμέσον τῶν πολυαρίθμων ἐπιφωνημάτων, ἅτινα ἐπροφέροντο περὶ αὐτοῦ.

Ἐνῷ ἡ σκηνὴ αὕτη ἐγίνετο εἰς τὴν καλύβην, ἄλλη τις διαφόρου φύσεως ἐλάμβανε χώραν εἰς τὴν οἰκίαν τοῦ κυρίου. Ὁ ἔμπορος ὁμοῦ μὲ τὸν κ. Σχέλβην ἐκάθηντο εἰς τὸ προμνησθὲν ἑστιατόριον, πλησίον τραπέζης τινὸς ἥτις ἦτο πλήρης ἐγγράφων καὶ χαρτονομισμάτων.

Ὁ κ. Σχέλβης κατεγίνετο εἰς τὴν ἀπαρίθμησιν φακέλλου τινὸς συναλλαγμάτων, τὰ ὁποῖα μεταταῦτα ἔῤῥιψεν εἰς τὸν ἔμπορον, ὅστις ἐπανέλαβε παρομοίως τὴν ἰδίαν ἐργασίαν.

— Πολὺ καλὰ, εἶπεν ὁ ἔμπορος, τώρα εἶναι ἀνάγκη τῆς ὑπογραφῆς σας. Ὁ κ. Σλέλβης μὲ σπουδὴν ἔλαβε τὰ ἔγγραφα τῆς πωλήσεως πλησίον του, τὰ ὑπέγραψε, ὡς ἂν ἐπεταχύνετο διὰ δυσάρεστόν τινα ὑπόθεσιν, καὶ τὰ ὤθησε πάλιν πρὸς τὸν ἔμπορον ὁμοῦ μὲ τὸ νόμισμα. Ὁ Χόλης ἐξήγαγεν ἀπὸ ἓν περικοσμημένον χαρτοφυλάκιον περγαμηνήν τινα, τὴν ὁποίαν παρατηρήσας ἐπ' ὀλίγον, ἐνεχείρησεν εἰς τὸν κ. Σχέλβην, ὅστις τὴν ἔλαβε μὲ τρόπον ὄχι πολὺ εὐχάριστον.

— Λοιπὸν, τώρα ἡ ὑπόθεσις ἐτελείωσεν! εἶπεν ὁ ἔμπορος ἐγειρόμενος.

— Ἐτελείωσεν! εἶπεν ὁ κ. Σχέλβης μᾶλλον ἐσκεμμένως, καὶ ἀναστενάξας βαρέως, ἐτελείωσεν! ἐπανέλαβεν.

— Μοὶ φαίνεται ὅτι σὲ δυσηρέστησε τὸ τοιοῦτον, εἶπεν ὁ ἔμπορος.

— Χόλη, εἶπεν ὁ Σχέλβης, ἐλπίζω ὅτι θέλεις ἐνθυμηθῆ τὴν ὑπόσχεσιν τῆς τιμῆς σου, τὴν ὁποίαν μοὶ ἔδωκας, τοῦ νὰ μὴ πωλήσῃς τὸν Θωμᾶν, χωρὶς νὰ ἔχῃς θετικὰς πληροφορίας εἰς ποίων τὰς χεῖρας τὸν διδεις.

— Πῶς, σὺ αὐτὸς ἔκαμες τοῦτο ἤδη, κύριε; εἶπεν ὁ ἔμπορος.

— Καλῶς γνωρίζεις ὅτι, αἱ περιστάσεις μὲ ἠνάγκασαν, εἶπεν ὁ Σχέλβης ὑπερηφάνως.

— Λοιπὸν, ἴσως αἱ αὐταὶ μὲ βιάσωσι καὶ ἐμὲ εἰς τοῦτο, εἶπεν ὁ ἔμπορος. Ὅπως δήποτε ὅμως θέλω προσπαθήσει ὅσον τὸ δυνατὸν νὰ λάβῃ ὁ Θωμᾶς μίαν καλὴν προαγωγήν· ὅσον δὲ ἀφορᾷ τὸν ἑαυτόν μου, σὲ βεβαιῶ ὅτι δὲν εἶναι ἀνάγκη νὰ φοβηθῆς παντάπασι νὰ τὸν μεταχειρισθῶ κακῶς. Ἐὰν ὑπάρχῃ τι διὰ τὸ ὁποῖον ὑπερευχαριστῶ τὸν Ὕψιστον, εἶναι ὅτι πώποτε καὶ κατ' οὐδένα τρόπον δὲν ἐχρημάτισα σκληρός.

Μετὰ τὰς προειρημένας ἐκθέσεις τοῦ ἐμπόρου περὶ τῶν φιλανθρώπων ἀρχῶν του, ὁ κ. Σχέλβης δὲν συνηθάνθη τὸν ἑαυτόν του πεπεισμένον ὑπὸ τῆς τελευταίας διασαφήσεώς του· ἀλλ' ἐπειδὴ ἐπὶ τῆς προκειμένης περιστάσεως, ἦτο ἡ καλήτερα παραμυθία, ἄφησε τὸν ἔμπορον ν' ἀναχωρήσῃ χωρὶς ν' ἀναφέρῃ τίποτε πλέον, καὶ διαμείνας μόνος ἔλαβεν εἰς τὴν χεῖρα ἓν σίγαρον καὶ ἤρχισε νὰ καπνίζῃ.

ΚΕΦΑΛΑΙΟΝ ΠΕΜΠΤΟΝ.

Τὰ αἰσθήματα τῆς ἐμψύχου ἰδιοκτησίας τὰ προκύπτοντα ἐκ τῆς μεταλλαγῆς τῶν κυρίων.

Ὁ κύριος καὶ ἡ κυρία Σχέλβη ἀπεσύρθησαν εἰς τὸ νυκτερινὸν μέρος τῆς οἰκίας των· ὁ κ. Σχέλβης μάλιστα ἐπαναπαυόμενος εἰς πλατεῖαν καὶ εὐρύχωρον καθῆκλαν, ἀνεγίνωσκεν ἐπιστολάς τινας, αἵτινες εἶχον φθάσει μὲ τὸ ταχυδρομεῖον τῆς δείλης ἐκείνης· ἡ κυρία Σχέλβη δὲ, ἀπέναντι τοῦ καθρέπτου της ἱσταμένη, ἐκτένιζε τὰς πολυπλόκους πλεξίδας καὶ βοστρύχους μὲ τοὺς ὁποίους ἡ Ἐλίζα εἶχε περικοσμήσει τὴν κόμην της· καθότι, παρατηρήσασα ὠχρότητά τινα εἰς τὸ πρόσωπόν της καὶ ἀλλοίωσιν εἰς τοὺς ὀφθαλμοὺς, τὴν διέταξε νὰ ὑπάγῃ ν' ἀναπαυθῇ εἰς τὴν κλίνην παραλείπουσα τὴν νυκτερινήν της ὑπηρεσίαν. Ἡ ἐνασχόλησις, φυσικῷ τῷ λόγῳ, τῆς ὑπενθύμει τὴν ἑωθινὴν συνδιάλεξίν της μετὰ τῆς νέας· καὶ στραφεῖσα πρὸς τὸν σύζυγόν της, εἶπε μὲ μεγάλην ἀδιαφορίαν.

— Ὦ Ἄρθουρ, εἰπέ μοι, ποῖος ἦτο ἐκεῖνος ὁ χυδαῖος ἄνθρωπος, τὸν ὁποῖον ἔφερες σήμερον εἰς τὸ ἑστιατόριόν μας;

— Χόλης ὀνομάζεται, εἶπεν ὁ Σχέλβης, στραφεὶς μᾶλλον μὲ ἀδιαθεσίαν εἰς τὴν καθῆκλαν του, καὶ ἀκολουθῶν νὰ ἔχῃ τοὺς ὀφθαλμούς του προσηλωμένους εἰς ἐπιστολήν τινα.

— Χόλης! Τίς εἶναι παρακαλῶ, καὶ τί ὑπόθεσιν ἔχει αὐτὸς ἐνταῦθα;

— Πῶς, αὐτὸς εἶναι ἕνας ἄνθρωπος μετὰ τοῦ ὁποίου διεπραγματεύθην ὑπόθεσίν τινα ἐσχάτως, ὅτε εὑρισκόμην εἰς Νάτζες, εἶπεν ὁ Σχέλβης.

— Καὶ ἐνόμισεν ἄρα μὲ τοῦτο νὰ γίνῃ οἰκιακὸς, νὰ διατάττῃ καὶ νὰ γίνεται ἐνταῦθα, αἴ;

— Ὄχι! τὸν ἐπροσκάλεσα· ὤφειλον νὰ διεκπεραιώσω λογαριασμούς τινας μετ' αὐτοῦ, εἶπεν ὁ Σχέλβης.

— Ἐμπορεύεται τοὺς μαύρους αὐτός; εἶπεν ἡ κ. Σχέλβη, παρατηροῦσα ἀδημονίαν τινὰ εἰς τοὺς τρόπους τοῦ συζύγου της.

— Διατί, φιλτάτη μου, τί σὲ παρακινεῖ νὰ ὑποθέσῃς τοῦτο; εἶπεν ὁ Σχέλβης, προσηλώσας τοὺς ὀφθαλμούς του πρὸς αὐτήν.

— Τίποτε, ἡ Ἐλίζα μόνον ἦλθεν ἐδῶ τὴν δείλην, θρηνοῦσα μεγάλως, φωνάζουσα καὶ τεταραγμένη, καὶ μὲ εἶπεν ὅτι ὡμίλεις μὲ ἔμπορον τινὰ, καὶ τὸν ἤκουσε μάλιστα νὰ σοὶ προσφέρῃ τιμὴν πρὸς ἀγορὰν τοῦ παιδίου της.

— Ναί, αἴ; εἶπεν ὁ Σχέλβης λαβὼν πάλιν εἰς τὰς χεῖρας τὴν ἐπιστολὴν, εἰς τὴν ὁποίαν ἐφαίνετο δι' ὀλίγας στιγμὰς πολὺ προσεκτικὸς, χωρὶς νὰ διακρίνῃ ὅτι τὴν εἶχεν ἀντιστρόφως.

— Ἐγὼ ὅμως, τῆς εἶπον, εἶπεν ἡ κ. Σχέλβη κτενίζουσα εἰσέτι τὴν κόμην της, ὅτι εἶναι ὀλίγον τρελὴ νὰ δυσαρεστῆται, καθότι δὲν ἔχεις τίποτε κοινὸν μὲ τοιούτου εἴδους ἀνθρώπους. Τῳόντι, γνωρίζω καλῶς ὅτι δὲν ἔχεις κατὰ νοῦν νὰ πωλήσῃς οὐδένα τῶν ἰδικῶν μας, οὐδὲ τὸν ἐλάχιστον πάντων εἰς τοιοῦτον τινά;

— Καλὰ Ἐμιλία, εἶπεν ὁ σύζυγός της, οὕτω πάντοτε συνηθάνθην ἐνδομύχως καὶ ἐξέφρασα, ἀλλὰ τὸ πρᾶγμα εἶναι τοῦτο, ὅτι αἱ ὑποθέσεις μου διάκεινται οὕτω πως, ὥστε δὲν δύναμαι νὰ προχωρήσω χωρὶς νὰ κάμω τοῦτο. Πρέπει νὰ πωλήσω μερικούς.

— Εἰς ἐκεῖνο τὸ ἀνθρωπάριον; Ἀδύνατον! κύριε Σχέλβη, δὲν ὁμιλεῖτε σπουδαίως.

— Μὲ μεγάλην μου δυσαρέσκειαν σᾶς λέγω ναί, εἶπεν ὁ Σχελβης, ἐσυμφώνησα νὰ πωλήσω τὸν Θωμᾶ.

— Τί εἶπες! τὸν Θωμᾶμας; ἐκεῖνον τὸν ἀγαθὸν καὶ πιστὸν ἄνθρωπον! τὸν δουλεύσαντά σε ἐκ νηπιότητος πιστῶς! Ὦ κ. Σχέλβη! Πῶς γίνεται τοῦτο, ἐνῷ σὺ τοῦ ὑπεσχέθης τὴν ἐλευθερίαν του, καθὼς καὶ ἐγὼ

προσέτι τοῦ τὸ εἶπον ἑκατοντάκις. Λοιπὸν, τοῦτο μὲ κάμνει νὰ πιστεύσω τὰ πάντα, μὲ κάμνει νὰ ὑποθέσω ὅτι ἤθελες πωλήσει καὶ τὸν μικρὸν Ὀρρὴν, τὸ μόνον βρέφος τῆς δυστυχοῦς Ἐλίζας! εἶπεν ἡ κυρία Σχέλβη μὲ φωνὴν μεμιγμένην λύπης καὶ ὀργῆς.

— Καλὰ λοιπόν· ἐπειδὴ πρέπει νὰ μάθῃς τὰ πάντα, οὕτως ἔχει. Ἐσυμφώνησα νὰ πωλήσω ἀμφοτέρους τὸν Θωμᾶ καὶ τὸν Ὀρρὴν, δὲν ἠξεύρω ὅμως διατὶ πρέπει νὰ θεωρῶμαι ἐγὼ θηρίον, ἐνῷ κάμνω ἐκεῖνο τὸ ὁποῖον ὁ καθεὶς κάμνει κάθε ἡμέραν.

— Ἀλλὰ διατί ἐξ ὅλων ἔκλεξες τούτους; εἶπεν ἡ κ. Σχέλβη. Διατί νὰ πωλήσῃς τούτους ἀπὸ ὅλους τοὺς ἰδικούς μας, ἂν ἔχῃς κατὰ νοῦν νὰ πωλήσῃς ὅλους;

— Καθότι οὗτοι εἰς τὴν ποσότητα τῆς τιμῆς ὑπερβαίνουσιν ἅπαντας τοὺς λοιποὺς, αὐτὸ εἶναι τὸ αἴτιον. Ἠδυνάμην νὰ ἐκλέξω ἄλλον, καθὼς λέγεις. Αὐτὸς μοὶ ἔκαμε μεγάλην προσφορὰν διὰ τὴν Ἐλίζαν, ἐὰν ἤθελεν εἶσθαι μᾶλλον τῆς συγκαταθέσεώς σου, εἶπεν ὁ Σχέλβης.

— Ὦ τὸν τρισάθλιον! εἶπεν ἡ κ. Σχέλβη μὲ ἔμφασιν.

— Σὲ βεβαιῶ ὅτι δὲν τοῦ ἔδωκα ἀκρόασιν οὐδὲ στιγμὴν περὶ τούτου, ἕνεκα τῶν αἰσθημάτων σου, δὲν ἠθέλησα παντάπασι, πίστευσόν μοι τοὐλάχιστον ὡς πρὸς τοῦτο.

— Φίλτατέ μου, εἶπεν ἡ κ. Σχέλβη, ἀναλαμβάνουσα ἑαυτήν· συγχώρησόν μοι, ἂν ἐχρημάτισα ὁρμητική. Μοὶ ἐπροξένησεν ἔκπληξιν τὸ ἀπροσδόκητον τῆς τοιαύτης περιστάσεως, ἀλλὰ βεβαίως νομίζω ὅτι θέλεις μὲ συγχωρήσει νὰ λάβω μέρος εἰς ὑπεράσπισιν τῶν ἀθλιεστάτων τούτων ὄντων. Ὁ Θωμᾶς εἶναι ἕνας ἄνθρωπος καλλίστης ψυχῆς καὶ πιστότατος, ἂν καὶ μαῦρος. Πιστεύω, κ. Σχέλβη, ὅτι ἂν ἤθελε καταντήσῃ εἰς τοιοῦτόν τι, ἤθελε θυσιάσει τὴν ὕπαρξίν του ὑπὲρ σοῦ.

— Τὸ γνωρίζω, δὲν διστάζω νὰ ἐκφράσω τοῦτο, ἀλλὰ τί ὠφελοῦσιν ὅλα ταῦτα; Δὲν δύναμαι νὰ βοηθηθῶ.

— Διατὶ νὰ μὴ ὑποστῶμεν χρηματικήν τινα θυσίαν; εἶμαι ἑτοίμη μὲ εὐχαρίστησιν νὰ δεχθῶ τὸ μέρος μου εἰς τὸ δυσάρεστον τοῦτο. Ὦ κ. Σχέλβη! Ἐδοκίμασα, ἐδοκίμασα πιστότατα, ὡς ὀφείλει μία Χριστιανή, νὰ ἐκτελέσω τὰ καθήκοντά μου, εἰς τὰ πτωχὰ ταῦτα, ἁπλούστατα καὶ ἐξαρτώμενα ὄντα. Ἐφρόντισα ὑπὲρ αὐτῶν, ἐπαγρύπνησα καὶ τὰ ἐκπαίδευσα καὶ γνωρίζω πρὸ ἐτῶν τὰς ἐλαχίστας φροντίδας καὶ ἡδονάς των· καὶ τώρα πῶς δύναμαι πλέον νὰ ἐγείρω τὴν κεφαλήν μου μεταξὺ αὐτῶν, ἐνῷ ἕνεκα μηδαμινοῦ καὶ ἀσημάντου κέρδους πωλοῦμεν ἕνα τοιοῦτον πιστὸν, ἐξαίσιον καὶ οἰκιακὸν ἄνθρωπον ὡς τὸν ἄθλιον Θωμᾶν, καὶ ἀφαρπάζομεν ἀπ' αὐτὸν διὰ μιᾶς στιγμῆς πᾶν ὅ,τι τὸν ἐδιδάξαμεν νὰ σέβηται καὶ ν' ἀγαπᾷ; Καὶ πῶς! ἐνῷ τοὺς ἐδίδαξα τὰ καθήκοντα τῆς οἰκογενείας, τοῦ πατρὸς καὶ τῶν τέκνων, τοῦ ἀνδρὸς καὶ τῆς συζύγου, δύναμαι ν' ἀνεχθῶ ὥστε νὰ ἴδωσι προφανῶς, ὅτι θεωροῦμεν ὡς μηδὲν τὸν δεσμὸν, τὸ καθῆκον, τὴν σχέσιν ὅσον ἱερὰ καὶ ἂν ἦναι, ἀπέναντι τοῦ νομίσματος; Ὡμίλησα τῆς Ἐλίζας περὶ τοῦ τέκνου της, τῆς εἶπον τὰ Χριστιανικά της καθήκοντα περὶ αὐτοῦ ὡς μητρὸς, νὰ τὸ ἐπαγρυπνῇ, νὰ δέεται ὑπὲρ αὐτοῦ καὶ νὰ τὸ ἀναθρέψῃ τῷ ὄντι Χριστιανικῶς· καὶ τί δύναμαι τώρα πλέον νὰ εἴπω, ἂν τὸ ἀφαρπάσωσιν ἀπὸ τοὺς κόλπους της τοὺς μητρικοὺς καὶ τὸ πωλήσωσι ψυχῇ τε καὶ σώματι εἰς ἕνα ἀνόσιον καὶ ἀνήθικον ἄνθρωπον, ἕνεκα ὀλίγου ἀργυρίου; Καὶ πῶς θέλει μὲ πιστεύσει πλέον, ἐνῷ τῆς εἶχον εἰπεῖ ὅτι μία ψυχὴ δὲν ἀγοράζεται μὲ τὸν κόσμον ὅλον, καὶ τώρα νὰ βλέπῃ τοὐναντίον ἡμᾶς αὐτοὺς νὰ πωλῶμεν τὸ ἰδιόν της τέκνον;

— Λυποῦμαι ὅτι συναισθάνεσαι τοσοῦτον περὶ τούτου, Ἐμιλία, τῷ ὄντι λυποῦμαι, εἶπεν ὁ Σχέλβης, καὶ ἐγὼ σέβομαι τὰ αἰσθήματά σου, μολονότι δὲν τὰ συμμερίζομαι καθ' ὅλην τὴν ἔκτασιν, ἀλλὰ σοὶ λέγω ἤδη τιμίως, ὅτι δὲν ὠφελοῦσι, δὲν δύναμαι νὰ προχωρήσω. Δὲν εἶχον κατὰ νοῦν νὰ σοὶ εἴπω τοῦτο, Ἐμιλία, ἀλλὰ σοὶ λέγω καθαρῶς, δὲν ὑπάρχει ἐκλογὴ εἰς τὴν πώλησιν μεταξὺ τούτων τῶν δύο ἢ ὅλων. Ἢ οὗτοι πρέπει νὰ πωληθῶσιν ἢ ὅλοι. Ὁ Χόλης ἔχει ὑποθήκην, τὴν ὁποίαν, ἂν δὲν ἀποπληρώσω, θέλει καταλάβει τὰ πάντα. Ἐσύναξα ἔνθεν κακεῖθεν, ἐξοικονόμησα, ἔκαμα ὅ,τι ἠδυνάμην, παρεκτὸς τῆς ἐλεημοσύνης, καὶ μολαταῦτα ἦτο ἀνάγκη καὶ τούτων τῶν δύω ἵνα ἀποπληρώσωσι τὸν λογαριασμὸν, καὶ ὡς ἐκ τούτου ὤφειλον νὰ τοὺς δώσω. Ὁ Χόλης εὐηρεστήθη εἰς ἄκρον μὲ τὸ παιδίον, καὶ ἐσυμφώνησε νὰ τελειώσῃ ἡ ὑπόθεσις κατ' αὐτὸν τὸν τρόπον καὶ ὄχι κατ' ἄλλον. Ἤμην ὑπὸ τὴν ἐξουσίαν του, καὶ ἔπρεπε νὰ τὸ κάμω.

Ἡ κυρία Σχέλβη ἔμεινεν ἔκπληκτος. Τέλος, γραφεῖσα ἀπέναντι τοῦ καθρέπτου της, καὶ πλησιάσασα τὸ πρόσωπον εἰς τὰς χεῖρας της, ἔρριψε βραχὺ στεναγμόν.

— Αὕτη εἶναι ἡ θεοτικὴ κατάρα εἰς τὴν δουλείαν! πικρὸν, πικρὸν καὶ ἐπικατάρατον πρᾶγμα! κατάρα εἰς τὸν κύριον, κατάρα καὶ εἰς τὸν δοῦλον!

Ὦ πόσον τρελὴ καὶ ἀνόητη ἤμην νὰ στοχάζωμαι ὅτι ἠδυνάμην νὰ κατορθώσω τί καλὸν ἀπὸ τοιούτου θανατηφόρου κακοῦ. Εἶναι ἔγκλημα νὰ ἔχῃ τις δοῦλον μὲ Νόμους ὡς τοὺς ἰδικούς μας. Πάντοτε συνησθάνθην τοῦτο, ἐκ νηπιότητος ἐστοχάσθην τοιουτοτρόπως, καὶ ἔτι μᾶλλον τώρα ὅτε εἶμαι συνηνωμένη μὲ τὴν Ἐκκλησίαν· ἀλλ' ἐσκεπτόμην νὰ δυνηθῶ νὰ βελτιώσω τὸ κακὸν, ἤλπιζον ὅτι διὰ τῆς καλοκαγαθίας, τῆς φροντίδος καὶ ἐκπαιδεύσεως νὰ δυνηθῶ νὰ φέρω τοὺς ἰδικούς μου εἰς κατάστασιν καλητέραν τῆς ἐλευθερίας. Ὁποία τρέλα!

Πῶς Ἐμιλία σὺ καταντᾶς νὰ εἶσαι ὅλως διόλου μεταμορφωτής!

— Μεταμορφωτής! ὦ ἐὰν ἐγνώριζον πᾶν ὅ,τι γνωρίζω περὶ τῆς δουλείας, ἠδύναντο νὰ ὁμιλήσωσι! Δὲν ἔχομεν ἀνάγκην ὅμως νὰ μᾶς ὁμιλήσωσιν ἄλλοι, καλῶς γνωρίζεις, ὅτι ποτὲ δὲν ἐστοχάσθην τὴν δουλείαν ὀρθὸν πρᾶγμα καὶ δίκαιον, ποτὲ δὲν ἠσθάνθην εὐχαρίστησιν νὰ ἔχω ὑπὸ τὴν ἐξουσίαν μου δούλους.

— Καλὰ, λοιπὸν διαφέρεις ἀπὸ πολλοὺς σοφοὺς καὶ εὐσεβεῖς ἄνδρας, εἶπεν ὁ Σχέλβης. Ἐνθυμεῖσαι τὴν διδαχὴν τοῦ Κ. Β τὴν παρελθοῦσαν Κυριακήν;

— Δὲν εὐαρεστοῦμαι ν' ἀκούω τοιαύτας διδαχὰς, καὶ ἤθελεν εἶσθαι καλήτερον νὰ μὴ ἀκούσω ἄλλοτε τὸν Κ. Β. εἰς τὴν ἐκκλησίαν μας. Ἀφοῦ αὐτοὶ οἱ ἴδιοι

(ἀκολουθεῖ)

Ὁ ΦΟΙΝΙΞ ἐκδίδεται ἅπαξ τοῦ μηνὸς εἰς φυλλάδιον συγκείμενον ἐκ τριῶν τοὐλάχιστον τυπογραφικῶν φύλλων.

Τιμᾶται δὲ διὰ μὲν τοὺς ἐντὸς τῆς Ἑπτανήσου κατ' ἔτος διστ. 2 ½, διὰ δὲ τοὺς ἐκτὸς δραχμ. 17 πληρωτέων ἅμα τῇ παραλαβῇ τοῦ πρώτου φυλλαδίου.

Αἱ συνδρομαὶ γίνονται ἐν Κερκύρᾳ παρὰ τῷ τυπογραφείῳ τοῦ ΕΡΜΟΥ, εἰς δὲ τὰς λοιπὰς νήσους καὶ τὸ ἐξωτερικὸν παρὰ τοῖς προσδιορισθησομένοις ἀνταποκριταῖς.

Ὁ προμηθεύων δέκα συνδρομὰς θέλει λάβει δωρεὰν δύο ἀντίτυπα τοῦ ἐν τῷ *Φοίνικι* μεταφραζομένου μυθιστορήματος *Ἡ Καλύβη τοῦ Μπάρμπα Θωμᾶ* τῆς Κ.ας Μπήτσερ Στόου τοῦ ὁποίου ἡ ἔκδοσις θέλει συμπληρωθῆ ὅσον οὔπω.

Ὁ ΦΟΙΝΙΞ θέλει ἀναγγέλλει εἰς τὸ ἐξώφυλλόν του τὰ νεοφανῆ συγγράμματα, ὧν ἀντίτυπον ἤθελε σταλῇ παρὰ τῶν συγγραφέων εἰς τοὺς ἐκδότας.

Πίναξ τῶν ἐμπεριεχομένων.

Σχέσεις τῆς βιομηχανίας πρὸς τὴν ἠθικὴν καὶ νοητικὴν ἀνάπτυξιν	σελ.	
Ὀλίγα τινὰ ἀναφερόμενα εἰς τὴν θεωρίαν τῆς ἰδιοκτησίας . . .	»	57
Περὶ ἱστορικῆς μεθόδου	»	61
Συλλογὴ Λευκαδίων ἐπιγραφῶν	»	65
Ἱστορία τῶν γεωγραφικῶν ἀνακαλύψεων θαλασσίων καὶ μεσογείων	»	67
Ἡ χήρα καὶ τὸ τέκνον της	»	69
Φιλολογία	»	73
Ἄνθη	»	74
Νεκρολογία	»	75
ΜΥΘΙΣΤΟΡΗΜΑ. Ἡ Καλύβη τοῦ Μπάρμπα Θωμᾶ, σύγγραμμα τῆς Ἀμερικανίδος Κ.ας Μπήτσερ Στόου (Beecher Stowe) (μετάφ. Α. Πασχάλη)	»	76